

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

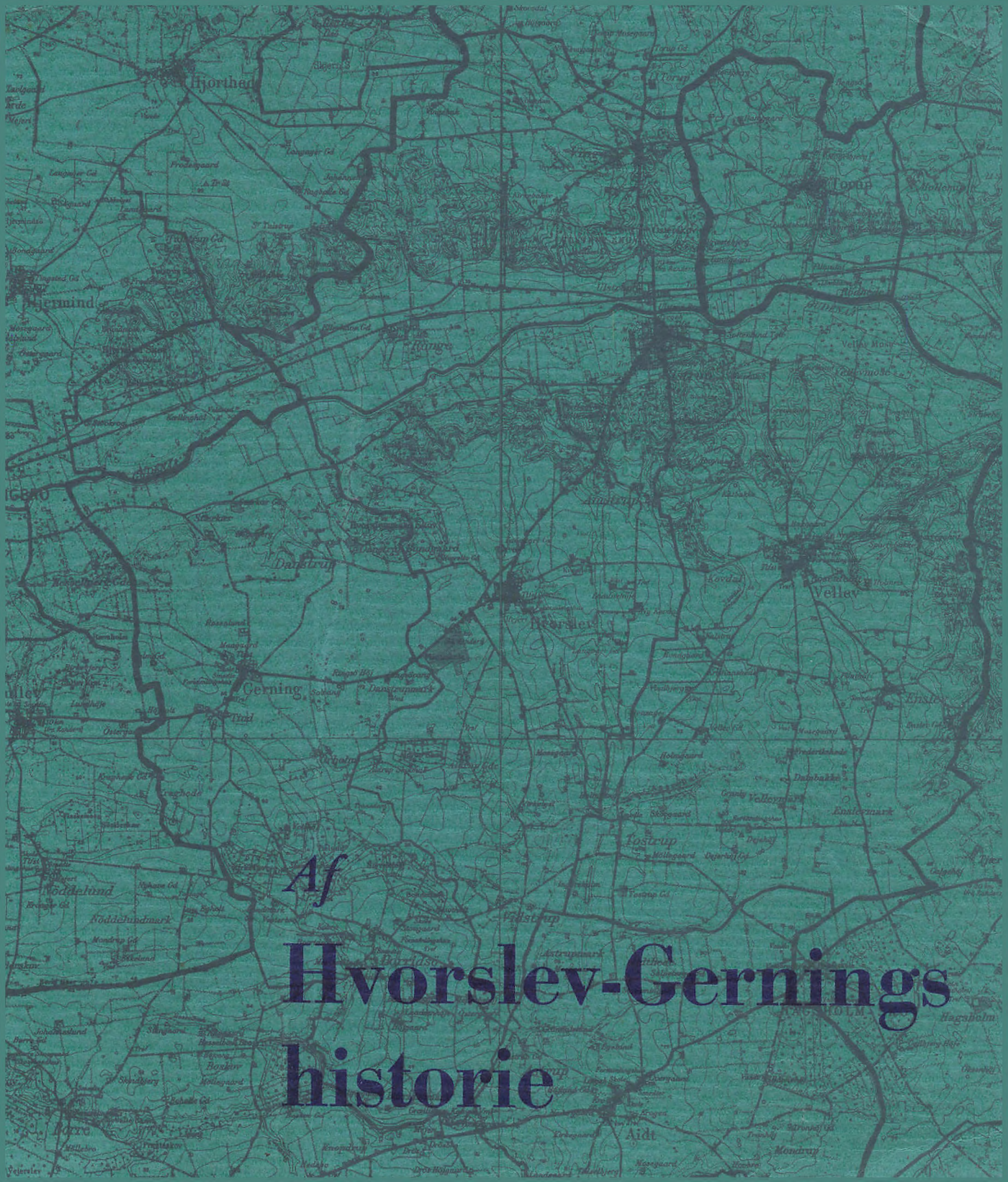
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Af

Hvorslev-Gernings historie

Af

HVORSLEV-GERNINGS
HISTORIE

ved

PROVST EMER. ANKER VESTERGAARD

Forord

Siden 1940, da truslerne hang tæt over vort fædreland, har det været lidt af en lidenskab for mig at grave i historien, især lokalhistorien. Først efter min afsked i 1964 fra aktiv præstetjeneste blev der tid og mulighed. Når det undertiden lykkes at grave værdifuldt stof frem af glemsel, føles det som en opdagerglæde. Fortid og forfædre, i lys som i skygger, står »op af døde«. Fortiden leverer ofte fragt ind i fremtiden.

Længe havde jeg kig på mit fødesogns historie og turde dog knap give mig i kast dermed. Måske har man farvede briller på. Jeg tænkte også, at der måske var for lidt stof. Det viste sig, at den frygt var ubegrundet. Stoffet myldrede frem, så en del måtte skæres fra. Det kan være vanskeligt at sortere og udvælge det vigtigste.

Det fornemmes, at Busbjergstævnerne og Busbjergbladet har været med til at vække nogen sans for Hvorslev-Gernings historie, derfor er det mit håb, at efterfølgende gravearbejde vil interessere nogle. Det blev samlet og skrevet med sigte på en mindre kreds. Ved sognepræst J. Lorenzens anbefaling og sognerådets støtte er det lykkedes at få det trykt i et lille oplag.

Jeg skylder disse tak for hjælpen, ligesom jeg også har grund til at nævne med tak min broder Søren Vestergaard, Bjerringbro, for mange lokale oplysninger, samt fru Mary Henriksen, Århus, for papirer i hendes varetægt, skrevet af lærer Rasmussen, overladt mig til brug, endvidere lærer G. Horn, Råby, og alle, der velvilligt har stillet billedstof til rådighed. Jeg giver stoffet videre i det håb, at min egen glæde ved arbejdet må smitte af på nogle læsere og skabe mere kærlighed til hjemstaunen. Som P. A. Poulsen har digtet:

Så tegnes af livets historie op
et rids på nærværende blade,
igennem det stævner jeg mindernes trop
lyslevende frem til parade.

Anker Vestergaard.

Sognene i oldtid og middelalder

»Egnen omkring Hvorslev og Gerning er meget ejendommelig og storslået, særlig ned mod Gudenå. De vældige bakker, som næsten lige fra Bjerringbro til langt forbi Ulstrup rander Gudenådalen mod syd, er af en ejendommelig, næsten vild skønhed, særlig Busbjerg gør et imponerende indtryk, og udsigten heroppefra kan i skønhed måle sig med den smukkeste i Danmark. Syd for de store bakker bliver terrainet mere jævnt og fladt, men hist og her ligger der endnu betydelige levninger af fortidens skove, som liver op i landskabet og danner en for øjet behagelig afveksling med de dyrkede marker . . .«

Således begynder lærer R. G. H. Rasmussen, Gerning (død 1928), en slags præ-ludium til en skildring af Hvorslev-Gerning, som han nok har påtænkt, men aldrig fuldført, desværre. Egnen mangler nemlig en samlet historie. Nærværende giver sig ikke ud for at have fået alt med, det er kun et forsøg på at samle fra flere forskellige sider og kilder det tilgængelige stof, nemlig fra både stykkevise skriftlige og mundtlige kilder, fra landsarkivet, hvis vældige arkivalie-samlinger må behandles med skønsomhed, fra enkelte andre arkiver, både i præstegården og hos private samt enkelte spredte tilløb til oversigter, deriblandt lærer Rasmussens og selvfølgelig, hvor det gælder personalia, kontrolleret og suppleret fra kirkebøgerne.

I løbet af dette århundrede, især siden anden verdenskrig, vågnede der i sognene en ny kærlighed til hjemstavn. Da vi var tæt ved at miste hjemlandet Danmark, vågnede kærligheden til landet og dets historie, også lokalt. Gårdejer P. A. Poulsen, Kjeldbæk (1873–1949), der boede mellem Hvorslevgårds og Danstrupbundgårds skove, skrev hjemstavnsdigte med lokal kolorit og i ægte poesi, ikke mindst inspireret af udsigten fra Busbjergs top. *Gudenådalens Hjemstavnsforening* blev til den 16. september 1945, godt 4 måneder efter befrielsen, dens primus motor var proprietær *Laurids Karl Laursen*, Danstrupbundgård (født 27. juni 1897, død 12. august 1970), hvis fader, Jens Laursen, havde købt Danstrupbundgård, sognets største gård, 1896 og selv stammede fra Amstrup, hans kone fra Gerning. Hjemstavnsforeningen skød mange mindre skud: *Busbjergstævnerne* hvert år 1. søndag i juli med et foredrag på bakketoppen og et friluftsspil i dalsænkningen, *Busbjergbladet* med lokalt og lokalpatriotisk stof, *hjemstavns museet* i Bjerringbro kirke, fra 1971 i Plejehjemmets kælder m. m., og gennem alt dette vågnede en sans for hjemstavns historie, skønhed og værdier, utvivlsomt en kulturel tilskyndelse.

Hvorslev-Gerning figurerer aldrig i Danmarkshistoriens store epoker og begivenheder. Soggenes skolebørn har vist aldrig læst lokalhistorie, måske hørt sagnet om »Røverne på Busbjerg« og »Hvorslevgårds 12 Galte, der ligger paa Busbjerg i Salte«, måske også hørt mænd snakke om Munkedal, den berømte hingst fra Aldrup, ellers intet fra egnen, ja, eventuelt om hoveri og fæsteafgifter til Frijsenborg, Haxholm eller Hagenstrup i herregårdens glansperioder og fæstebøndernes trængselstid, sådan som næsten alle slægter i sognene kunne tale med om. Alt sådant hører med til sognenes historie, men er kun en enkelt side og kun en periferisk.

Sognene har ikke fostret mange kendte mænd, en enkelt undtagelse skal siden nævnes, og ikke været skueplads for afgørende hændelser af folkelig, åndelig, kultu-

rel eller krigerisk art. Svenskerne skal have huseret i sognene, specielt i Hvorslev i den ulykkelige krig 1657–60. Sognene leverede soldater til den danske besættelse af Frankrig 1816–19 og til 48 og 64, bl. a. var 3–4 med ved tilbagetoget fra Dannevirke i 64. Ellers gik stormene udenom: de holstenske grever besejrede og fangede junker Otto, kong Christoffer II's næstældste søn, på Taphede ved Tapdrup 6. oktober 1334. Seks år senere, 1. april 1340, gik det løs i Randers, da Niels Ebbesen vog den »kullede« greve. I 1864 stod en mindre træfning ved Kongensbro mellem danske og tyske tropper, en kanonkugle i kroens mur er et minde derom. De kendte hændelser var altså tæt ved sognegrænserne, men kun tæt ved. Enkelte af de ældste har kunnet fortælle om de tyske troppers march gennem Tind o.s.v., en kunne se dem gå ad landevejen helt ovre fra Årholm og Aldrup, men dette er kun krusninger. Hjemstavnens vil ikke beklage, snarere være taknemmelig for at være skånet for det værste, derimod nok beklage, at ingen af de stærke åndelige bevægelser har præget sognene, men også i nogen grad er gået udenom.

Når jeg nu forsøger at samle nogle af de mange tråde i lokalhistorien, vil nogle sikkert synes, at fortællingen har for stærk hældning mod kirkens historie. Dertil er at sige, at det dels skyldes fortællerens egen hældning eller holdning, dels at de fleste bevarede kilder, især i de ældste perioder, har forbindelse med kirken. Og dog vil Frijsenborgs godsarkiv levere *sin* store del materiale til de ca. 200 år, hvor godset ejede og beherskede praktisk talt alt i sognene, undertiden til gunst, til andre tider, måske tiest, til ugunst.

Oldtidshistorien ligger i tusmørke, her som de fleste steder. Dens 3 tidsafsnit: *Stenalderen* til ca. 1400 f. Kr., *Broncealderen* ca. 1400 til 400 f. Kr., *Jernalderen* ca. 400 f. Kr. til ca. 900 e. Kr., har kun efterladt sig få minder, fund i jorden, her vel omtrent som i andre sogne, de dukker sjældent op ved bevidst søgen, i reglen som lynglimt fra jorden, som da pigen fandt guldhornet i Gallehus, op af et tusindårigt gemmested. Sådan er det også gået adskillige findere her i sognene, blot med mindre værdifulde ting. En samling flint- og stenredskaber kunne man se hos den populære, passionerede jæger P. Smed på Tind marks yderste agre tæt ved Aldrup skel. Siden er der mærkeligt nok gjort flere fund, enten det nu skyldes større interesse eller nutidens maskiner, der graver dybere i mulden.

Nogle af de vigtigste fund er:

En broncedolk og nogle lerkarstumper fra Busbjerg.

Et bronzesværd fundet i Hvorslev.

1940: En træspade og et træøsekar fundet i Hvorslev mose sydøst for Ulstrup, samt nogle padleårer, måske offergaver ca. 2000 år gamle.

21. juni 1942: Den berømte Hvorslev-plov af asketræ fra en mose ca. 1½ km sydøst for Hvorslev, et meget sjældent fund, fra ca. 700 f. Kr., nu på Nationalmuseet.

Flere knubskibe, d.v.s. udhulede træstammer, et er fundet ved Hagenstrup mølle 1940, et ved Skibelund 1942.

To dolkøkser af bronze med irsk form fra ca. 1500 f. Kr., fundet ca. 100 m fra Gudenåen ved Ulstrup, den fineste af de to fundet af Ferdinand Stefensen 1952, måske den fineste, der overhovedet er fundet.

Så er der *Gudenå-kulturen*, som efterhånden er blevet et stående udtryk for en mængde fund langs Gudenå fra dens udspring helt til Randers, i alt ca. 400 bopladser fra den ældre stenalder 5–6000 f. Kr., bl. a. i Stærkjær, med flintredskaber, flækker, skraber, økser, knive, pile. Sognene grænser til Gudenå på en strækning af 5–7 km.

I Viborg amts smukke årbog for 1966: »Billeder af Viborg amts forhistorie« fortælles om et oldtidsfund på gårdejer Jens Christensens mark i Gerning, nemlig et sæt smukke og velbevarede bronceredskaber, som nu findes i Viborg stiftsmuseum. Tingene blev fundet »vel en ubetydelighed« fra hinanden, omgivet af en del skår, derfor sandsynligvis gravgods fra en urnegrav. Fundet består af 3 små rageknive ornamenterede med fine små mønstre, desuden en pincet prydet med tre bukler, en dobbeltknap med koncentriske cirkler, to stangnåle med en slags vortelignende knopper på hovedet, endelig en pilespid og en syl, hvilket altsammen antyder en mandsgrav. Ragekniv, pincet og syl har hørt til det personlige toiletudstyr og går igen i flere af gravfundene fra en tidlig del af den yngre bronzealder. Man har på den tid endnu ikke helt opgivet den gamle skik at give våben med i graven, og småtingene her kunne lige passe til den snævre plads i urnen. Våbnene antydes her af pilespiden i lighed med, at man andre steder har eksempler på miniatureudgaver af våben som sværd og dolk, med andre ord en yderst sejlivet skik.

I øvrigt henvises til hjemstavns museet i Bjerringbro.

Hvad jorden endnu rummer, og hvornår den giver hemmelighederne fra sig, hører til den uvished, som passionerede arkæologer og andre interesserede må leve med.

Gravhøjene skal nævnes i samme forbindelse. De stammer fra vidt forskellige tidsperioder og rummer vidt forskellige ting, rettere rester af ting, nedlagt i vidt forskellige anledninger, men som regel ved begravelser. Sten- og bronzealderhøjene udgør hovedparten. De døde er blevet til jord, men deres kranier og skeletter, deres ejendele eller offergaver eller kultgenstande eller andet, som den døde skulle have med på den store rejse, er ofte bevarede, derfor taler de fund deres tavse sprog om disse oldtidsfolk fra den tidligste bebyggelse i landet, måske den nuværende slægts forfædre, lidt usikkert dog, fordi folkevandringer dengang var hyppige. Disse kendes også i vort land og kan have ændret disse midtjyske sognes befolkning.

I Hvorslev sogn skal der have været 59 gravhøje, bl. a. en ret velbevaret og fredet syd for Amstrup på en bakkeknode, den eneste, der er tilbage af 4 »Loddenhøje« – endvidere en gruppe syd for Hvorslev, hvoraf kun et par er bevarede.

I Gerning sogn skal der have været 89 gravhøje, de fleste er dog ødelagte, men i Kirkeskoven findes 7 velbevarede. Den bedst kendte og navngivne er Volshøj (= Wolleshøj?) og Ringsøhøj øst for Gerning. Endvidere findes en gruppe syd for Danstrup, af disse er 3 ganske anselige.

Ved Mågården (ma = eng, altså enggård) gjorde man under grusgravning et interessant fund bestående af lerkar samt småting i sølv, guld og perler, rimeligvis offergaver fra ca. 5. århundrede e. Kr., altså jernalderen og den typiske folkevandringstid (300–500 e. Kr.).

To »hellige« kilder har sognene haft, den ene ved Busbjerg, den anden på Mågårdens mark tæt ved Elkjær. Sagnet henlægger dem til Gerning kirkegård. Det sidste er mærkeligt, eftersom den svage skråning ikke synes at være en naturlig »jordbund«

for kilder. Hvis traditionen – ifølge Trap og Skivebogen 1923, pag. 38 – er rigtig, kan det have sammenhæng med første stavelse i navnet Gerning: ger = gær = går eller løber – sidste stavelse meget gammelt med ukendt betydning. I Norden kendes kildedyrkelse allerede fra bronzealderen. Da kristendommen kom til, indviedes kilderne ofte til en helgen, et af de mange vidnesbyrd om, at kristendommen ganske naturligt overtog visse af hedenskabets vie-steder og -tider, men gav dem nyt indhold. Uden for Gerning, ca. 1 km øst for, tæt ved den gamle vej til Hvorslev, har der (jvf. senere) ligger et kapel i den katolske tid, og da det netop har ligget i en dal i bunden af den sænkning, der omgiver Ringsøhøj, kunne der måske være en mulighed for, at den »hellige« kilde har været her og har været årsag til bygningen af et lille kapel med et helgenbillede, eventuelt et Maria-billede. Noget sikkert om disse ting, navne og tydingen må vi for bestandig give afkald på.

Bynavnene er også gamle, hvor gamle vides ikke, sandsynligst for de flestes vedkommende allerede fra oldtiden. Nogle navne vidner om noget for egnen karakteristisk, andre har ingen plausibel forklaring, men må forblive i dunkelhed. At disse bynavne begynder at dukke op i middelalderen i skrivelser, siger intet om deres alder, kun at skrivelser ikke er overleveret os fra oldtiden, men først et stykke hen i middelalderen. På det tidspunkt, da navnene dukker op i skrivelser, må de have eksisteret en rum tid, rimeligvis mange århundreder. En landsby, selv en miniby som Tind, bygges ikke på én gang. Et par gårde, 3–4, måske 5–6, klumper sig sammen, tæt sammen i begyndelsen, lige klods op ad hinanden og derfor med stor brandfare for hinanden, på et fordelagtigt sted, hvor markerne passende kunne udstråle fra. Lidt efter lidt bliver der faste spor mellem agrene, sporene bliver til markveje. Der bliver også svage spor mellem byerne, de bliver forløbere for senere tiders landeveje. Et udyrket overdrev med græsning til landbyens kvægflok kaldes *torp* (ligesom det tyske dorf), heraf er dannet mange bynavne med endelser som: torp, trup, rup o. l., f. eks. Aldrup, Ulstrup, Amstrup, Danstrup, Vidstrup, Hagenstrup. Andre gamle endelser er: *ing* eller *ning*, f. eks. Gerning, eller *lev* (lef eller løf), måske det betyder noget med brød, levebrød, f. eks. Hvorslev, Enslev, Vellev, Gullev, Vejerslev m. m. Første stavelse i et bynavn er ofte et personnavn.

Her skal nu anføres sognenes bynavne i den tidsfølge, hvori historien lærer os dem at kende:

- 1289 Althorp – Aldrup, eventuelt Oles torp.
- 1327 Hoosløf – Horslef – Hvorslev. Første stavelse måske horse = hest eller personnavn.
- 1327 Gærnyng – Gerning. Sjældent bynavn, måske i slægt med Gern og begge steder med noget, der gær = går eller løber, en kilde eller bæk jvf. den »hellige« kilde eller bækken mellem Gerning og Tind.
- 1355 Wythystorph – Vidstrup, det nævnes oprindeligt som et sogn i Houbjerg herred med kirke eller kapel.
- 1398 Danstrop, sandsynligvis Dans torp.
- 1399 Starkier. Star sandsynligvis stargræs i Gudenåengene og -kær.
- 1405 Borys – Borridsø. Sandsynligst forbindelse med Borre og denne by igen med borg f. eks. Borregård, derfor Borridsø = enten Borres ø eller Borres sø. Det kan passe med landskabet.

- 1407 Heszeltbjerg, den betydning er nok ligetil.
- 1410 Tinde – Tind. Helt enestående bynavn, måske i slægt med Tindbæk. Man gætter, at Tind betyder tinde, bakke. Da byen nok har en bakke – møllebakken, men byen faktisk ligger lavere end Gerning, synes den betydning at være misvisende, men hvad ellers?
- 1474 Amstrup – Amstrup. Første stavelse nok et personnavn.
- 1480 Hagenstrup. Da en af Stærkjærgårdens tidligste ejere hed Hagen Thygesen, og han senere findes i Hagenstrup, må navnet skyldes ham, måske har han anlagt den første vandmølle og begyndt at samle gods.
- Årholm (Orholm) og Krathede nævnes i Trap, men uden årstal, de er heller ikke nævnt i Jysk Telefonbog 1971 og er altså navne på så små lokaliteter med så sparsom bebyggelse, at navnene ikke findes i gamle skrivelser og heller ikke i officielle registre som en telefonbog.

Fra hvilket tidspunkt navnet Ulstrup (= Ulfs torp) forskriver sig, kan ikke med bestemtthed fastslås, men at byen har lånt sit navn fra Ulstrup Hovedgård kan ikke bortforklares.

Her skal nu – efter lærer Rasmussens kladde – gengives nogle uddrag af gamle breve fra »Den ældste danske Arkivregistratur«, fundet på Silkeborg slot, med så trivielle gentagelser, at smagsprøver må være nok:

- 1348 Item et latins Skøde paa en Gaard udj Hodsløff aff Her Tord Nielszen.
- 1428 Item et Tings Vinde (Vidne), at Herritzfogeden var begerendis leiding aff Gierning Kierche then Torsdag nest effter Pins Dag, Datum MCDXXXVII.
- 1475 Item et Pante Breff af Erick Huas paa en Gaard i Hodsløff.
- 1484 Item et Skøde paa et Boel udj Hotzløff aff Eggert Westenj tiil Hotzløff Kircke then Torsdag som var wor Herris Opfarelsze Dag.
- 1436 Item et Peder Jenszens och Marine Hagensdatter Skøde Breff til Jes Styszen paa en Gaard udj Borris.
- 1487 Item Konning Hanszis (1481–1513) Stadfestelse paa Sueneskoff Aldrop Mark, Daareskouff, Høffver Kroog, Høffuer Kier, . . .
- 1398 Item et latins Pante Breff aff *Hagen* Thygeszen på ij (= 2) Gaarde udj Dans-trop, som han pantsætter sin Datter. Datum . . . ipso die beatj Andreae Apostoj = selve den fromme apostel Andreas's dag.
- 1542 Item et Sandemends Breff imellem Danstrop Marck och Gierningh Marck . . . Torsdag næst effter Palme Søndag.
- 1407 Item et gammel reffuet Pante Breff aff Her Claus *Krumpen Ridder* på Heszeltbjerggaard.
- 1425 Item et gammelt Skøde Breff af Her Thames Jenszen paa Heszeltbjerg, Heszeltbjerggaard och Fang (= tilliggende, måske græsmark) *Mickelstrup* . . .
Item et gammelt Skrøbeligt Skøde Breff af Frue Sofie Olufsdatter her Claus Krumpens Efterlefuerske paa Heszeltbjerg og Heszeltbjerg Fang, *Mickelstrup* og *Mickelstrup Fang*.
- 1419 Item et Skøde Breff af *Elloff Jenszen Vebner* paa Starkier og Starkier Fang.
- 1419 Item et Skøde Breff af *Niels Palliszen* paa Starkier och alt hans Godz udj Hoffuelbjergherrit.
- 1399 Item *Hagen Thygeszens* Pante Breff paa Starkier til Her Elloff Elloffszen.
- 1460 Item Her *Lange Offues* (= Ove) Bekendelse Breff att hand haffuer Starkier i forlening.

- 1415 Item et *Henrick Langlauffs* Pante Breff til *Peder Lykke* paa Starkier met mere Godz i Hoffuelbjergherrit.
- 1419 Item et *Peder Lyckes* Skøde Breff til *Biskop Boe* paa Starkier met mere Godz i Hoffuelbjergherrit.
- 1547 Item et Forligelsze Breff om Marckeskel emellem Starkier och Danstrop.
- 1410 Item en Pante Breff aff *Svend Skobbe* på ij Gaarde udj Aldrup, en Gaard udj Hodzløff, *Digsgaard* i Gierningh, en Gaard udj *Tinde*.
- 1432 Item et Skøde Breff aff *Jes Stizzen* til Ormsløff paa *Digs Gaard* i Gierningh, en øde Gaard i Tind kallis *Tregaard*, en Gaard ij Gierningh, ij Gaard i Aldrup, mett al sin Rettighed . . .
- 1487 Item et Pante Breff aff Her Aksel Laffueszen aff Clausholm paa en Gaard *Bøgeskouff* udj Hodzløff Sogen.
- Åbent Brev af 12 December 1583* til *Fru Citzil*, Erich Podehusches. Da hun har Livsbrev paa 1 Gaard i Endtzløf, 1 i Velløf, 1 i *Koudal* og 1 i Housløf samt en Boel i Amsterup til Bøstrup (Bidstrup), anmoder Kongen, der vil opfrede (= oprette) en Endelsjagt i den Egn, hvor han ejer næsten alle Gaardene paa nogle faa nær, som han vil tilskifte sig, hende om at afholde sig fra al Jagt paa disse Byers Ejendom, give sine Folk Ordre til det samme og erklære sig herom til Kongen.

☆ ☆ ☆

De store gårde

Omtrent på samme tid som bynavnernes opdukken og ovennævnte skøde- og pantebrev fra middelalderen dannes de *store gårde*: sædegårde, herregårde, hovedgårde, efter størrelse og ejerforhold. Også Hvorslev og Gerning fik deres part heraf, men ingen af længere varighed, så der i nyere tid og nutid kun er rester eller ruiner tilbage, de blev opslugt af Frijsenborg og Ormstrup. En af gårdene, der er nævnt ovenfor fra middelalderen, nemlig *Mikkelstrup*, er totalt forsvundet, et sagn vil mene, det skete i den sorte døds tid ca. 1350. Da gården imidlertid er nævnt 1425, er den mulighed udelukket. Om det så er resultat af en krigs hærgen, svenskekrige f. eks., eller gården er opslugt af en større, får stå hen. Dens beliggenhed kan endnu vises på Mågårdens mark 5–700 m nord-nordvest tæt ved mosedraget Elkjær på skellet mellem Mågårdens og Rosenlunds marker.

Som man vil se af årstallene, dukker de tre største gårde i sognene, nemlig Hvorslevgård, Hesselbjerggård og især Stærkjærgård op på omtrent samme tid, omkring år 1400, mens Aldrupgård er noget yngre. Her lidt af gårdenes historie:

Hotzløffgård lå oprindeligt tættere ved byen, den blev 1388 af Jens Pape pantsat til *Niels Madsen* og 100 år senere, 1489, af Peder Hoffmand tilskødet *Jens Madsen*. Det ses ikke, om disse to Madsen'er var beslægtede, heller ikke om den berømte *Hans Madsen*, der døde 1644 og fik en gravsten på Hvorslev kirkegård, var en efterkommer af de to. Gårdens senere skæbne var, at den på et tidspunkt blev *selvejergård* med 14 tdr. hartkorn under kronen, og fra kronen i 1661 udlagt til Mogens Friis, som netop i de år efter enevælden blev rentemester (finansminister) og samlede gods i følgende år til det i 1672 oprettede grevskab Frijsenborg i stedet for Jernit.

Hesselbjerggårds ejer angives 1391 og 1407, dronning Margrethes tid, at være ridder Claus Krumpen. Navnet kunne tyde på slægtsforbindelse med de to brødre, den berygtede katolske Børglum-bisp Stygge Krumpen, der fængsledes ved reformationen, og Otto Krumpen, der under reformationsrøret »skiftede tro« flere gange og dog endte som rigsmarsk hos Christian III. Claus Krumpens enke, Sofie Olufsdatter (se oversigten), solgte gården til Thomas Jensen. Lærer Rasmussen har en længere redegørelse: I Silkeborg arkivet findes (se igen oversigten) et gammelt skrøbeligt skødebrev fra fru *Sofie Olufsdatter* af 1425 til Thomas Jensen på Hesselbjerg og Hesselbjerg fang samt Mikkelstrup og Mikkelstrup fang . . . Mikkelstrup må som en slags torp være udgået fra hovedbyen Gerning, da ingen torp udgik fra enligt liggende gårde. Om dens markjorder og skove er lagt under Hesselbjerg eller Gerning kan ikke kontrolleres. Det synes uklart, hvem fru Sofie egentlig skødede Hesselbjerg og Mikkelstrup til. Lærer R. formoder, at gården blev overdraget til Øm kloster som en sjælegave for Claus Krumpens sjæl, idet det vides, at hans familie har stået i forbindelse med klostret. At skødet blev fundet i Silkeborg slots arkiv, kan vidne i samme retning, fordi Øm klostres breve, de fleste da, fandtes her.

Samme år, 1425, skænkede fru Sofie betydeligt jordegods til Maribo kloster, rimeligvis også for sjælemesser for hendes afdøde mand. I øvrigt er det værd at bemærke, at disse gaver til klostre blev givet 6 år efter, at Stærkjær kom i kirkens eje (1419). Der forblev de til reformationen godt 100 år senere, hvorefter de kom under kronen og blev lagt under Dronningborg lens bestyrelse, indtil de ligesom andre er lagt under Haxholm og siden under Frijsenborg.

I ældre tider hørte en betydelig *skov* til Hesselbjerg jvf. navnet. Der er endnu spor tilbage af denne fordums herlighed, idet der langs bakkerne og i dalstrøgene findes buske og småtræer af forskellig art, ligesom også bregner vokser næsten overalt på lyngbakkerne. Navnet *Bøgebjerg* er også et varigt minde om skoven. Ved den syd og vest for bakkeskrænten forblibende bæk har engang ligget en vandmølle, af hvis dæmninger endnu ses rester, og en bakke på Gullev mark lige over for Hesselbjerg bærer endnu navn af *Mollebjerg*.

Hesselbjerg blev omtrent samtidig med Stærkjærgård, ca. 1800, lagt under Friisholt. Ved bymarkernes udskiftning (ca. 1800) blev gården delt mellem den daværende fæsters to sønner, hver gård fik 4 tdr., 7 skp., 1 fj., 1 alb., med forpligtelse til hoveri på Friisholt i stedet for som før på Aldrupgård. Hoveriforpligtelsen forsvandt snart, idet gårdene under Friisholt overgik til selveje 1803–04. Da der sidenhen er handlet med de to gårde, er den ene nu større end den anden.

Stærkjær må betragtes som en gammel ridderborg ligesom Kællinghøl på den anden side af Gudenåen, den »sjette og sidste af ridderborgenes række langs Gudenåen«.

Stærkjær lå på en ophøjet voldplads ca. 100 m syd for Gudenå mellem engen og mosebæltet, omgivet af grave, som fik deres tilløb fra en lille bæk, der kommer fra nogle kilder i bakkerne. Borgen kunne således altid have fulde voldgrave. Efter voldstedets ringe omfang at dømmes har borgen været lille, måske kun bestået af en enkelt bygning. I dag er næsten alle spor udslettet. Borgens beliggenhed markeres så at sige kun ved en busk eller et træ. En dattersøn af Christen Gravesen, som flyttede til Stærkjær 1865, fortæller, at bedstefaderen lod borgens grundsten opgrave eller måske sprænge, og at disse sten dels blev solgt til den nye bro i Bjerringbro, dels til Mikael Jensens gårds 2 længer ved Bøgebjerg. Borgens ladegård er senere taget i brug, idet det derværende våningshus, bygget af meget gammelt ege-bindinsværk i svært tømmer, som stod indtil forrige århundredes slutning, blev benyttet til beboelse, mens borgen forfaldt.

Navnet Stærkjær eller tidligst *Starkier* menes at stamme fra det i moser og kær ved åen voksende stargræs. Gårdens fang (= dens tilliggende) lå for størstedelen neden for bakkerne. Oven for disse lå ca. en trediedel af jorderne, og her var vistnok store skove, hvad stednavne som Bøgebjerg, Rysholt m. m. vidner om. Starkiers historie dukker frem, da Hagen Thygesen 1399, 22. januar, udstedte pantebrev til ridder *Eluf Elufsen* som brugeligt pant, et almindeligt middel på den tid. Ridderen var dermed i besiddelse af gården eller en anpart i den. Hagen Thygesen ejede også to gårde i Danstrup. 1399 pantsatte han også disse, nemlig til sin datter. Hans navn går utvivlsomt igen i Hagenstrup, hvor der sandsynligst har ligget en by engang.

Ridder Eluf Elufsen var fra Norge, men boede i Danmark i Valdemar Atterdags og dronning Margrethes tid, han nævnes muligvis så tidligt som 1340. Med sikkerhed ved man, at han virkede i Danmark fra 1374 til 1408, 34 år, og at han var død inden 1418. Han skal have været gift med en datter af Niels Ipsen Gyldenstjerne til Asdorp, nær Hjørring. Om Starkier var hans sædegård vides ikke, men han var en formuende mand med meget gods i Midtjylland. Hans datter blev gift med ridder Lavrits Hvas til Ormstrup. Mærkeligt nok nævnes Elufsen ikke hos historikeren Hvidtfeldt.

Ifølge breve delvis gengivet i oversigten »oplod« E. Elufsen St. Paulsdag 1404 sin ret som panthaver til Starkier til sin beslægtede, væbneren Eluf Jensen. Men allerede inden dette var en Henrik Langlauf medejjer, og han udstedte 1415 pantebrev på sin andel til Peder Lykke. Palmesøndag 1419 blev der af denne Henrik Langlauf

udstedt skødebrev til Peder Lykke på Starkier med mere gods i Houbjerg herred. En tredje medejer var Niels Pallesen. Alle disse tre udstedte med kort mellemrum skøde på Starkier til biskop Boe, Århus. Biskoppen sikrede sig inden sin død 1424, på bispestolens vegne, bl. a. ved et såkaldt »opladellesbrev«, Starkier med alle tiliggende jordejendomme og skove samt fiskerettigheder, hvad dengang betød en del, idet Gudenå dengang var rig på laks, ørreder, helt og andre ferskvandsfisk. De følgende bisper lod vistnok Starkier bestyre ved en *official*, d.v.s. en slags kirkelig tjenestemand, måske en munk med verdslig klogskab. 1447 nævnes en »*præst i Starkier*« *Jeppe Monsen* i en retssag om et skovskifte i Hjerminde, han har muligvis været bispens *official* og måske været en munk fra Tvilum, eftersom der var forbindelse til dette kloster. Senere nævnes en Erik Christensen (Fasti) som Århus-bispens *official*, i hvert fald på Silkeborg.

I øvrigt blev Starkier overdraget som len til *Ove Ovesen Daa, kaldet Lange Ove*. Han giftede sig 1433 med enken efter ridder Lavrits Hvas den Yngre, Thora Mus hed hun. Hun havde siden mandens død 1430 boet hos sine børn på Ormstrup. De tog bolig på Silkeborg, som også hørte til Århus bispestol. Men ca. 1440 har de vist nok taget fast bopæl på Starkier og boet der »i fred og fordragelighed« nær familien på Ormstrup og Tvilum kloster, hvad for den fromme fru Thora var vigtigt, hun havde i sin fromhed og gavmildhed skænket store gaver til kirker og klostre. 1460 udstedte Lange Ove et »bekendelsesbrev«, d.v.s. en bekræftelse af, at han havde Starkier (kun) i forlening.

Den omtalte »*præst i Starkier*« *Jeppe Monsen*, der mødte på Tvilum klostres vegne på Middelsom herredsting, er muligvis den samme, som var til stede på Houbjerg herredsting 1467 og 1478, her kaldet præst i Houbjerg. Fru Thora er sandsynligvis død inden 1457, idet der dette år fandt et skifte sted mellem hendes børn. Fra bekendelsesbrevet 1460 til reformationen 1536 nævnes Starkier kun en enkelt gang, endda kun i en uvigtig sag om marskel mellem Danstrup og Stærkjær marker 1529. Kort før reformationen var Houbjerg herred på få undtagelser nær delt mellem gejstligheden, mest Århus bispestol, men også Viborg bispestol. I den sidste tid inden reformationen skal borgen i Starkier være bleven forladt og forfalden, og ladegården blev efterhånden brugt som beboelse. Navnet Starkier blev også ændret til Stærkjær.

Fra reformationen til enevælden 1660 lå Houbjerg herred, derfor også Stærkjær under Dronningborg len som tilhørende kronen. Tilsynet med gården må da formodes at være udøvet af en foged. Man kender ridefoged, herredsfoged for Houbjerg herred, *Lars Jensen Leth*, som boede på Enslevgård ved Vellev og døde 1600. Hvor- når Stærkjær er overgået fra kronen til Hagsholm vides ikke. Man ved blot, at da *rigsråd Manderup Parsberg(?) i begyndelsen af 1600-tallet havde købt Hagsholm*, erhvervede han efterhånden det meste af Houbjerg herred – som fæstegods. Stærkjær er da sunket ned til at blive en almindelig fæstegård. At Stærkjærs skove i denne tid har været i god stand ses af *det syn, som foretoges efter svenskekrigen 1645*. Da berettes der, at i Hesselbjerg og Stærkjær skove fældede fjenden 150 bøge og 80 ege. Skovene blev altså i denne krig hårdt medtagne. Det skønnes også af, at i den nærliggende Hvorslevgård skov blev hugget ikke mindre end 1200 bøge og 430 ege. I den senere svenskekrig 1657–59 led skovene igen overlast, hedder det.

1780 ægtede enken efter krigsråd H. T. R. Rosborg på Ormstrup amtmand, kammerråd *Ferslev*. Han foretog et mageskifte med greven på Frijsenborg, så denne fik 2 gårde i Gerning og 4 i Danstrup mod, at Ferslev fik Stærkjær, Hesselbjerg og Enggården i Gullev. Dette mageskifte gik lige op med ca. 35 tdr. hartkorn. Måske det skete af visse praktiske årsager, nemlig med den forestående udskiftning af jorderne

for øje. Ferslev beholdt kun kort Stærkjær, han solgte den til en *sydslesviger*, *Rømmer*, men da denne blot efter få års forløb var ude af stand til at udrede restsummen af købesummen, og han tilmed forsømte markerne groft, måtte han efter en retssag afstå gården til Ferslev. 1799 solgte Ferslev Ormstrup til ritmester H. H. G. Halling, som så i årene til 1804 solgte fæstegårdene til fæsterne.

Retssagen mellem Ferslev og Rømmer var knap endt på det tidspunkt, den gik helt til højesteret, og da dommen endelig faldt ca. år 1800, var Rømmer død, og enken måtte forlade den meget forfaldne Stærkjærgård. Halling solgte kort efter gården til to mænd fra Flensborg-egnen, *Hans Henrik Hansen* og *Nikolaj Clemensen*. Den første byggede på sin halvdel den nuværende Stærkjærgård og anlagde vest for gården et teglbrænderi eller teglværk. Den anden halvdel af den gamle hovedgård måtte Nikolaj Clemensen formedelst armod sælge i parceller, i alt 6 større og nogle mindre.

Stærkjærgårdens historie er gengivet så udførligt, endda i forkortet form, dels fordi den vist nok er ukendt for de fleste i Gerning sogn, dels også fordi dens omskiftelighed er et ret tro billede af den slags gårdes skæbne. Vi, som kender gården fra 1900-tallet, har lyst at sige: Sic transit gloria mundi! (Således forgår verdens herlighed).

Da nogle af de små gårdmænd i Stærkjær og ellers langs Gudenå måtte forøge deres sparsomme indkomster som pramførere, skal her tilføjes lidt om den trafik. Det begyndte ca. 1860 efter åens opmudring. Prammen eller kogen var en stor flad båd ca. 20 alen lang med bæreevne indtil 60.000 pund, bemanded med en fører og en ung hjælper. Fra Randers til Bjerring mølle blev den trukket af 4 mænd, fra møllen til Silkeborg af heste. Man sejlede nat som dag, et drøjt slid, men for god betaling. En mand, Anders Roed fra Hagenstrup mølles nærhed, var en af pramførerne og har sagt, at han ikke ville bytte sin pram med Aldrup Skovhus! For en tur/retur Randers–Hagenstrup kunne en trækker have 8 kr. for 2½ døgn, adskilligt mere end en dag-lejrløn i de dage. Varerne, der transporteredes mellem Randers og Silkeborg, var brænde, mursten, grise, kreaturer, købmændsvarer m. m. Da pramfarten var på sit højeste den første snes år, var der over 100 pramme i fart. Som det næsten siger sig selv, gav det for svage sjæle anledning til et råt og vildt liv med megen drik.

Hagenstrup er fra gammel tid, dens glansperiode er forlængst forbi og har dog endnu et kendt navn.

Trap nævner to gårde med navn og årstal, nemlig *Digsgård* i Gerning fra 1410, måske diges-gård, i dette århundredes begyndelse ejet af sognefoged K. Henriksen, og *Tregård*, d.v.s. trillinggård, matr. 3, Jens Jensens gård, i Tind fra 1432. Endelig *Aldrupgård*, som vi allerede har stødt på og vil møde igen senere. Den er rimeligvis gået over til kronen ved reformationen som andet bispegods. 1640 mageskiftede kronen den til *Oluf Parsberg* på Jernit. Kort efter, i 1678, blev Aldrupgård solgt til en søstersøn af sognepræsten i Velle, den velhavende Niels Jensen Karmark fra Karmark. Efter ham blev Aldrupgård forpagtergård under Friisholt, men 1764 lagt under Frijsenborg med gods og tiender, i alt 31 tdr. hartkorn, men 1803 delt mellem 3 fæstere, sidenhen delt i 2 gårde.

Danstrupbundgårds oprindelse ligger i tåge. Det tidligste glimt er til gengæld mejslet i sten, hvad de andre gårde ikke kan fremvise. Det drejer sig om en ligsten, der hører til Gerning kirkegård og har ligget forskellige steder her, men i tiden ca. 1855–1900 var flyttet til Danstrupbundgårds bøgeskov, ved kirkens restaurering tilbage igen. Ejeren af Bundgården omkr. 1855, Ødum, må vel have haft en eller anden interesse i at have den, måske en ikke helt uforståelig stolthed på gårdens vegne. *Indskriften* på stenen lyder: Herunder hviler sl. Søren Nielsen Bunde – Selveier af Danstorp

Bunde Gaard – fød paa Danstorp Bunde Gaard – død samme Sted d. 6. Aug. A(nno) 1746 – og hans Hustru sl. Sisel Jensdatter Bunde – Salige erre de, som er hensovet i Herren – thi de hviler af alle Møye og Arbejd. – Dette er en ganske *oplysende indskrift*. Blot ses det ikke klart, om manden har givet gården navn eller omvendt. Begge ægtefolkene har Bunde (= Bonde?) til efternavn, men gården hedder også Bunde. Han var søn af Niels Kristensen til Kællinghøl og Danstrupbundgård. Slægten kan føres tilbage til Mads Jensen, selvejer af Borridsølund ca. 1480–90. En lille unøjagtighed må foreligge enten på stenen eller i kirkebogen. I denne står nemlig, at Søren Nielsen Bunde blev begravet 13. juli 1746, ikke 6. august. Så har kirkebogen en sjælden tilføjelse af sognepræsten, provst Henrik Lorentsen Buchholtz, han anfører teksten for ligtalen over Søren N. Bunde, nemlig psalme 14,1, hvor der står: »Dårerne siger i Hjertet: Der er ingen Gud.« Hvordan præsten har anvendt salmeordet om den døde, positivt eller negativt, som en dåre eller som en protest mod gudsfornægtende dårer, melder historien intet om, desværre.

Om de næste knap 100 år vides kun spredte træk. Omkring 1810–30 ejedes Danstrupbundgård af en *Soetmann*, svigersøn af S. N. Bunde, han var »kgl. Majestæts Birkeskriver« i udskiftningsforretninger og modtog 3 rdl. 15 sk. for en forretning. Han var desuden patron (= beskytter, her en slags formand for »skolekommissionen«) for Gerning skole og beskæftiger sig i en skrivelse fra 1816 med nogle mulker for skoleforsømmelser. I kirkebogen anføres både han og hans hustru ret ofte som faddere ved barnedåb i Gerning kirke. I Busbjergbladet for 1970 fortæller Laurids K. Laursen, ejer af Danstrupbundgård gennem en lang årrække efter sin far, Jens Laursen, og med sin søn, Jens Laursen, som efterfølger, om gårdens ejere: Lars Andersen Meldgaard og Søren Jensen Ødum (død 1890), indtil Jens Laursen fra Amstrup købte gården 19. juni 1896 for 64.000 kr. – Danstrupbundgård må nok anses for en af sognets bedste gårde, måske den bedste i over 100 år.

Borridsølund nævnes 1672 som sædegård med 47 tdr. hartkorn under Frijsenborg. I 1800-tallet er størrelsen nede på ca. 10 tdr. hartkorn, men stadig en af de største gårde i sognet.

Det vil være uoverkommeligt at forsøge at udrede de almindelige bøndergårdes historie. De blev *næsten alle omkring 1660 fæstegårde under Frijsenborg*, men havde det vist nok tåleligt, fordi herskabet både var velhavende og velmenende, så der kendes kun få eller ingen eksempler på bondeplagerier. I et senere afsnit om udskiftning, tiende o. l. kan indirekte skønnes et og andet om fæstebøndernes vilkår og deres reaktioner over for myndigheder. Man kan undre sig over den ret sene udskiftning af jorderne og overgang til selveje, sammenlignet med f. eks. fæstegårdene under Randrup ved Viborg. Da Sahl-Gullev led under Rosborg-slægtens plagerier og var i stor fattigdom, trådte Frijsenborg til med lån.

Præster

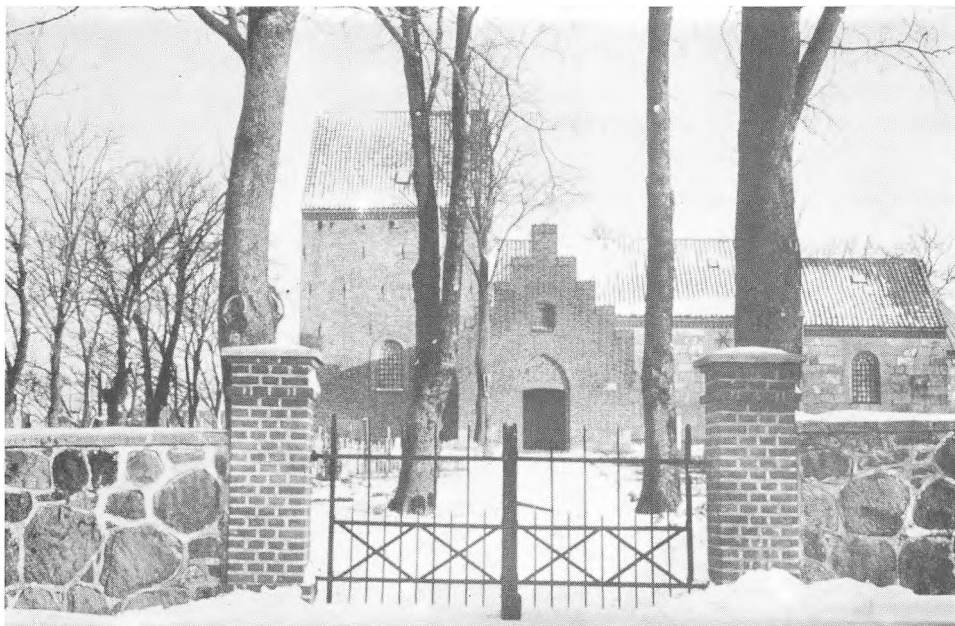
En beskrivelse af sognenes tilstand kræver en skildring af kirker og præster. Op gennem middelalderen helt til ca. 1900 var kirken sognets centrum og sognepræsten den mest indflydelsesrige person, både som præst og indtil ca. 1870 født formand for sogneforstanderskabet og fattigvæsenet. Selvfølgelig var præsterne forskellige og ikke nær altid den fremskudte stilling og anseelse værd, som embedet førte med sig. Sognepræsterne i Hvorslev-Gerning var vist hverken bedre eller ringere end gennemsnittet, ingen i det store format, først i 1800-tallet dukker betydelige mænd op, eller skyldes det måske manglende viden om de tidligere?

Den lutherske reformation nåede tidligt Viborg-egnen med *Hans Tausen*. Viborg blev så at sige reformationens vugge i Danmark – allerede ca. 1525–26. Også i Randers var der tidligt et reformatorisk røre ca. 1530. Det er derfor ikke usandsynligt, at røret har skabt *ringe ud til Hvorslev-Gerning*. Rygtet kan let løbe de 4–5 mil fra købstæderne ud på landet med løbedegne, handelssamkvem, familie o. l. Forandringen skete ikke på ét år. Vækkelse var der måske ikke tale om i stor stil som i Viborg og Randers. Kun successivt forsvandt de katolske levn i det ydre, i tro og tankegang: helgenbilleder pillede ned, de to nicher i Hvorslev kirke til højre og venstre for korbuen blev tildækkede, så altre og billeder blev usynlige, vievandskarret og røgelsekar forsvandt, aflad blev forbudt, valfarter og processioner ophørte, tiggermunke færdedes ikke mere, den »sidste olie« gled ud, kirken eller kapellet i Vidstrup og kapellet tæt uden for Gerning ved Hvorslev-vejen forfaldt o.s.v. Sognene fik en protestantisk præst, måske en tidligere katolsk præst eller en overløben munk, hvad der skete i mange sogne, og sognefolkene fik nu en evangelisk prædiken, hvis de da i deres kummerlige tilværelse søgte kirken, rimeligvis en ringe prædiken, for hvordan skulle der en-to-tre være mænd med evangelisk forståelse i dybere forstand? Om den sidste katolske præst i Hvorslev-Gerning blev den første cvangeliske, eller han flygtede og gav plads for en ny i reformationens ånd og efter kong Christian III's recess, det får vi nok aldrig at vide. Hvordan det siden i ortodoksien og pietismen formede sig i sognene med kirketugt, kirketvang, gabestok o. l. vides heller ikke, kun meget lidt fra de tider er gemt. Stole eller bænke i kirken, kakkelovn m. m. fandtes ikke, men sådan var vanen både fra hjem og kirke nu engang.

Kirkeklokkens røst var den samme, den er hverken katolsk eller luthersk, hverken på latin eller dansk eller hollandsk, skønt den stammede fra Kampen i Holland 1503, altså godt 20 år før reformationen.

De, der har været med til slid og slæb i 1920 for at bringe en sten til et genforeringsminde fra Jakob Albertsens eng op ad bakkerne til Gerning, kan forestille sig, hvilket slæb det har været i 1503 at få bragt kirkeklokken fra en pram i Gudenå op ad bakkerne til Gerning og derefter hejst op i det ret nye tårn. Men op kom den, og straks begyndte den sin kalden. I begyndelsen har sognefolkene standset og lyttet, men vanen sløver. Efterhånden lagde færre mærke til klokkens kalden. Og dog, omkring år 1900, eller var det før, sendte de Gerning-, Tind-, Danstrup- og andre sognemænd en anmodning til Frijsenborg om at få glamhullerne gjort større, fordi lyden fra klokken ikke kunne høres klart nok. Frijsenborg svarede, at det ikke lod sig gøre. Fra 15. november 1904 foreligger en ansøgning til Frijsenborgs godskontor fra sognepræst Mielche på Gerning menighedsråds vegne om en bedre ophængning af klokken og flytning af Hvorslev kirkes kakkelovn. Afslag.

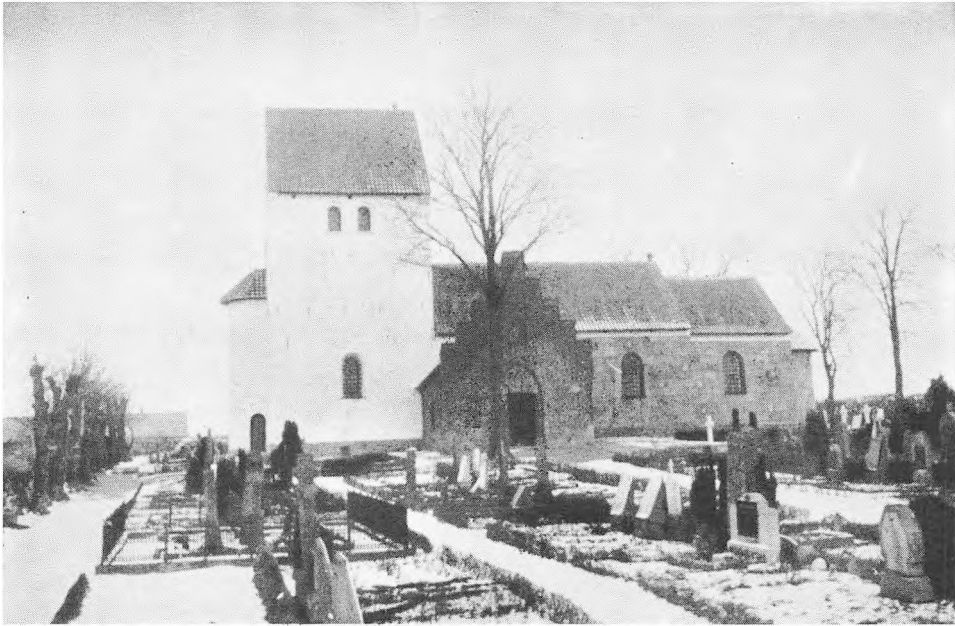

Gerning kirke før forlængelsen af tårnet.

Gerning kirke indvendig før restaureringen.

Gerning kirke i sit nuværende udseende.

Gerning kirke indvendig i nuværende udseende.

Lad os først kigge lidt på, *hvordan sognefolkene boede*. I sin kendte skildring »Dagligt Liv i Norden« giver Troels Lund en forestilling derom. Bare noget ufatteligt ringe! En fransk rejsende, sådan citerer han, skriver om danske præstegårde: »... meget lave, de lignede udvendig et *Gaase- eller Høsehus!*« Det må da vel være set med franske øjne! Men ringe var det sikkert. Og dog var præstegårdene bedre end de fleste i sognene. Danskerne byggede som regel af træ i reformationsårhundredet, de såkaldte, kun mandshøje *Bulhuse*, d.v.s. bjælkehuse med vandrette eller lodrette egeplanker mellem stolperne. Men skovene led under det, og 1554 forbød regeringen bønderne i Nørrejylland at bygge således, det forbud er det bedste bevis på byggeskikkens store udbredelse. 23 år senere (1577) måtte forbudet gentages. Altså blev man ved i Jylland at bygge træhuse, endda op til 1800-tallet, selv på herregårde.

Man begyndte dog også at bygge af *bindingsværk med lerklinede fyldinger*. Fattigt og skrøbeligt, men dog et fremskridt frem mod grundmurede huse. »Måske var der skorsten, tiest ingen, kun en lyre, d.v.s. et hul øverst og midt i taget, undertiden var hullet dækket med et skind eller lignende, men der skulle være åbent, for at røgen fra arnen, d.v.s. ildstedet, lige under lyren (en firkant omsat med sten) kunne finde vej ud, hvad det kneb med; så røgen bed og sved i folkenes øjne. Lyre betyder muligvis lys. Den tjente da også både som røgkanal og lyskilde. Der fandtes i begyndelsen knap et lille vindue (= vindøje), højst en glug i gavlen, men lyren gav fri udsigt til sol og himmel, desværre også fri adgang for regn, der ville slukke ilden.

Taget var i reglen i den nødvendige højde, tagklædningen var af strå, rør, græstørv, lyng eller en blanding af flere dele, kragetræer eller græstørv mønrede husene. Salshuset (= stuehuset) var i reglen adskilt fra stalden, dog fik småkræ gerne lov at gå frit. Gennem en lav halvdør mod syd kom man ind i en mini-forstue og derfra ind i husets eneste stue, et oldnordisk ord for et rum, der kan opvarmes. Her foregik alt. Her spiste og sov alle beboerne – på en bænk, i alkove, en slagseng med halm (og mus, rotter, snoge, ja ildere) forneden og skind som dyne. Alt og alle i ét stort fællesskab. Intet loft, for lyren skulle jo fungere. Gulvet var stampet ler, senere pikning, senere igen mursten og sidst fjællegulv. Renligheden må man ikke tage så nøje. Ildstedet afløstes af en muret ovn med åbning ind mod stuen. Her kunne tørres tøj og korn og bages brød. Så måtte der skorsten til og vindue, senere et selvstændigt køkken. Langs væggene stod faste bænke. Bordet var en træplade på pæle. For bordenden var højsædet, husbondens plads.« Så vidt Troels Lund.

Da bønderne blev fæstere og fik stavnsbåndet over sig, hoveri og forpligtelser mod herremanden, foruden de gamle tiendepligter, udelukkede dette ofte fremskridt, initiativ og livsglæde, det lammede viljen. Ligegyldighed lagde sig over sindene, ofte også i moral og livsholdning og i forhold til kirken, dens tag i befolkningen lå ofte i det ydre. Reformationen skabte en vis frigørelse, men mest i ydre ting, undertiden også i det indre og åndelige. Landsbylivet var ofte småt og gråt.

Den bedste og næsten eneste kilde til viden om lokale forhold i 1500- og 1600-tallet er den såkaldte *Herredsbog* fra 1661, en befalet indberetning til den nyetablerede enevælde om pastoraternes kirkelige, skolemæssige og visse verdslige forhold, skrevet for Hvorslev-Gernings vedkommende af den daværende sognepræst Thomas Jensen (latiniseret: Jani Hoslevius eller Hosløf). Han tager sit udgangspunkt fra reformationen 1536, men da det lå 125 år tilbage i tiden, er hans indberetning for en stor del referat af rygter eller vage optegnelser. Derfor kan hans meddelelser om de første lutherske præster jo godt være pålidelige, i hvert fald omtrent pålidelige, og lidt efter lidt glider vi ind i historiske realiteter. Alligevel er der enkeltheder og navne, der må tages med forbehold.

Her følger nu, undertiden i forkortet form, hvad der er overleveret om *sognepræsternes kavalkade* i Hvorslev-Gerning indtil 1906, i alt 18, med lys og skygger. Efterhånden som vi nærmer os nutiden med dens mangfoldigere og klarere vidnesbyrd, træder personerne, deres indsats og deres forhold til menighederne klarere frem. Ofte er det en mosaik, hvor visse småstykker mangler, eller hvor mønstret måske er galt sammensat.

1) Om den første lutherske sognepræst i Hvorslev-Gerning ved herredsbogen så at sige kun navnet, *Laurids Povelsen*, og årstallet 1536–52. Han var her altså i 16 år, døde i embedet og ligger sandsynligvis begravet i Hvorslev, hvor så mange præstegrave er glemte. Det ville have været mere end interessant at kende hans omstilling til lutherdom og hans famlende forsøg med at omstille de to menigheder til det evangelium, som de næsten aldrig havde hørt prædiken og i hvert fald tiest i form af helgenkrøniker, de kendte ikke bibel eller bibelske tanker, de var uvidende også på dette punkt. De katolske levn var mere end vanskelige at udrydde. Overgangen fra de middelalderlige katolske forestillinger til »Evangeliets klare Dag« måtte tage sin tid, måske århundreder, så indfiltret var det.

2) Nr. 2 hed Hr.(!) *Jacob Thuresøn*, sognepræst her i 44 år, provst i 10 år, død 1596 i Christian IV's yngste regeringsår. Da man for få år siden installerede varmeapparat i Hvorslev kirke, fremdrog håndværkerne under stolestaderne hans ligsten med latinsk indskrift. Hvor er den nu? Her er et af de mange vidnesbyrd om, at præsterne i de tider fik deres grav inde i kirken. Et andet synligt, tilmed meget smukt minde, har denne præst efterladt sig, nemlig den kønne *sølv-alterkalk* i Gerning kirke. Den fortæller selv både årstal 1580, giverens navn latiniseret: *Jacobus Thurius Præpositus* (= provst) – og et skriftord: *Johannes Qvinto* (= Johannes kap. 5) 33, hvilket skulle være 6,33, og endelig på latin: *Panas (panis) dei est Qvi de coelo descendit et dat vitam mundo* (= Guds brød er det, som kommer ned fra himlen og giver verden liv). Et godt ord til altergang, men endnu bedre passende til den lille tallerken til oblater. Kalkens fodstykke bærer, som skik er, 5 knopper, der hver bærer et bogstav: et J + 3 ulæselige og et S, tilsammen sandsynligvis JESUS. Har Hvorslev også fået en lignende kalk, og er den måske stjålet af svenske soldater i 1643–45, som det skete mange steder?

Om J. Thuresøns motiver til det smukke minde kan der kun gættes: var han en from præst med dyb sans for sakramenterne, eller var han velhavende og ønskede at sætte sig et varig minde? Eller begge dele?

3) Den tredje sognepræst hed *Jens Søffrensen Borre*, 1596–1640, 44 år i embedet som sin forgænger, han døde Mortensaften 1640 og fik sin ligsten i korets gulfv neden for altersranken, med andre ord omtrent det mest fordringsfulde sted i kirken, især hvis også graven var samme sted, og det er mest tænkeligt, sådan gjorde man dengang. Hvor er ligstenen nu? *Indskriften* på pastor Jens S. Borres ligsten: »Her hviler hæderlig, vellærde Mand S. H. Jens Søffrensen Borre, Præst i Hvorslev-Gerning 44 Aar, Provst 24 Aar, død 9. November 1640, 68 Aar, med sine tvende Hustruer Maren Sørensdatter (i 23 Aar) og Maren Thomisdatter (i 21 Aar): 4 Sønner, 4 Døtre. – Det er temmelig sandsynligt, at Borre er et tilnavn efter landsbyen Borre, men hvordan forbindelsen til Borre var vides ikke. Derimod kender man en anden slægtsforbindelse. Præsten var nemlig formynder for sin kones søstersøn Jakob Thomsen Lyngaa, som blev præst i Karlby-Voldby på Djursland. Af et brev fra dennes

broder fremgår det, at »Her Jenses Efterleverske (= enke)« blev boende i Hvorslev, foreløbig da, måske dog kun nådensåret og så måske i forventning om giftermål med efterfølgeren.

Sognepræsten Thomas Jensen (Hoslevius), der skrev i herredsbogen 1661, var sandsynligvis Her Jenses søn. I så fald har han kastet Borre væk som det tilnavn, det nok var, og antaget Hvorslev-navnet, eventuelt sin fødeby.

Prædikestolen i Gerning kirke med de 4 evangelistsymboler er muligvis anskaffet i Borres tid, måske også kirkebænke og andet inventar, eventuelt den gamle altertavle, der bevarede til 1869. Denne beskrives i kirkens synsprotokol, autoriseret 20. marts 1862 af biskop Brammer, således: »1 Altertavle høj 4½ Al., bred 2 Al. 21 Tom., fornedet danner et Postament (= fodstykke), hvorpaa staar halvrunde ? (søjler?) af dorisk Orden, over derpaa et Entablement (= tavleramme) og paa dette en Frontspids, i denne hænger Kristus paa Korset udført i Bronze, imellem Søjlerne (?) 1 Malerie 1 Al. 16 Tom. i Firkant, hvorpaa Kristus paa Korset er malet. I Postamentet staar med guulmalede Bogstaver: Mit Blod udgydes for de mange til Syndernes Forladelse. Paa Siderne tilsat udsvejfede Fløie, den hele Tavle oliemalet med forskellige ? Farver. Entablementet marmoreret.«

Prædikestolen i Hvorslev er fra 1650, det øvrige inventar, altertavlen især, muligvis fra samme tid. Det tilsvarende i Gerning har ingen årstal eller givernavne, men da de fleste danske landsbykirker er blevet forsynet med inventar i 1600-tallets første halvdel, under Christian IV, så mange, at det tyder både på »mode« og på en vis velstand trods »officiel« armod p. gr. a. de mange krige, er det nok rimeligt at gå ud fra, at Gerning kirkes inventar stammer fra den periode. Hvem givernen til prædikestolen er vides ikke, det er næppe Oluf Parsberg og Karen Kruse til Jernit som i Hvorslev, eftersom ingen navnetræk er fundet, og dog er der mulighed for, at Parsberg ejede begge kirker. Det kan næppe tænkes, at sogneboerne har skillingen sammen, dertil var de for fattige.

4) Den fjerde sognepræst hed *Christen Jensen Brasch*, 1640–57, død 1657, lige inden den sidste og værste svenskekrig. Derimod oplevede han den smertelige fred i Brømsebro 1645, hvor svenskerne spiste et stort stykke Danmark. Der går rygter om en mindre lokal opstand mod svenskerne i Vellelev eller Hvorslev under en af krigerne, men da ingen ydre bekræftelser derpå findes, kan det næppe regnes for historie. Alterkalken i Hvorslev er fra 1677, altså *kunne* det tydes derhen, at den oprindelige er røvet. Denne mangel kan selvfølgelig have andre årsager, beviset er for spinkelt.

Pastor Brasch har intet »ansigt« i sognets historie. Hans datter blev gift med sognepræsten i Vellelev, Niels Jensen Karmark. Efter hans død blev hun 1676 gift med eftermanden i Vellelev, Heinrich Frandsen Blichfeld, måske en slægtning til den senere Blichfeld i Hvorslev.

5) Her kommer vi til forfatteren af indberetningen 1661, som alene af den grund har gjort sig fortjent til at være kendt og husket, *Thomas Jensen Hosløf* (latin Jani Hoslevius), 1657–84. Som allerede nævnt var han sandsynligvis søn af nr. 3, Jens S. Borre, og har så bare skiftet efternavn fra Borre til Hosløf, i de tider en både let og lovlig ændring. Han var i Hvorslev-Gerning i 27 år, provst fra 1675, gift med Inger Nielsdatter Lind, datter af sognepræst Niels Chr. Lind i Grønbæk, jvf. epitafium i Grønbæk kirke.

Her skal anføres to ting, først en bemærkning af ovennævnte Vellev-præst, Niels J. Karmark: »... siden Vellev blev skilt fra Hosløf, hvortil det førhen var Kapelanik«, en ret utrolig oplysning, men det må vel passe, blot ved ingen, hvornår adskillelsen er sket. – Dernæst, at Thomas J. Hosløf var enevælden lydige og skrev til herredsbogen 1661, derimod ses det ikke, at han eller hans forgænger har adlydt kong Christian IV's skarpe instruks fra 7. maj 1646: »Saafremt nogen Sognepræst forsømmer hermed (nemlig at begynde *kirkebog*), da skal han have sit Kald forbrudt . . . hermed ske vor Vilje, befaledes med Gud! København 7/5-1646. Christian Rex.« Hvorslev-Gerning kirkebog er imidlertid først begyndt 1695. Har der været en kirkebog før, er den gået tabt, hvad ikke er usansynligt i de brandfarlige præstegårde.

I herredsbogen 1661 giver præsten flere interessante oplysninger, f. eks. at Gerning sogn havde i alt 20 *gårde*, hele eller halve, nemlig 5 i Gerning, 4 i Tind, 5 i Borris, 1 i Hesselbjerg, 1 i Stærkjær og 4 i Danstrup. De 5 i Gerning er let at finde, de 4 i Tind også, når man erindrer, at den ene er Tregård, den som 1828 blev til 3. Endvidere mærker man sig, at endnu i 1661 var Hesselbjerggården og Stærkjærgården ene om al jorden i deres område.

Om *Gerning kirkes årlige indkomst* beretter præsten, at den var: Rug 6 Ørte (Ørtug var en gammel nordisk møntenhed = ca. 1,30 kr.), Byg 6 Ørte, Havre 6 Ørte, ialt ca. 20 kr. Hvem kirkeejeren var, med andre ord hvem der indkasserede den sparsomme indkomst, siges ikke. Frijsenborg var endnu ikke Frijsenborg. Som allerede nævnt blev Hvorslevgård og Stærkjærgård netop i året 1661, efter indberetningen, tillagt rentemester Mogens Friis, men først i 1672 oprettedes grevskabet. Derimod er det sandsynligst, at Oluf Parsberg til Jernit ejede i hvert fald Hvorslev kirke, hvorfor så ikke også Gerning, så meget mere som vi senere skal se, at Parsberg solgte en del gårde både i Hvorslev og Gerning til grev Friis i de år. Bymændenes afgifter kan vist næppe have tynget meget, de gik til: 1) Vin og Brød 1 Ørte af Rug og Byg, 2) til Randers Hospital 1 Ørte af Rug, Byg og Havre, altså en slags fattighjælp. Tilbage til kirkens vedligeholdelse: 4 Ørte af Rug og Byg, 5 af Havre. Det måtte blive en karrig vedligeholdelse!

En søn af pastor Hosløf, *Otto Jensen Hosløf*, blev sognepræst i Grønbæk i 58 år, 1665–1723, et ret usædvanligt langt tidsrum. Han må have været et kraftigt og frodigt menneske, siden han udholdt 58 års præstegerning. Derom vidner også, at alle hans 8 sønner bev præster i faderens levetid, de 4 provster. Han selv får kun de to ord til skudsmål: . . . tro og redelig«. Lige så spændende eller mere er imidlertid hans broder, *Søren Jensen (Hosløf)*. Denne ældre(?) broder var successor (= havde løfte om embedet) til Grønbæk, men døde tidligt, i 1659, efter bare 1 års tjeneste, mens hans morfader, sognepræst Niels Christian Lind, først døde 1665. Når denne broder med den korte præstegerning særlig omtales, skyldes det, at i Grønbæk kirkes våbenhus står en ligsten over ham. Hans billede i stenen tegner en skulderbred mand, han har nadverkalken i sin højre hånd og en nøgle i sin venstre (til at lukke Himmerigsporten op med, Matt. 16). Rundt om hans skikkelse står uklart: død ?,? til Legemets Opstandelse. Nedenunder følgende indskrift: »Her hviler Hederlig og Meget Vellærd Her Søren Jensen, fød i Hoslef 1628, Præst i Grønbæk 1(?) Aar, døde 1659. Hans Siel er i Guds Hand«. Hvordan det kan stemme, at han var født i Hvorslev 1628, og hans far først blev præst i Hvorslev 1657 er ikke gennemskueligt. Mere underligt er det næsten, at han efter et eller et par års præstegerning i Grønbæk har fået en så fin ligsten og et så fint skudsmål. Man gætter, at han

var savnet så meget, at morfaderen har bekostet ligstenen. Bagefter har broderen, Otto, så fået embedet – og avlet 8 stærke sønner.

I indberetningen til herredsbogen findes en interessant tilføjelse om Gerning kirke, vist nok det eneste sted, det er nævnt, nemlig at der har været en »Kirke-Laade«. Midt i kirkens indtægtsside står der: »Af en Kirke Laade Pending 3 Mark«. Ved slutfacit gentages posten. Man må da forestille sig, at der ved Gerning kirke som ved mange kirker jvf. Finderup kirkelade, hvor kong Erik Glipping blev dræbt, fandtes en lade som foreløbig lagerplads – afleveringssted for tiende og afgifter in natura, senere vel som hestestald for kirkesøgende langvejs fra. Hvor den lå, hvornår og hvorfor den siden blev nedbrudt, vides ikke. De 3 mark var nok beregnet til vedligeholdelse, altså en indtægt for kirkeejeren.

Herredsbogen beretter også om præstegården og skole, derom senere.

6) Allerede den nye sognepræst, *Jacob Christensen Clementin*, 1684–1711, måtte igen til at indberette til Cancelliet, nu under Christian V, om de lokale forhold. Hvorfor så hurtigt efter den fra 1661 kan man undre sig over. Dette er *herredsbogen 1690*. Præsten meddeler, at han i dette år har været sognepræst i Hvorslev-Gerning i 6 år og tilføjer: »... hvor længe – til Gud allene staar!« Han fik endnu 21 år og døde 1711 under Frederik IV. Navnet Clementin er muligvis et latiniseret slægtsnavn eller bynavn, men hvilket?

I den nye herredsbog gøres endnu mere udførligt rede for præstegården i Hvorslev – og præstegården i Gerning, d.v.s. Annexgården (Kirkegården!) ifølge kgl. skrivelse af 1553. Redegørelsen afsluttes med denne højtidelige, svulstige forsikring, der synes malplaceret i en sådan sag: »Dette alt være saa i Sandhed – vidner og vedgaar jeg som – allerunderdanigst undertegnet staar – Jacob Christensen Clementin e. Hd. (= med egen hånd)«.

7) Eftermanden var søn af foregående, det borger navnet for, *Søren Jacobsen Clementin*, 1711–29. Da det et andet sted hedder, at han var præst i Hvorslev i 23 år, må man forstå det således, at han har været kapellan hos sin, måske svagelige far, i dennes sidste 5 år. Hans kones navn er ukendt. De havde 1 søn og 6 døtre, hvis skæbne er uvis.

I landsarkivet, midt i en anelig bunke gamle indberetninger og skrivelser findes en lille lap papir beskrevet med S. J. Clementins utydelige, lidt sløede mini-håndskrift, dateret 14. december 1716, til provst og biskop. Skrivelsen angår skolerne og er dermed et af de allertidligste, måske det tidligste og derfor interessanteste vidnesbyrd om skolegang i sognene, tilmed før kong Frederik IV's berømte dekret 1721 om rytterskoler. Skrivelsen vidner om de foreløbig famlende, fattige og uklare, man vil måske også sige delvis misforståede forsøg på at etablere en regelmæssig skolegang og om bøndernes træge, uforstående holdning til denne nye idé. Hvad nytte skal det nu være til, har de tænkt. Skrivelsen anføres her i stedet for under afsnittet om skoler, fordi den giver et glimt af tankegangen hos alle implicerede, også af præsten, og dermed et billede af tiden i begyndelsen af 1700-tallet. Sproget er knudret, flere steder aner man fejlskrivning eller brud på logikken, som om præsten ikke har været alt for øvet i skrivebordsarbejde, hvad man måske heller ikke kan vente af den tids præster.

Skrivelsen lyder: »Hvad Skolen er angaaende at give Underretning om i Hvorslev og Gerning Sogne, da indgives dette min Velærværdige Hr. Provst Jens Fusing, som dette med sit (underforstået: tilføjelse) tillige vil Hans Højærværdighed, Vel-

ædle Hr. Biscopen tilsende: Udi Hvorsleuff Sogn og Bye har Degnen hidtil holdt Skole, men ingen Skole er ellers indrettet i Sognet. – Udi Gierning Sogn har ingen Skole været, men (de), som har Børn, hafver holdt en Skolemester tilsammen, mest om Vinteren, at lære deres Børn. Kunde der blifve en Skole indrettet i hver Kierche Bye, var det *alt nok*, thi till Hver Kierchebyes Skole kunde omliggende Byers Bønderbørn vel komme, saasom der ikkun er en Fjerdingsveje i det længste fra omliggende Byer og Gaarde til Kierche Byen. Naar Skolerne blifver bygte, vilde (= skulde) Skolemesteren have noget at leve af, foruden den Løn, som han nyder af *Discipline*, hvilket Kongen og Proprietairerne med Myndighed kunde påligge Bønderne, så vil de, som har ingen Børn som de, der hafver Børn, i viss Korn eller Penge aarlig at gifve til Skolemesterens Ophold, thi de, som har ingen Børn, enten de er Gaardmænd eller Huusmænd, vil vel (ikke) undskylde sig for at gjøre godt til så gudeligt og opbyggeligt et Værk at fremme, thi Kiærlighed er kold.

Hvorslev Præstegaard 14. December 1716. Testeres (= bevidnes)

Søren Jacobsen Clementin.«

Hensigten er god nok. En vis fremsynethed lyser også ud af skrivelsen, skønt den muligvis er svar på forespørgsel fra Cancelli eller biskop. I så fald går noget af glansen af. Det er værd at mærke sig, at det *private initiativ har blomstret i Gerning sogn*, at præsten ikke synes at regne afstandene for særlig store, skønt der fra det yderste Stærkjær eller Borridsø er langt for skolebørn, specielt om vinteren, endelig at her optræder proprietærer, det må vel være ejerne af Hvorslevgård, Aldrupgård, Stærkjærgård, Hesselbjerggård o. l. Desværre findes myndighedernes svar på skrivelsen ikke. Forslaget gik, såvidt vides, ikke igennem. Gernings børn måtte i begyndelsen trave til Hvorslev, vel kun de ældste. Betalingen til skolemesteren er ikke afklaret. Hvorfor proprietærene kunne have »myndighed« til at påligge bønderne betaling, forstås kun, hvis bønderne allerede var deres fæstere. I så fald synes ordet proprietærer at være noget misvisende. Trods alt vil vi huske pastor Clementin for dette forårstegn i skolens verden. En broder til ham skal have været en anset skuespiller ved teatret i Grønnegade, vistnok en af den »Bande« skuespillere, der opførte Holbergs komedier. Der eksisterede flere »Bander«.

8) Efterfølgeren, *Amdi Knudsen Blichfeld*, fik kun kort tid, 2 år, fra 1729 til 1731. Om selve hans præstegerning vides kun lidt eller intet. Derimod har han og hans hustru, Madure(?) Kjerstine Jochums Daatter, efterladt sig flere ting, der tyder på en vis rigdom og gavmildhed. Et stort, monumentalt epitafium i Hvorslev kirkes våbenhus' nordvæg (tidligere, før det egentlige våbenhus' fjernelse, *skibets* nordvæg) fortæller om præsteparrets data, deres korte ægteskab, måske også deres fromhed, pietistiske fromhed eventuelt. Den lyder: »Her hviler den, som Lærte vel – sin Gud og Næste Tjente – Gjør Du og det, min kjære Sjæl – Så kand Du Glæden vente. – Den Velærværdige og Fornemme Lærde – nu hos Gud salige – Hr. Amdi Knudsen Blichfeld. Han var en Retsindig Herrens Præst – for Hvorslev og Gjerning Sognes Menigheder, fød i Grenaa Bye (af Byfoged) Anno 1698 16. Januar, Død i Hvorslev Præstegaard Anno 1731 d. 20. Juli. – Hans Elschelige og Udvalde Hustru var – den Ædle og Gud Elskende Matrone Madura (?) Kjerstine Jochums Daatter Lov, fød i Kjøbenhavn Anno 1689 d. 11. Aprilis, død Anno 17 d. . Så kort vort Ægte-Glæde var – Fåe Ugger ofver (1) Aar – Saa vist vi Engle-Fryd nu har – som aldrig Ende faar«.

Eftersom der er levnet plads til madam Blichfelds dødsdata, må det vel tydes således, at da hun døde, var der ingen børn eller slægtninge til at sørge for hullets udfyldning. Idet de kun var gift »faa Uger over 1 Aar«, har ægteskabet nok været barnløst, enken har da både bekostet epitafiet og muligvis det andet, der bærer Blichfelds navn, nemlig et *legat* for egnens skoleholdere, hvad de bestemt kunne trænge til! samt den smukke *malmlysekrone* øverst i Hvorslev kirke med ægteparrets navnetræk. Interessen for skolen lå i luften i de år, især fremmet af den vågende pietisme, blandt andet for bibellæsningens skyld, derfor kan legatet være et indirekte vidnesbyrd om Blichfelds forståelse for denne nye retning, der havde kongens fulde bevilgning. Den meget korte præstetid i sognene har dog næppe kunnet sætte dybere spor, og eftersom præsten kun var 29 år gammel, da han fik kaldet, har det vel været hans første embede.

En omstændighed mere peger i samme retning, både rigdom og gryende pietisme, nemlig at pastor Blichfelds broder, Frants Knudsen Blichfeld, der var sognepræst i Sahl-Gullev omtrent på samme tid, 1729–37, også oprettede legat, 2 endda, et på 500 rdl (kr.?) til sognets lærere og et på 200 rdl. til Gullev kirke, hvor han lod sig begrave. 2 sønner fra samme byfogedhjem i Grenå, begge velhavende og villige til at oprette legater for skolelærere, dette taler sit eget sprog, uden at man tør drage en sikker konklusion om deres åndelige præg. I Vellev var der 1676–1700 også en sognepræst Blichfeld, også han stiftede et legat til skolevæsenet. Slægten har i øvrigt fostret præster helt op til nutiden.

9) Den næste sognepræst hed *Hendrich Lorentzen Buchholz*, 1731–63, altså 32 år, Han blev ordineret 22. marts 1722 som kapellan ved den i 1812 nedrevne Gråbrødre kirke i Viborg + Annexet Asmild-Tapdrup. Han var dog kun 1 år i Viborg, idet han blev sognepræst i Højbjerg-Elsborg 1723–31. Han var provst fra 1756.

Buchholz's navn, der betyder bøgetræ, tyder på holstensk afstamning, og da Holsten dengang var en del af kongeriget Danmark, er der ikke noget mærkeligt i det. I Sachsen tæt ved Tjekkoslavakiets grænse ligger en by med samme navn, og en dansk forfatter, Johannes Buchholz, i dette århundrede, tilmed kendt bl. a. for sit danske sindelag under besættelsen, gør navnet aktuelt. Han menes at stamme direkte fra pastor Buchholz.

Da denne præsts tid falder netop i pietismens blomstringstid, spørger man selvfølgelig om hans forhold til bevægelsen. Fhv. højskoleforstander Elle Jensen, der som gammel mand boede i Overlund, har i sin bog: *Pietismen i Jylland!* gravet navne og bispes-udtalelser frem om en mængde sogne, også fra Århus stift, men Hvorslev-Gerning er ikke omtalt. En af kong Christian VI's gode gerninger var at genindføre konfirmationen, 1736. Den første konfirmation i sognene fandt sted søndag Quasimodogenit 1737 (1. søndag efter påske). De første konfirmander fortjener at få deres navne i »avisen« – der var 6, og de hed: Jens Bødkers Søn Jens, Tind, Jørgen Jensen, Christen Nielsen, Laurids Jørgensen, Anne Larsdatter! Samme søndag 1738 var der 4 konfirmander: Søren Sørensen Bonde (Danstrupbundgård?), Hyrdens Datter Maren af Danstrup, Michel Lunds Pige Karen, Laurids Skrædders Pige Anne af Danstrup. – Var der virkelig kun 6, der skulle konfirmeres 1737, og 4 i 1738? Har nogle knebet udenom? Var der vanskeligheder med at få det nye gennemført?

Det bør noteres, at vi kender tre af de personer, pastor Buchholz begravede i sin Hvorslev-Gerning tid. Den ene var Søren Nielsen Bonde fra Danstrupbundgård, 1746, da han talte over teksten psalme 14,1. De andre to gange kender vi også fra en ligsten i Gerning kirke, det var 1741 over Søren Jessøn, født i Hesselbjerg 1663, »boede og

døde samme Sted 1741«, desuden denne mands kone sl. Kjesten Jens Datter, »Baren fød i Velløf 1663 og baade (boede) og døde i Hesselbere 1738«. (Desværre har vi ikke teksterne til de to sidste ligtaler, små enkeltheder kan ellers undertiden afsløre større ting). S. Jensens søn hed Jens Sørensen og var gift med en datter af S. N. Bunde, Danstrupbundgård. Slægten beholdt Hesselbjerggård til 1914.

Den kendte pietistiske biskop Hygom i Århus holdt visitats i sognene 17. juni 1746 uden at gøre nogen bemærkning i visitatsprotokol. Tavsheden kan være talende, vi kan bare ikke høre røsten.

I samme præsts tid dukker Westergård-navnet på gården i Tind op i kirkebogen 1736, skønt gården først i 1782 kom i nuværende slægts eje. Gården har altså haft sit navn mindst 235 år tilbage. Den jordebog over Frijsenborgs gårde, hvor navnet forekommer samt flere andre navne, vil blive gengivet senere.

10) De to næste sognepræster var her kun få år og har intet ydre spor efterladt sig. Den første hed *Niels Andreassen Stæbr*, 1763–64, født 1728, gift 1763 med Johanne Marie Olsen. Allerede året efter døde de begge – barnløse.

11) Den næste fik 4 år, *Christian Carl Stolpenberg*, 1764–68, født 1738 i Helsingør, hvor faderen var organist, gift 1765 med Georgine Lucie Johansdatter fra Fausing. Hun blev siden gift med efterfølgeren og døde 1782. Efterfølgeren hed:

12) *Terkel Nielsen Friis Møller*, 1768–95, forflyttet herfra til Ormslev-Koldt. Med hustruen fik han 2 sønner og 6 døtre. I sit nye embede sad han kun 4 år, til 1799, og døde 1807. Han skal have bygget den præstegård, der stod i Hvorslev til 1845. Under nedrivningen fandt man en bjælke med hans forbogstaver T. N. F. M. 1769. Faktisk utroligt, hvis præstegården har stået i 75 år! Den har været bygget solidt efter den tid.

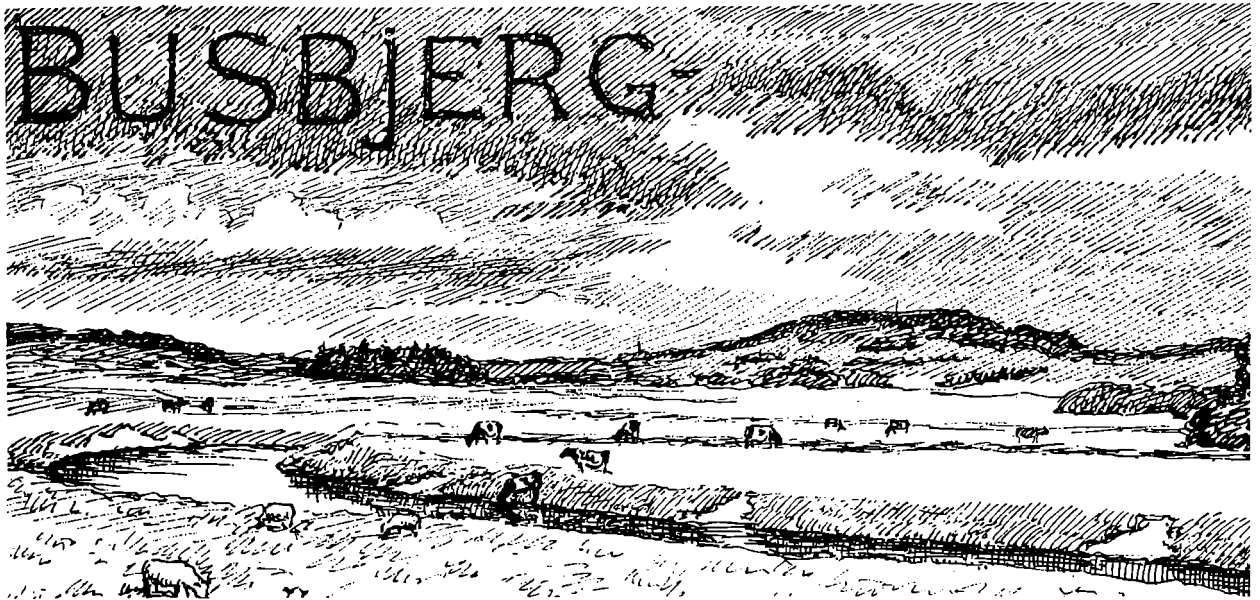
I hans tid, nemlig 1772, blev der samlet en *ny herredsbog*. Den giver flere værdifulde oplysninger. Om den var befalet inden Struenses fald 17. januar 1772 eller først under Guldbergs regimente, ses ikke. Friis Møller begynder med at skrive om sig selv: »Her i 4 Aar og betjener endnu Embedet, saalænge Gud vil«. »Gud vilde« endnu 23 år. Mærkeligt at han ville flytte så sent, 59 år gammel, og at han tog sin afsked så tidligt, 63 år gammel. Sygdom må vel have været grunden.

En lidt usædvanlig hændelse fra denne præsts gerning fortæller kirkebøgerne, først Hvorslev: »Nytaarsdag 1794 er en af Sgr. (= Hr.) *Stiistrups* Testamentariske Bibler overladt til Fæsteren og Læg(er)manden *Ole Madsen af Amstrup af den Aarsag, at hand af egen Drift og Lyst holder privat Skole for benæfnte Byes unge Mennesker (børn), hvortil han værdelig findes oplagt under Vilkaar, at han ikke paa nogen Maade lader denne Bibel komme fra sig, meget mere tilholder saavel sine egne som andres Børn flittigt at læse i denne hellige Skrift til deres Saligheds Forarbejdelse i Tid og Evighed, hvilket hand og her med Haandens Underskrift har stadfæstet. Test. Terkel F. Møller.*« Bibelen var altså en særdeles sjælden bog 260 år efter reformationen, der netop satte den i højsædet. Lægfolks fattigdom kan være en af grundene. Da Amstrup har ret langt til Hvorslev, var det såre nyttigt, at en lægmand påtog sig at undervise byens børn. Ole Madsen tager man sin hat af for.

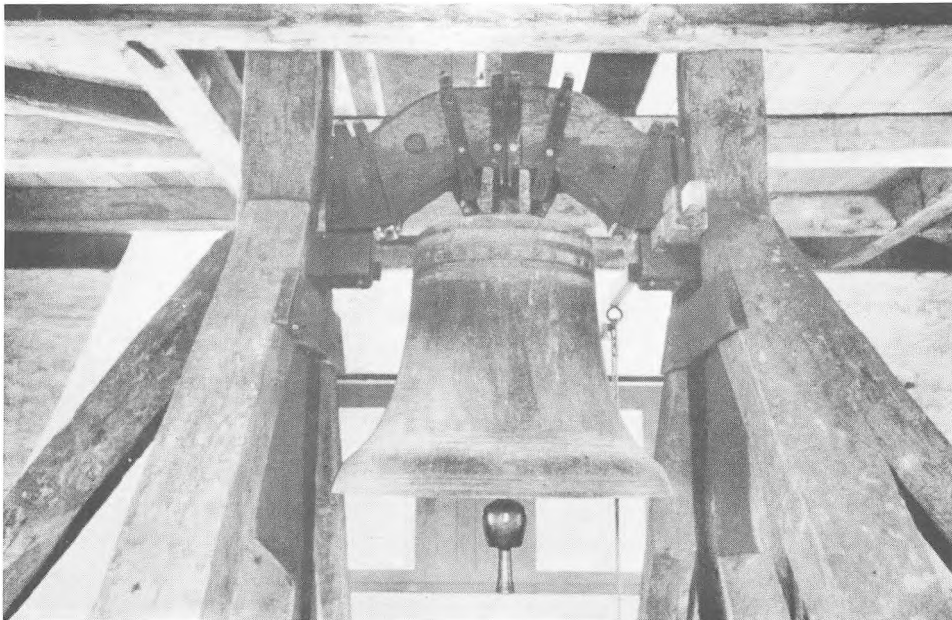
Forklaringen på bibel-legatet er, at købmand *Laurits Stistrup af Hobro* 1749 havde oprettet et rigt legat på 20.000 rdl., hvoraf renterne skulle bruges til uddeling af bibler og gudelige bøger til personer, som af sognepræsterne fandtes »værdige« dertil. Hvor langt omkring uddelingen måtte strække sig, og hvorfor Hvorslev-Gerning hørte til, ses ikke, måske det gjaldt hele Århus stift.

En af sognets mange kæmpehøje.

Pennetegning af Busbjerg set fra Gudenå.

Kirkeklokken i Gerning kirke.

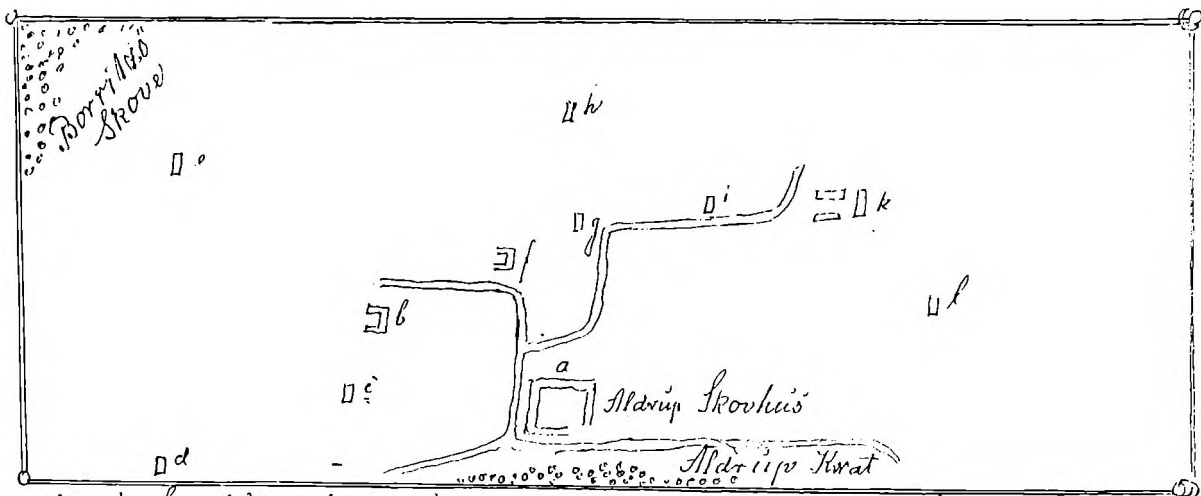

Døbefonten i Gerning kirke.

*Ældgammelt korsfæstelses-relief,
nu i Gerning kirkes våbenhus, vestsiden.*

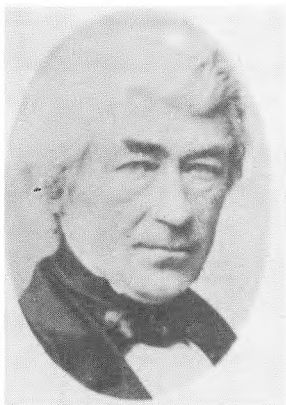

a. Aldrup Skovhus, en stor Gaard, hvor Præsten tager ind med sin Befordring, naar han besøger Nabo-Husene.
 b. Matr. 5 f – under Tind, ejes af fhv. Fattiggaardsbestyrer Søren Nielsen.
 c. Matr. 3 d – under Tind, ejes af Svenning Jensen, her bor Aftægtsmand A. Chr. Pedersen (fra 10. Maj 1882 Nr. 5) og Matr. 6 e under Tind ejes af Jens Pedersen. d) Christen Skov, Broder til Enken i Skovhuset. f) Matr. 8 under Gjerning. Skovfoged Svend Rasmussen – fra 10. Maj 1882 Nr. 4. g) Matr. 11 under Gjerning. Husmand Veimand Niels Christensen, en af de stille troende Familier i IM's Retning. h) Matr. 5 d – under Tind, Husmand Jens Bjørnsen (Sørensen), hans ældste Datter Jensine er Sy pige, men meget svag og maa undertiden berettes paa Sygelejet. i) Claus Sørensen – fra 10. Maj 1882 Nr. 2. k) Niels Jensen – fra Sammesteds. l) tilhører Sognefogden i Gjerning, men beboes (1882) af Indsieder Jacob Johansen og Hustru (fra 2. Okt. 1882)

Håndtegning fra 1882 af sognepræst Jacobsen – samt forklaring.

- a) Aldrup Skovhus, en stor Gaard, hvor Præsten tager ind med sin Befordring, naar han besøger Nabo-Husene.
- b) Matr. 5 f – under Tind, ejes af fhv. Fattiggaardsbestyrer Søren Nielsen.
- c) Matr. 3 d – under Tind, ejes af Svenning Jensen, her bor Aftægtsmand A. Chr. Pedersen (fra 10. Maj 1882 Nr. 5).
- d) Matr. nr. 6 e – under Tind, Smed Jens Pedersen.
- e) Christen Skov, Broder til Enken i Skovhuset.
- f) Matr. 8 – under Gerning. Skovfoged Svend Rasmussen, fra 10. Maj 1882 Nr. 4.
- g) Matr. 11 – under Gerning, Husmand, Veimand Niels Christensen, en af de stille troende Familier i IM's Retning.
- h) Matr. 5 d – under Tind, Husmand Jens Bjørnsen (Sørensen), hans ældste Datter Jensine er Sy pige, men meget svag og maa undertiden berettes paa Sygelejet.
- i) Claus Sørensen – fra 10. Maj 1882 Nr. 2.
- k) Niels Jensen – Sammesteds.
- l) tilhører Sognefogden i Gjerning, men beboes (1882) af Indsieder Jacob Johansen og Hustru (fra 2. Okt. 1882).

Pastor Flensburg

Kapellan Flensburg

Pastor Lunøe

Pastor Jacobsen

Pastor Mielche

Pastor Nørding

*I rundingen –
delvis ulæseligt: Død – – Legemets Opstandelse.*

*Underskrift: Her hviler hederlig og
meget vellerd Her Søren Jensøn fød i Hoslef
1628 Prest i Grønbek 1 Aar, døde 1659.*

*Hans Sjel er i Guds Hand.
Gravsten i Grønbæk kirkes våbenhus.*

Allerede 1777, 23. februar, havde Friis Møller været ude med en bibel-gave, denne gang i *Danstrup*. I Amstrup angives en begrundelse, men ikke i Danstrup. Selvfølgelig har der også her været en særlig årsag, måske at modtageren, Jens Olesen, har vist kirkelig-åndelig interesse og aktivitet. Gerning kirkebog fortæller: »Anno 1777, 23. Februar, som var anden Søndag i Fasten, blev ifølge Sgr. Stiistrups Testamente fra Hobro leveret Fæstehusmand Jens Olesen af Danstrup udi Gjerning Sogne en dansk Bibel og det i Overværelse af Degnen (i Hvorslev) Sgr. *Niels Barfoed* og Medhjælperen i Fattigvæsenet der i Sognet, nemlig Niels Olesen og Peder Iversen begge af Gjerning By – med den Erindring, at hand ikke paa nogen Maade lader denne Bibel komme fra sig og Familie, men meget mere takker den gode Giver i hans Grav for saadan en dyrebar Gave og derfor at bruge og lade hans Familie bruge den til at faa Kundskab om Saligheds Vej, hvilket hand og haver lovet og her med Haandens Underskrift stadfæstet.

J. O. (Jens Olesen)   Test. T. F. Møller.

Hvorslev dat. ut supra.«

Ingen antydning af Jens Olesens »værdighed«! Fattigdom kan vel næppe gøre værdig. Hvorfor var mon fattigvæsenets repræsentanter til stede – og den Hvorslev degn? Var det da nødvendigt med så mange og »store« vidner? Men ellers er hensigten med bibel-gaven smuk og evangelisk udtrykt. Hvis ordvalget er præstens og ikke legatstifterens, siger det noget om Friis Møllers indstilling. Han var præst i en periode, hvor den kolde og flade oplysningstidens havde afløst pietismen og dræbt det meste af det, som denne fromhedsbevægelse havde sat i gang. Bemærkningerne om overrækkelsen af biberne tyder nu ikke på, at Friis Møller bar oplysningstidens fornuft-præg.

Kirkebogen for Gerning (1775–1812) har to korte notitser, en ligegyldig på forreste blad af Århus-bispen Jansøn (1778–1805): »Forevist som behørig autoriseret. Hvorslev Præstegaard, 24. september 1790«. Desværre ingen tilføjelse om visitatsen, derfor heller intet om bispens syn på præsten. Den anden notits på kirkebogens bageste blad hører egentlig ikke til i denne sammenhæng, den er nemlig fra 1813 om en visitats af provst (navn ulæseligt) og lyder: »Ved min første Visitats i Hvorslev 16. Juni 1813 befundet Ungdommen trængende til en ny Lærers nidkære Arbejde paa deres Oplysning, hvilket var kjendeligt paa dem, som var af ham antaget til Confirmation sidst, saaledes at megen Velsignelse for Fremtiden tør haabes, hvilket Gud naadeligen give Kraft til Opfyldelsen af. Hvorslev 16/6–1813. Provst ?-holm.«

Læreren, som provsten her taler om, er sandsynligvis den nye sognepræst fra 1813. I oplysningstiden var lærer nemlig en typisk og hyppig benævnelse for en præst, hans opgave var efter deres mening at belære, ikke prædike. Når provsten går ud fra, at ungdommen trængte til en ny »lærer«, vil omtalen af efterfølgeren tilstrækkelig bekræfte dette. Min tip-oldefar, Christen Nielsen, født 1793, konfirmeret som 16-årig 1809, var en af de uheldige, der kunne have trængt til en ny »lærer«.

Bispen holdt også visitats. 5. september 1794, kort før Friis Møllers forflyttelse til Ormslev, visiterede biskop Hector Fr. Janson sognene. Han var fra Oldenburg, som dengang var en del af Danmark ligesåvel som Holsten, han havde været tysk slotspræst og tysk hofprædikant i København i en tid, hvor tysk var på mode, professor i teologi var han også, ikke rationalist, men konservativ supranaturalist, der troede på åbenbaring og vendte sig mod »fortyding af kristendom«. Han var ivrig til at visitere kirker og skoler, en myndig, men også en munter, elskværdig mand. I sin visitatsprotokol har han givet følgende skudsmål af Friis Møller: »Hans hidtil beviste Forhold i hans Embede som Præst og Provst fortjener et godt Vidnesbyrd.

Saavel under Sognepræstens *Katekisation*, som var meget god, som under *min Overbørelse*, aflagde de konfirmerede Unge ret gode Prøver paa Kundskab og Færdigheder i mange gode Ting, de havde lært«. Denne ros tilkommer vel både præsten og degnen, rettere *sognedegnen* Niels Barfod (jvf. bibeloverdragelsen i Danstrup 1777), og hans efterfølger Kristen Jensen Fischer, der var skoleholder i Gerning i 90'erne til sin død 1803. Biskoppens protokollat slutter: »Ved Kirkerne, der tilhører Grevska-bet Frijsenborg, fandtes *ingen Brøstfældighed*. Præstegaarden er gammel og behøver vel hist og her en Reparation, som maa af Provst Møller ved sin forestaaende Forflyttelse at blive bragt i Rigtighed«. Dette sidste om præstegården stemmer ikke med den tidligere meddelelse, at Friis Møller skulle have bygget præstegården 1769. Skulle forklaringen være, at Friis Møller havde forsømt vedligeholdelsen så groft, at den er blevet synligt forfalden på 25 år?

I herredsbogen fra 1772 noteres bl. a., hvem der ejer kirkerne og har »jus patronatus et vocandi«, d.v.s. ret til at råde over kirken og kalde præsten, det var Her Greve Friis til Frijsenborg. Desuden gør Friis Møller eftertiden den tjeneste, at han her afskriver et interessant, over 200 år gammelt dokument med den indledning: »*Dokumenta Publica* (= offentligt dokument), som Præsten eller Præstegaarden kan vedkomme, findes – sal. Højlovet – Kong Christian III's Friheds-Brev paa Landgilde af Annexgaarden i Gierning Sogn, dateret Kolding-Hus Biskop Sct. Severins Dag Anno 1553«. Det originale dokument er gået tabt, men afskriften lyder: »Wi, Christian, med Guds Naade Dannimarch, Norges . . . Konge gør alle vitterlig: at efterdi mange Sognepræster udi Aarhus Stift haver derom for os beklaget, at de ikke haver Midler til tilbørlig Underholdning og vi derfor haver befaleet vore Lens-mænd udi Aarhus Stift, at de med os elskede Mester Matt. Langeden, Superintendent dær sammesteds at forfare, om hvilke Præster, som Brøst haver, og de nu haver givet os tilkende denne Brevvisere Hr. Laus (= Laurits Poulsen) i Hvorslev hans Lejlighed, da paa det at fornævnte Hr. Laus og hans Efterkommere Sognepræsterne til fornævnte Hvorslev Sogn kunde derunder fange deres Underholdning haver vi bevilget og samtykt og nu med dette vort aabne Brev bevilget og samtykt, at fornævnte Præster udi fornævnte Hvorslev Sogn nu haver til deres Underholdning *Landgildet af Gerning Sogns Præstegaard*, som er hans Anexis Kirkes Præstegaard, til den nytte, som hand hertil for sin Tjeneste haft haver. Til ydermere Vidnesbyrd have vi ladet trykke vort Signet udenpaa dette vort aabne Brev.

Givet paa vort Slot Kolding-Hus Sct. Søren's Dag 1553. Christian Rex (d. III).«

Dette gamle brev siger en hel del om de første lutherske præsters ringe »underholdning«, kongens omsorg for kirke og præster og annexgårdens (= kirkegårdens) tilhørsforhold under kronen. Landgildet af denne ene gård var ikke alverden, men alligevel en god hjælp. Efter vor viden skulle hr. Laus være død 1552, året før brevets dato. Enten er præsten først død 1553, eller hans død ikke er kommet til kongens kundskab. I hvert fald blev det ikke hr. Laus, men Jacob Thuresen og følgende sognepæster, der kom til at nyde godt af annexgårdens landgilde.

I Friis Møllers præsteår i Hvorslev gik store omvæltninger hen over Danmark og Europa: Guldberg styrtedes 1784, så kronprinsen kunne tage magten, bondestandens frigørelse fra stavnsbåndet 20. juni 1788, fornyelse af nogle bøndergårdes fæste, andres overgang til selveje, jordernes udstykning m. m., den franske revolution 1789, kejserens henrettelse 1793, Napoleons opdukkende stjerne, der siden blev Danmarks ulykke o.s.v., efterhånden måtte det komme ind på livet også af jyske landsogne (se under efterfølgende præster).

13) Så kom *Laurits Tolstrup*, 1795–1812. Hans kone var datter af kommandør-kaptajn Kås. De var barnløse og vist nok ret velhavende. Han kom hertil fra Haurum. Tolstrup skal have plantet elmetræerne og lindegruppen i haven. 1803 blev han provst. Det begyndte lyst, men endte mørkt, til sidst i et stort mørke for ham. Samtidig oplevede landet den ene ydmygelse oven på den anden, 1801 og 1807, nærmere tilknytning ved Frederik VI's blinde stædighed til Napoleon og hans onde skæbne, landets voksende armod henimod statsbankerotten 1813, men samtidig og delvist i sammenhæng dermed en *åndelig renaissance*, som modgangstider ofte har avlet: i litteraturen *Oehlenschläger*, i kirken biskop *Balles* bibelske kamp og den unge *Grundtvigs* åndelige gennembrud 1810, *Mynsters* 1803 m. m. Vi ved desværre ikke, om Tolstrup lod sig præge af tidens nye frugtbare strømninger.

Han skal have været en »myndig mand«. Tillige skal han have været »glad ved livets goder, hvilket ikke altid faldt lige heldigt ud«. Det får vi senere glimt af.

Hvad mente biskop Janson i Århus? 1798, 4. august, holdt han visitats og skriver: »Han (Tolstrup) arbejder med Flid og gavner sin Menighed med et tydeligt og velindrettet Foredrag, som og hørtes den Dag«. Ros for formen, intet om indholdet. Man ville vente, at biskop Hygom ville have heftet sig ved indholdet, ikke formen. Hvor meget man må lægge i Jansons tavshed er svært at vide, noget må den vel betyde, noget negativt.

Janson fortsætter: »Om *Ungdommen*: god Forstand og Eftertanke! Om *Præstegaarden*: den stod forfalden fra Formanden (trods formaning om reparation), men Hr. Tholstrup havde i den korte tid forbedret og *ombyggt* den, saa det gør ham Ære og fortjener Berømmelse!« Det er store ord. Trods den berømmelige forbedring og ombygning stod præstegaarden kun til 1845. Om den nye hedder det et sted: »God Egebindingsværkspræstegaard fra 1845«. Den gamle under Tholstrup blev dog af brandforsikringen vurderet ca. 1808 til i alt 2750 Rdl. (stuehus i nord + tilbygning i sdr. side, østre, sønder, vester hus + et hus vest for gården). 1813 var forsikringen 4400 Rdl., 1840 4290 (i tilbagegang), 1846 4850, 1857 7920 (Vellev præstegaard 1869 forsikret for 8420, Vejerslev i 1862 for 7970).

Nøjagtig 4 år efter, 6. august 1802, var biskop Janson her igen. Han skriver: »Sognepræst Tolstrup fører sit Embede, som han bør, med Foredrag og god Undervisning (stadigvæk intet om prædikenens indhold!). Ungdommens Overhørelse faldt ud til Fornøjelse. – Præstegaarden betydelig forbedret af dens nuværende Beboere«. Man får mistanke om, at Tolstrup havde en streg af rationalismens kolde, uevangeliske ånd. Biskoppens tavshed taler i nogen grad derom. Man har et erindringsglimt fra en af sognets egne folk, som måske falder i tråd dermed. De gamle i sognet huskede Tolstrup langt op i århundredet, dels for hans myndige optræden, dels for hans uheldige færd ved flere lejligheder. Engang ved et *bryllupsgilde* – forud for vielsen i kirken – sad præsten ved sine puncher, allerede lidt bedugget. Da madam Tolstrup hviskede: »Lille Fatter, nu kan du ikke tåle flere!« svarede han: »Joh, ih jo«. »Nej, hold nu op, husk du skal over i kirken til brylluppet«. »Jamen, Barfod (sogndegnen) har lovet at hjælpe mig, hvis det kniber«. Barfod kom til, og præsten sagde: »Nåh, Barfod, du vil jo så nok hjælpe mig, hvis det skulle gå galt?« – Da vielsestalen var holdt, og præsten kom til rituallet, læste han: »... og manden skal være hustruen underdanig!« Da trak Barfod pligtskyldigt i præstekjolen og hviskede: »Det er galt«, men præsten havde glemt aftalen og tålte i sin omtågede tilstand ingen afbrydelse og sagde: »Hold mund, Barfod, dette er rigtigt nok«. Når dette er husket, er det sikkert som eksempel på adskillig flere af samme sort. Man begynder at ane en sørgelig ende, og den kom.

Her vil det være på sin plads at indskyde et glimt af den *økonomiske tilstand* i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet, disse bevægede år for hele Europa. I 80'erne og 90'erne var der stigende priser og stigende optimisme for bondestanden, men Englands overfald 1801 og 1807 indledte den trange tid. Situationen kan, med alle undtagelser, belyses med *Vestergaards* forhold. 1782 fæstede min tip-oldefar, Niels Knudsen, gården af grev Friis og betalte 10 (ti!) rigsdaler i indfæstning, muligvis den lave pris som en slags bod for, at Niels Knudsen havde tjent som landsoldat ved det holstenske infanteri regiment et år, muligvis også fordi han ved sit fæste måtte forpligte sig til at overtage, faktisk forsørge, den foregående fæstebonde Søren Jensen Hesselbjerg (som i øvrigt figurerer ofte i kirkebogen de foregående år som fader og som fadder) med familie. Fæstebrevet lyder: »... den Gaard, som Søren Jensen Hesselbjerg før har beboet, men formedelst Svaghed og deraf fulgte Fattigdoms Skyld til denne Fæster (Niels Knudsen) visse mellem dem oprettede Vilkaar godvilligt haver afstaaet . . .« Det var altså den sure nød, der fremtvang dette fæste, en form for fattigforsørgelse, der tjener greven til ære, men Niels Knudsen til byrde. Søren J. Hesselbjerg må være død inden folketællingen 1787, hans navn er ikke med der, derimod hans enke og 2 mindreårige børn, slet ikke nogen ringe byrde for en gård.

Hvor stor Vestergaard var inden jordernes udskiftning 1828 er vanskeligt at sige. Ved udskiftningen blev alle de 7 Tind-gårde beregnet til godt 3 tdr. hartkorn. Efter fæstebrevet 1782 skulle gården *årlig svare i landgilde* til Mortensdag 7 rdl., 1 mark, 13 sk., 4 rdl. i bropenge til Åbro ved Langå, den eneste bro over Gudenå, og smørpenge samt holde gårdens bygninger i forsvarlig stand. I en senere jordebog, 1815, tilføjes for alle gårdene i Tind: »... de forretter 3 Rejser paa 4 Mil og skover 5 Læs Brænde til Frijsenborg aarlig«. *Pligtkørslerne* kunne være af forskellig art. Om brændet skulle leveres fra gårdenes egen skov (kirkeskoven?) nævnes ikke, men må formodes. *Hvor* det skulle leveres siges heller ikke, forhåbentlig ikke på Frijsenborg. Tiendeafgifter er ikke med i et fæstebrev, men hvilede også på hver gård.

Fæsteafgifterne lyder ikke af meget. Når man imidlertid erfarer – fra skifteforretning 1803 efter Niels Knudsens tredje hustru, at *gårdens kvægbesætning* bestod af 4 køer, 2 kvier, 3 kalve, 8 får, 5 lam, en so med 5 grise, 2 gæs og 4 »unger« samt vistnok 4 bæster, forstår man, at afgifterne kunne være tyngende nok endda. Det daglige brød avlede gården selv, det meste da, men hvorfra kom de rede penge? En ko vurderes ved skiftet til mellem 10 og 16 rdl., en kvie til 9–10, 8 får og 5 lam til i alt 10 rdl., en so med 5 grise til 10 rdl., de 4 bæster fra 10 til 16 rdl., meget små penge ved salg. *Inventaret i salsbuset*, d.v.s. kakkeltue, skorstensstue, et kammer og brygers var tilsvarende ringe.

Om Tind-gårdenes kvalitet får man et begreb fra Houlbjerg herreds taksationsprotokol 1808. Bygningerne har været uhyre små, lave og fattige:

1) Fæster, Brandfoged, Sognefoged Axel Frederiksens Gaard (Jens J.)	550 Rdl.
2) Peder Pedersen (Volshøj)	640 Rdl.
3) Rasmus Christensen (Christen Chr.)	690 Rdl.
4) Jens Christensen (P. Mogensen)	590 Rdl.
5) Søren Nielsen (?)	840 Rdl.
6) Niels Knudsen (Vestergård)	520 Rdl.
7) Jørgen Nielsen (Jens Chr.)	570 Rdl.

For 1854 er de tilsvarende tal: 1400, 1590, 1530, 1550, 1820, 1280, 1200. En sammenligning med Hvorslev, Vellev og Vejerslev præstegårdes tal siger en del om de almindelige bøndergårdes ringe værdi i bygninger.

For Niels Knudsens vedkommende må endvidere tages i betragtning, at han mistede 3 hustruer: 1783 (Anna Pedersdatter døde i barselseng, men barnet levede og blev tip-oldemor til Laurids K. Laursen, Danstrupbundgård), 1789 og 1803. Den sidste, Maren Kristensdatter, blev min tip-oldemoder. Disse mange dødsfald har betydet økonomiske byrder for Niels Knudsen, tilmed fra ca. 1800 i en økonomisk trang tid.

Skolen i Gerning begyndte så småt at tage form. Men da sønnen Christen Nielsen underskrev sit fæstebrev 16. april 1820, var det med ført hånd. Til hans undskyldning tjener, at hans mor døde, da han var 10 år gammel, og vel endnu mere, at han i 3 år, fra 1816 til 1819, var med i den danske besættelseshær i Frankrig og spildte derved 3 af sine bedste ungdomsår.

Hans *fæstebrev fra 1820* kan muligvis tolkes som tegn på økonomisk opgangstid. Han måtte nemlig betale 10 gange så meget i indfæstning som sin far, i alt 200 rdl. Hvor kom de kontante penge fra – fra giftermål med en pige fra Gullev, fra hans far, fra en opsparing i soldatertiden eller hvorfra? Efter kronenedskæringen ved bankrotten 5. januar 1813 til 5/48, begyndte priserne nogle år senere langsomt at gå opad. At opgangen i Midtjylland, specielt sammenlignet med øerne, foregik langsomt og småt, fremgår bl. a. af, at befolkningstilvæksten i Viborg amt i årene 1801 til 1840 kun var 34,2 %, lidt mere i Salling og mindre i Houbjerg herred. 1840 var folketallet pr. kvadratmil på øerne 2250, men i Viborg amt 929! 1801 havde *Hvorslev* 291 *beboere*, *Gerning* 323. 1850 var det blevet til 382 og 505. Trods alt begyndte fremgangen, fremskyndet af udskiftningen af jorderne og hoveriets successive afskaffelse.

Om forholdet til grevskabet, se et særligt afsnit.

Vi vender tilbage til sognepræst Tolstrups skæbne. At det pegede mod en tragedie, vidner et visitatsprotokollat 29. september 1809 om: »Begge Menigheder samledes i Hvorslev Kirke, en *meget talrig* Forsamling, baade af ældre og unge, som viste megen Opmærksomhed under hele *Forretningen*. Da sognepræst Tolstrup formedelt *Sindssvaghed* ikke for Tiden kunde forestaa sit Embede, prædikede Capellan *Sørensen* – godt«. Denne karakteristik fra den nye *biskop Andreas Birch* (1805–29) fra hans første visitats her siger jo noget godt om menighederne, men noget sørgeligt om sognepræsten. Biskoppen havde ry for lærdom – som en »duelig og lærd, virksom og retskaffen Mand af den blideste og elskværdigste Karakter«, ikke noget fyldestgørende skudsmål for en biskop. Hans referat fra Hvorslev er da også lidt »forretningsmæssigt«, man aner en tone fra rationalismens kolde tid. Kapellan Sørensen skal vi møde senere.

For pastor Tolstrup startede eksplosionen af hans katastrofale endeligt med et *brev af 13. april 1811* fra ham til *amtsprovst Ole Anchersen Secher* i Zeuthen (= Søften). Brevet nåede først provsten 5. maj efter flere omveje. I brevet står der: »Præstegaarden er brændt, 7 kostbare Skrifter og begge mine Kirkebøger tilligemed de smaa Protokoller er afbrændte i mit Studerekammer. – Guds Kraft var for mig, hans beskærmende Haand over det lidt, jeg ejer(!), thi jeg vandt min Styrke til, med yderste Anstrengelse, for min Kones Skyld ene at slukke Ilden, uden hun vidste noget af det passerede. – Denne Hjertens gode Mand, Hans Højædle Højærværdighed nedlægger jeg min Bøn for at beføle og raadføre mig, hvorledes jeg nu skal anstille mine Sager med mange til mig kommende Requisit (= krav), og beder jeg underdanig om hans Raadføring, som ifølge hans Visdom altid er viis, og beder jeg venskabeligt . . .«

Dette lød slemt, fromt og sleskt. Sådan skriver den ene provst ikke til den anden. Desværre var det hele digt, løgn og komedie. Provsten lod sig da heller ikke imponere. Sandsynligst kendte han i forvejen Tolstrups sindssygelige tilstand, men alligevel, at digte og lyve så groft! Provsten foretog nu det diplomatiske skaktræk at sende først et privat brev til biskoppen med sin afslørende forklaring af sagen, og næste dag, 6. maj, en officiel skrivelse, men ordene er vejret på guldvægt.

Disse skrivelser samt de følgende og deres konsekvenser fylder så meget, at vi må nøjes med uddrag. Af det private brev: »Jeg tror og haaber derved ej at fornærme Tolstrup, at Ilden er ikke opkommen uden hans Vidende. At just hans Kirkebøger og Protokoller brændte, er mig saare mistænkeligt, og de 7 kostbare Skrifter . . . fandtes visselig aldrig i Hvorslev . . . Hans krybende Sprog er et ubdrageligt Stempel paa hans Karakter, og den Mand, der saalænge har gjort sig fortjent til en Renselse, burde sikkerligen ej denne Gang undgaas. Gjerne vilde jeg se ham beordret til *for Retten og under Ed* at forklare den hele Ildebrands Historie . . .«

Løgn og opdigt, det var anklagen. Nye skrivelser med gentagelse af anklagen! Hurtig aktion! Allerede i maj besøgte provsten Hvorslev præstegård efter biskoppens anmodning – og skrev: »Provst Tolstrup er *sindssyg* og *aldeles sanselos* . . . han vegeter blot og mangler Forstand og Evne til at røgte sit Kald«. En tilkaldt kirurg bekræfter det. Provstinden kendte intet til mandens brev, men indrømmer, at han i mange år har været »forrykt«. Studereværelset bar intet spor af brand. Ideen om en sådan var en afledningsmanøvre for at dække over sløseri: *i 10 år havde præsten ikke ført ét eneste ord i Gerning kirkebog og i 6 år ikke en taddel i Hvorslev-bogen*. Den visiterende provst havde ikke ført tilsyn!

Sagen endte med afsked pr. 1. oktober 1811. Det ses i Hvorslev kirkebog side 91. Kapellan Sørensen antoges som vikar fra den dato. Fru Tolstrup lovede at udfylde hullerne i kirkebøgerne mest efter hukommelse, hvad selvfølgelig giver et meget usikkert resultat. Kapellanen begyndte således i kirkebogen: »Efter min Tiltræden som Hjælpepræst for Hvorslev-Gerning Menigheder blev denne Kirkebog tilligemed en ældre mig overleveret af provstinde Tolstrup. Fra Side 51 til Side 91 ingen Side-tal, i den ældre ingen Sidenummer, og foruden denne Mangel finder jeg, at Aarstallet ikke overalt er rigtigt angivet, f. ex. 1744 *efter* 1747, hvilket undskyldes med den daværende pastor Buchholtz's Svaghed. Derfra indtil Aar 1750 er Aarstallene blandet mellem hverandre«.

Oplysninger fra kirkebøgerne fra dette tidsrum må altså regne med unøjagtigheder. Den ukendte kapellan har gjort sig fortjent ved denne oplysning.

På næste side i kirkebogen har kapellan Sørensen noteret, at 7. november samme år, 1811, blev en søn, Peter Kingo, født i Levring præstegård 29. august 1811 og død i Hvorslevgård natten mellem 2. og 3. november, begravet på Hvorslev kirkegård. Hans kone har måske været datter af Levring-præsten, og i Hvorslev har de unge fået bopæl på Hvorslevgård.

På næste side berettes, at provst Laurits Tolstrup døde natten mellem 18. og 19. januar 1812 i en alder af kun 51 år og blev begravet i Hvorslev 28. januar. Skønt provst Secher nogle måneder forinden havde erklæret, at Tolstrup så sund ud, kom døden alligevel hurtigt, dog vist som en befrielse. Tragedien var udspillet. Hans enke levede længe, det møder vi senere.

14) Den nye sognepræst kom som den forrige fra Haurum, han hed *Hans Ulrik Borgen*, 1812–38, født i Vejerslev 1769, var kandidat fra 1803 ligesom Grundtvig, havde altså studeret sammen med denne under den lærde professor, senere Sjællands biskop F. C. Mynster, var gift med Anna Elisabeth Mønster, fik 5 sønner og 4 døtre, blev provst 1816, oplevede statsbankerotten, tabet af Norge, afsendelse af det 5000 mand store danske troppekontingent til besættelse af Frankrig 1816–19, så i øvrigt både den fattige tid omkring bankerotten og den lysere økonomi for landet omkring 20'erne og fremover samt ikke mindst lægfolkets vækkelser på Fyn, Vest-sjælland og dele af Jylland og Grundtvigs begyndende kamp mod rationalismen. Om alt dette mærkedes i Hvorslev præstegård og i sognene er en anden sag.

Noget af det første, Borgen tog sig for, var at klare sig embedets indtægter, naturligt nok, også fordi der var en enke på kaldet, og børneflokket var ved at vokse sig stor. Han måtte betale 500 rdl. for overtagelse af præstegården. Som vi allerede har set, havde Tolstrup istandsat bygningerne godt – til biskoppens ros to gange. Året efter Borgens ankomst karakteriserer herredsprovsten bygningerne som »meget forsvarlige og vedligeholdt«. Borgen var fattig, måske allerede fra starten, men mange gange i de følgende år møder vi en ren jeremiade fra ham over pengetrang, og da eftermanden 1839 købte præstegården, måtte enken nøjes med 100 rdl., så forringet var bygningerne altså blevet i Borgens tid, et nyt vidnesbyrd om hans armod.

Under disse forhold må det have sin interesse at se embedets økonomi. Fra 6. juli 1813 findes Borgens egen opgørelse over indtægter og udgifter:

- 1) Tiende af begge Sogne, anordnet: 40 Tdr. Rug, 40 Tdr. Byg, 40 Tdr. Havre (efter Kapitelstaxt).
- 2) Højtidsoffer til de 3 Højtider: 90 Rdl., 2 Mk., 14 Sk.
+ andre Accidenser: 51 Rdl., 5 Mk., 4 Sk.
- 3) Annexgården i Gerning giver Landgilde aarlig: Rug 1 Td. 7 Skp., Byg 2–2, Havre 3–6, Smør en Fjerding.
- 4) Nannest (= nat – nest = døgnkost = afgift i spisevarer, afløst 1527, men fortsat, endelig afløst ca. 1860) af begge Sogne: 51 Snese Æg, 15 Lispund + 8 Pund Ost.

Udgifter:

- 1) (Skatter) Slette-Rug 7 Tdr. 4 Skp., Byg 6–3, Havre 11–5½.
- 2) Skatter til Amtsstuen efter Skattebogen: 504 Rdl. 1 Mk. 6½ Sk., heri ikke anført Ildstedsskatten og Militær-Kjørselsskat, som endnu ikke er opgivet eller krævet.
Expenser: 9 Rdl. 2 Mk. 4 Sk.
Gjæsteripenge: 0 Rdl. 4 Mk. 0 Sk.
- 3) Enkepensionen: Rug 5 Tdr., Byg 5 Tdr., Havre 6 Tdr.
- 4) Seminariefondet: Byg 80 Tdr., Havre 0 Tdr.
- 5) Fattigkorn: Rug 6 Skp., Byg 6 Skp., Penge 2–0–0.
- 6) Folkelønninger: 250 Rdl.
- 7) Jern- og Smederegninger: 200 Rdl.
- 8) Vogne, Plouge, Harver m. m.: 200 Rdl.
- 9) Præstegaardens aarlige Reparation: 100 Rdl.

Præstegaarden har i *Hartkorn* 8 Tdr. 4 Skp., Areal af Agerjord 63 Tdr. og Eng og Tørvejord af omtrent 7 Tdr. Ld. i 6 forskellige Lodder, som ved en Udstykning kan blive samlet og ved en bedre Drift afgive det fornødne Føde-, Sæde- og Skattekorn, dersom Familien ej er for stor, *hvilket nu er Tilfældet!*

Herredsprovstens indberetning om embedets *indtægter* 1811 ved Tolstrups død: 1) 714 Rdl. 2) 110 Rdl. 3) 67 Rdl. 4) 50 Rdl., ialt 941 Rdl. Formanden (= Tolstrup) drev selv Gaarden og fik Husholdningens Fornødenheder uden større Udbytte, *anslaaet Overskud 300 Rdl.* (Grev Friis ejer Kirkerne og har Kaldsret).

Hvis provstens beregning slår blot nogenlunde til, synes overskuddet ret lille. Der til kommer, at Tolstrup ingen børn havde, mens Borgen efterhånden havde 9, man kan vel forstå Borgens armod.

I året 1819 opgør Borgen selv sin indkomst til 755 rdl., udgift til 384 rdl., overskud 371 rdl.

1813 spørger Borgen myndighederne, hvem der skal svare konge-kørsel: han eller enken Tolstrup.

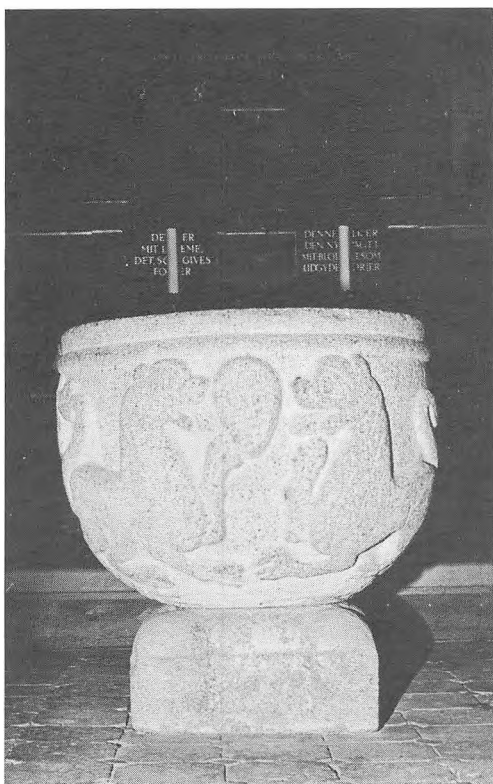
2 gange søger Borgen om fritagelse for afgift til Seminariefondet. Afslag! 2–3 gange ansøger han om fritagelse for Rigsbankrenterne og henstand med skatter, 1827 endda i en ynkelig tone: »da jeg ikke længere ser mig i Stand til at subsistere«. Han henviser bl. a. til den tunge enkepension. Seminariefondet beløb sig med restancer på et tidspunkt til 554 rdl., et betydeligt beløb. Her fik han halvdelen eftergivet, men så måtte resten »ufortøvet betales«. I sin skrivelse 1819 gør Borgen følgende status over årsagerne til sin dårlige økonomi: ». . . kone ikke forsikret i den almindelige Enkekasse, fordi Manden i 3½ Aar var Degn før Præst og blev gift i den Tid, og som Præst begyndte uden Formue ved laansat Etablissement i et lidet Præstekald (Lyngå–Skød + Haurum-S.), hvorfra han efter 10 Aars Forløb blev forflyttet til et af større Indtægter, men tillige saa bebyrdet med Skatter, Afgift til Seminariefondet, Enkepension, at det overblevne (var) utilstrækkelig til 7 (senere 9) Børns Opdragelse og følgelig ej heller noget været til Indskud i Enkekassen, saa han med Ængstelse fra den Tid imødesaa, hans Kone kunde blive Enke . . .«

Det ses ikke, om Borgen selv drev præstegården, der med sit areal, mest muld på sandblandet ler, burde kunne give et godt overskud. Måske præstesønnen fra Vejerslev ikke havde sans for landbrug.

I 1831 søgte han Cancelliet, med anbefaling fra stiftsøvrigheden, om tilladelse til at »nedtage et tæt ved Præstegaarden, nordøst for Kirken liggende gammelt Hus, der tilhører Præstegaarden og for Tiden er fæstet ledigt – og i Stedet opføre et *Enkesæde* for Enker paa Kaldet samt dertil lægge jord med ialt 3 + 1/2 + 1/3 Skp. Hartkorn«. Det blev nægtet. Man vil gætte, at Borgen med sin anstrengte økonomi mente dette som en finansoperation, man forstår blot ikke hvordan. Han kunne jo da ikke vide, at hans hustru 7 år senere skulle få brug for et enkesæde.

Der er noget tragisk i at tegne et billede af en præst med lutter materielle farver. Det kan skyldes det overleverede materiale, men som vi skal se, giver hverken biskoppen eller en lægmand fra sognet anledning til andre farver.

Biskop *Jens Paludan-Müller* (1830–45), en af de betydeligste Århus-bisper og fader til en række kendte sønner, en dybt religiøs mand, men indtil 1835 meget præget af rationalisme og stærkt kritisk over for vækkelsens nye toner fra lægmænd bl. a. på Kerteminde-egnen og fra Grundtvig, holdt visitats i Hvorslev 22. juli 1833. Han skrev i sin protokol: »Sognepræsten, provst Borgen, messede meget stærkt, men ikke smukt. Han prædikede over Ordene: Vorder Ordets Gørere . . .! og brugte Papiret temmelig meget. Foredraget var raabende og Prædikenen mere irettesættende end opbyggelig, dog ordentlig sammensat. Han katekiserede med Bogen i Haanden temmelig ordentlig, men var gement (= plat). Ministerialbøgerne var i Orden, men ? ikke antegnede«.

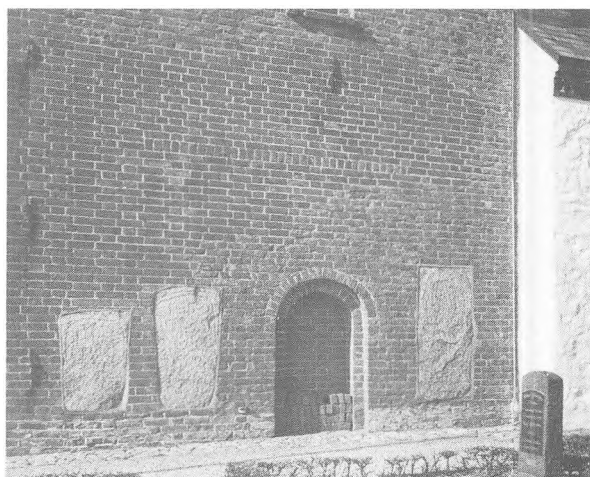
Døbefonten i Hvorslev kirke.

Hvorslev kirke, set op mod alteret, under restaurering.

Interiør fra Hvorslev kirke.

*Fra Hvorslev kirkes sydside.
Mindestenen over Hans Madsen, død 1644.*

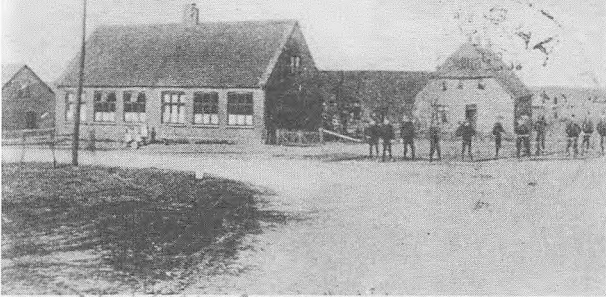
Parti fra Gerning omkr. 1906. Personerne: De tre brødre Kristen, Jens og Andreas Christensen. Børnene: Ole og Niels Christian, Søren Peter og Frida. I vognen: Peter skrædderen og Jens skrædderen. Desuden ses smed Frederik.

Blik mod Tind set fra Gerning.

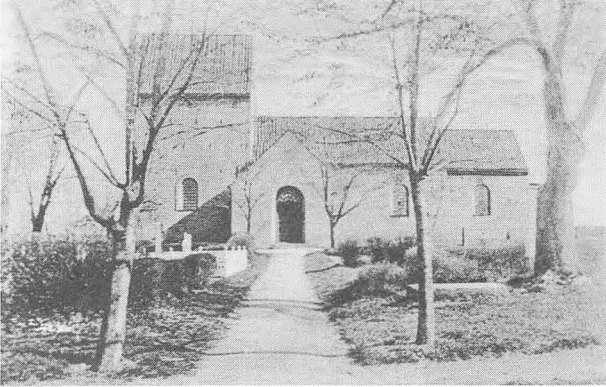
GJERVING

N. K. N. Sereency.

Wells Station, N. K. N.

Wells Station, N. K. N.

Altså mere ris end ros. Formaninger uden evangelium er magert. Stort bedre var det ikke ved næste visitats 10. august 1838, i øvrigt kort før Borgens død: »Sang for stærkt. Messe god. Prædiken blev holdt med benyttelse af Papir. Den gjorde næppe Indtryk paa nogen. Katekisation kun maadeligt. Med Ungdommen Tilfredshed«. Biskoppen er altså ret kritisk, prædiken synes at have været tør, ringe, moraliserende, måske rationaliserende, kunne »ikke gøre indtryk på nogen«. Hvorslev-Gerning var vel rejst med ham i 27 år!

Det bør i denne sammenhæng tilføjes, at biskop Paludan-Müller 1833 også holdt visitats i Gerning skole (lærer Skovgaard) og noterer herom: »Bemeldte voksne og konfirmerede Ungdom besvarede i det hele taget de dem givne Spørgsmaal i Kirken af de befalede Lærebøger til Tilfredshed, naar man holdt sig nøje til Lærebogens Udtryk og blev indenfor dens Grænser. Nogle udmærkede sig endog heri. Men udenfor Bogen intet«. Et magert udbytte for ungdommen!

Borgen er kendt for sin ivrige kamp mod tidens overtro. En lægmand fortæller: »Han bekæmpede ivrigt Datidens Overtro hos Almuen (typisk for oplysningstiden). Engang ved en Sammenkomst, hvor en Del Bønder var forsamlede, og hvor Samtalen strejfede ind paa Temaet: Spøgeri, Trolddom, Manen o. l., ytrede Sognepræsten, at »saadan faa mig Skam« ikke eksisterede eller kunde lade sig gøre. Da var der en Husmand ude fra Marken, der mindede ham om den bibelske Beretning om Spaakvinden fra Endor, der manede Samuel frem for Saul. Husmanden endte med at spørge: »Hvorfor er saadant forbudt i vor Børnelærdom, hvis det ikke er til?« Da blev Borgen taus og tankefuld«. Desværre er husmanden anonym og Borgens tavshed uden forklaring.

En skrivelse fra Borgens præstetid, 1827, fra Frijsenborg til Cancelliet viser, hvor lidt præst og menighed dengang rådede over kirken. Cancelliet skriver til biskoppen i Århus og anmoder om hans »behagelige Betænkning angaaende Grev Krag Juel Wind Frijs's Anmodning om Tilladelse til at nedtage *Blytaget* paa *Gerning* Kirke og i Stedet oplægge Stentag«. Hvis man imidlertid heraf vil slutte, at greven handlede i egoistisk interesse, giver svaret ren besked:

»Vi, Frederik den Sjette, af Guds Naade . . . Vor kongelige Bevaagenhed! (løst segl).

Til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aarhus Stift Meddeles, at »*Ejeren* af *Gerning* Kirke, Os elskelig Jens Christian, Greve af Krag, Juel, Wind Frijs, vor Kammerjunker, efter derom allerunderdanigst Ansøgning maa nedtage *Blytaget* paa Kirken og i Stedet oplægge et forsvarligt Stentag. *Dog* at *Blyet* under behørig Kontrol af Amtmanden og Amtsprovsten bortsælges ved offentlig Auction, og at Købesummen – efter Afdrag af Omkostninger paa Stentagets Indkøb og Oplægning – tilfalder Halvdelen Sognets Skolekasse og Halvdelen Amtshjælpekassen for Skolelærere, samt at Kirkeejeren inden 1 Aars Forløb aflægger behørigt Regnskab for Amtmanden og Amtsprovsten.

Befalende Eder Gud!«

Altså ingen fortjeneste for greven.

Hvorfor overskuddet skulle gå til lutter skoleformål ses ikke, men det afslører til gengæld, at Frijsenborg endnu havde pligter for skolen i et sogn, hvor godset ejede kirken og størstedelen af bøndergårdene. Dette bekræftes senere.

En lille biting skal fortælles: 4. juli 1828 døde Jens Nielsens barn, det begravedes allerede to dage efter, 6. juli. Dette gav anledning til, at myndighederne afkrævede Borgen en forklaring. Først et helt år efter kom Borgens svar: ». . . har jeg den Ære

at meddele, at bemeldte Barn var død af Skarlagensfeber og allerede i stærk Opløsning, hvorfor der hastedes med dets Jordefærd«. Unægtelig en relevant begrundelse.

Borgen døde sidst på året 1838, 69 år gammel, sandsynligvis lidt uventet, siden biskoppen holdt visitats i august.

15) Den nye sognepræst hed *Niels Peter Henneberg*, 1839–45. Han flyttede til Ålborg vor Frue med annex Nørretranders og derfra til Lille Lyngby, Strø herred. Han havde gode evner, laud til embedseksamen, egregie (udmærkelse) til den homiletiske prøve (prædiken), og da biskop Fogtmann i Ålborg døde 1851, fik Henneberg det ærefulde hverv at tale først ved båren. Denne ligtale er trykt. Udtog af den vil med sin svulstighed og sin omtale af Gud som »Han deroppe« uden noget specielt kristeligt karakteriserer taleren, så man knap undrer sig videre over hans triste skæbne og anløbne moral. Uddraget af ligtalen lyder: »... hvo, der virkelig har levet, det er: hvo, der har helliget sit Liv i og til Sandhedens, Retfærdighedens og Kjærlighedens alvorsfulde og dog milde Tjeneste, han kan aldrig døe, han har drukket af Udødelighedens Kilde (Visdommens Bog 8,17, Sirach 19,19, Johs. 4,14) ... En ærlig Mand ... vi lægger Ærens uvisnelige Krans (1. Pet. 5,4), ... han var en Sædemand, ... en Sandhedens, Retfærdighedens, Kjærlighedens og Fredens Udsæd for Guds Rige, ... stille, tro og ydmyg, hartad bly vandrede han sin ubemærkede Vej. ... I (biskoppens gamle elever fra Herlufsholm og Sorø), dersom der er Flid og Dygtighed i Eders Liv, Fred og Velsignelse i Eders Familier, – hvis Medborgeres Agtelse letter og smykker Eders Vej, og der er Fremgang over Eders, visselig, »*Han deroppe* ...« Ved sin Konges Naade steg han op til det høje Stade ... , hvor ofte har han styrket og quæget Sindet ved det slående og oplivende Sandheds Ord fra Oldtidens Vise ...«

Henneberg sparede ikke på svulstige ord! Hvorslev-Gerning har nok mærket det. Hvornår hans menneskelige og præstelige tragedie begyndte vides ikke, men skudsmållet, han har efterladt sig, især fra Ll. Lyngby, er så ringe, som det vel kan være: »Det sagdes, at han drak, Bønderne (i Ll. Lyngby) drak også tæt. Han skal have været en *meget ringe Præst*. Kirkerne blev tomme«. Mon også kirkerne i disse sogne blev tomme? Det var næppe for godt fra Borgens tid, og var kirkerne ikke tomme, blev kirkegængerne det muligvis, fordi evangeliet blev fortyndet og forvansket. Hvad med konfirmanderne?

Også denne præst sloges om penge, måske ikke af armod, og dog? Sagen er, at der var to præsteenker på kaldet, fru Tolstrup og fru Borgen. Selvfølgelig tyngede de på budgettet. Fru Tolstrup var velhavende, fru Borgen fattig. Der blev lavet en overenskomst, hvorefter fru Tolstrup skulle have en trediedel, fru Borgen to trediedele. Da fru Borgen døde 1840, søger Henneberg med provstens anbefaling om, at fru Tolstrup skal nøjes med samme pension som før, men skønt hun som sagt var velhavende og tilmed havde en pension fra Rusland, hvor hendes far havde været kommandørkaptajn, var hun utilfreds. Sagen må vist nok have trukket ud, for 1844, mens fru Tolstrup bor i Ribe, søger Henneberg om biskoppens godkendelse af en overenskomst mellem parterne. Efter den skulle fru Tolstrup have 6 tdr. rug, 6 tdr. byg, 6 tdr. havre + 20 rdl. sølv – årlig.

Da Henneberg overtog præstegården 1838, opgjorde provst Kjerulf, Grønbæk, embedets indtægter således:

- 1) Korntiende af begge Sognes 314 Tdr. tiendeydende Hartkorn har i de sidste Aar været accorderet til Rug 62 Tdr. 7½ Skp., Byg 60–2, Havre 73–4, Byggryn 3–6½.
- 2) Kvægtiende: 18 Rbd.
- 3) Smaarædsel: 75 Snese Æg, 20 Lispund Ost.
- 4) Refusion fra Frijsenborg for Brød og Vin til begge Kirker: Rug 2 Tdr., Byg 3 Tdr.
- 5) Offer og accidenser: ca. 165 Rbd.
- 6) Annexgaarden i Gerning, Hartk. 7 Tdr. 2 Skp. 1 Fj.: Landgilde Rug 1 Td. 7 Skp., Byg 2–2, Havre 3–6 + 1 Fjerding Smør.
- 9) Af Præstegaardens Lod er bortlejet et Stykke Jord for 87 Rbd.
- 10) Præstegaarden, ca. 8 Tdr. Hartk., er god og har i Aar indbragt: 54 Traver Rug, 60 Traver Byg, 60 Traver Havre, 2 Tdr. Vinterhvede, 3 Læs Boghvede, 26 Læs Hør. Sognepræsten har 26 Høstdage. Fornødent Tørveskær.

Udgifter til Enkepension 32 Tdr. Rug, kgl. Skatter 117 Rdl., Landemode m. m. 11 Rdl.

Da Kapitelstaxt ikke kendes, kan Indtægter og Udgifter ikke udregnes. Der synes dog at blive et pænt Overskud.

16) Vi kommer nu til den første, som vi har fotografi af (jvf. sognekortet), endda et smukt præsteansigt, nemlig *Johan Arent Flensborg*, 1845–80, født 18. december 1807 som præstesøn fra Borum (ved Århus), gift med Mette Schalstrup, født 1805 på Lyngballegård, broder til sognepræst Ole Flensborg i Vellev, stiftets højst lønnede embede, og Thøger Flensborg i Njær (Haurum-Sall). Alle tre brødre var anbragt i embeder af grev Frijs, som ejede de kirker og havde indstillingsret, omtrent det samme som kaldsret. Sidste gang, han brugte retten, var, da Thøger blev anbragt i Haurum. Da Johan var kaldet til Hvorslev, og broderen i Vellev fik det at vide, blev han så ovenud glad, fortæller en gammel lærer fra Vellev, ja, næsten ellevid af glæde, at han snurrede madammen rundt og gav hver af pigerne i køkkenet 10 rdl.

Når grev Frijs ødslede så megen yndest over de 3 brødre fra Borum, skyldtes det, at grevesønnen Christian var en meget god ven af dem, skønt Ole og Johan var ca. 10 år ældre. Ole blev kandidat 1832, Johan 1831 (skønt et år yngre), grev Christian var født 1817, student ca. 1836 og cand. jur. 1842. Hvordan kunne de blive venner med den aldersforskel? Jo, de to brødre var lærere for den unge grevesøn, Johan muligvis først og Ole derefter. Afstanden fra Borum (eller Skivholme) til Frijsenborg var vel kun ca. 1½ mil. Brødrene fik deres første embede 1835 og 1836, altså var der nogle år, hvor de sandsynligst levede af undervisning, et almindeligt fænomen dengang på grund af overflod med teologer, det stemmer med, at grevesønnen blev privat dimitteret til studentereksamen, han kunne således blive hjemme på slottet og læse til eksamen. Måske brødrene, mens undervisningen stod på, boede på slottet. Dette daglige samvær blev altså til venskab for livet. Grevesønnen påvirkede sin fader til at give vennerne embede, endda af de bedste, og da han selv i 1849 blev lensgreve og overtog godsets bestyrelse, fortsatte venskabet uanfægtet, selv da greven

1865 blev konsejlspræsident og i flere år stod for styret i Danmark, også med ansvar for den reviderede grundlov 1866 og valgmenighedsloven 1868. Da Johan Fl. blev begravet i Hvorslev 1880, kom greven også, og i alle årene var der jævnligt gensidige besøg.

Den ovenfor omtalte Vellev-lærer ved at fortælle om disse besøg på Frijsenborg (sometider Boller), i reglen 3 gange årlig. Præstefolkene skulle i deres fineste stads og helst lidt til, vogn, seletøj og heste, kusk vel også skulle pudses og fikses op efter alle kunstens regler. Hvorslev og Vellev kunne følges ad. Om lillebror Thøger også var med, siges der intet om. Han fik Haurum-Sall det år, da grev Christian blev lensgreve, 1849, greven havde nemlig sagt 1845, da Johan var blevet anbragt i Hvorslev: »Det var de to, vi finder vel ogsaa et Hul til den tredie«. Hullet blev altså Njær.

Man kan kalde de tre brøders anbringelse for protektionisme, man kan også med lidt forståelse kalde det et kønt udslag af venskab blandt unge fra socialt forskelligt milieu.

De tre præstebrødre var ikke ens, den ældste, Ole i Vellev, var den muntreste og stateligste, Thøger den frommeste (kunne noget tyde på), Johan i Hvorslev muligvis den bedste og solideste. Ole fotograferes således: lille, tyk, rundt glat ansigt, bakkbarter, livsglad, effektiv, elskværdig, selskabelig, stor ryger, satte pris på et godt bord, præstegård og præst i proprietærstil, præsten dog ikke dermed ment som materialist trods den 150 tdr. land store avlsgård med ypperlig jord, han var god mod fattigfolk og tjenestefolk, havde let ved at tale med folk om åndelige spørgsmål, stod i et hjerteligt tillidsforhold til sine sognefolk, hans prædikener jævne, praktiske, letfattelige, i det hele en »rigtig far« for sognet.

Der er næppe tvivl om, at Johan Flensborg var Hvorslev-Gerning en god mand, at med andre ord hans gode ansigt ikke lyver.

Han var først sognepræst på øen Gjør i Limfjorden, han fik sit kaldsbrev til Hvorslev 4. november 1845, men skrev 12. november til biskop Brammer i Århus: »(Først en stor tak for kaldelsen) Idet jeg har den Ære at aflægge min underdanige Taksigelse for denne mig saa glædelige Underretning, vover jeg tillige at anbefale mig til Deres Højærværdigheds gunstige Bevaagenhed, ønskende, at den almægtige Gud naadigen vil forunde mig Styrke til at betjene det mig anbetroede Embede saaledes, at ogsaa min Virken der maa være til Velsignelse«. Derefter ansøger han om tilladelse til at vente med flytning til efter vinter, da veje og vejle i og til Gjør om vinteren er ufremkommelige for vakancebetjening.

Ud af brevet lyser allerede et ægte præstehjerte. Hermed stemmer følgende skudsmål af ham (i Nedergaards Præste- og Sognehistorie): ». . . en jævn og bramfri, rettroende præst, der havde stor omsorg for sine sognebørn, åndeligt og timeligt. Han var en interesseret landmand, der dygtigt og med akkuratessede drev avlingen, og da ud(hede)lodderne solgtes fra bøndergårdene, var han ivrig efter at rådgive udflytterne m. h. t. jordens kultivering. Ved hans initiativ fik flere udflyttere anerkendelse fra landhusholdningselskabet«.

Flensborg har øjensynlig med held forenet de to ting: at være præst og være landmand. Dette sidste var ofte dengang en økonomisk nødvendighed for præsten.

Hvad mente nu biskop Brammer (1845–81), som skal have været en »højærværdig, kølig, fornem mand og dog tilgængelig for venlighed og hjertelighed«. Han »nærede uvilje både mod grundtvigianere og missionsfolk, var højkirkelig til fingerspidserne, men ellers en meget betydelig biskop som visitorator og administrator«. To år efter sin (og Flensborgs) tiltrædelse visiterede han i Hvorslev, både kirke og skoler,

og skrev om præsten: »Han prædikede over 2. Pet. 3,18. Han er en *opbyggelig Prædikant*, en brav og besindig Mand . . . Med Katekisationernes Fremgang var jeg i det hele tilfreds«. 5 år senere, 9. oktober 1852, igen visitats: »Sognepræsten holdt en ganske opbyggelig Prædiken. Han er en meget brav og besindig Mand, fattes vel Leilighed og Kraft, men arbejder dog uden Tvivl til Velsignelse i sin lille Kreds, ogsaa ved Konfirmandundervisningen . . .«

Man lægger mærke til, at ordene: opbyggelig, velsignelse, besindig, konfirmander går igen. Det lyder godt. Hvad bispemener med »sin lille kreds«, er ikke klart. Et lille forbehold tager biskoppen: »fattes . . .«. Men i 1858 efter en ny visitats hedder det: »Han (Flensborg) er siden min sidste Visitats uden Tvivl *voxet* i Christelig Erfaring og som Prædikant i Livlighed. Af Natur er han ikke saa fyrig, men *mere grundig end sin Broder Ole Fl.* Den kirkelige Tilstand i Hvorslev-Gerning, hvor et *Menighedsraad* ogsaa er i Virksomhed, hører ligesom i *Vellev til de bedre i Stiftet . . .«*

8. november i det sørgelige år 1864 igen visitats: »Flensborg holdt en meget vel udarbejdet Prædiken. Ungdommen svarede godt ved Overhøring. Den kirkelige Tilstand i sognene er med *Samvirken* mellem Præst og Menighed, saavidt jeg kan skjønne, i glædelig Fremgang«. (Vellev endnu bedre!)

Det er særdeles bemærkelsesværdigt, at biskoppen noterer samvirken mellem præst og menigheder, og at der er fremgang kirkeligt set. Om indflydelse fra krigens år skriver biskoppen: »Visitaterne har været hindret meget af Krigen. Jeg talte ofte med Bønderne, navnlig Medlemmer af Menighedsraad. Saavidt jeg kunde indhente Erfaring om Bondestandens Stemning, fandt jeg, at Bønderne med *Resignation bar de Trængsler*, som Krigen havde paaført dem. Nogle ytrede Glæde over, at deres Sønner var komne hjem fra Kampen uden at være lemlæstede. *Nationalhad mod Tyskerne* hørte jeg ikke udtalt. En Præst beklagede sig over, at de unge i hans Menighed havde for meget familieret sig med den preussiske Indkvartering . . . Af nogen dybere ved Krigen bevirket *gudelig Vækkelse fandt jeg kun faa Spor*«.

Denne karakteristik af krigens virkninger i sognene er overordentlig interessant, den er måske den eneste af sin art fra Hvorslev-Gerning. Om biskoppen var en neutral og objektiv iagttagere – uden farvede briller – kan ikke siges. Af gudelig vækkelse dog nogle få spor!

I den sidste visitats-notits, fra juni 1873, var det Flensborgs søn *V. T. Flensborg*, der prædikede: »Han er ikke begavet af Naturen, men har et kristelig Sind . . . og uddanne sig til at blive en god Præst. En stor Forsamling, deriblandt veloplyste Katekumener (= voksne unge på kirkegulv)«. En anden søn, Andreas Nicolai Flensborg, født på Gjøl 1838, capellan i Egtved og Østed, døde 1876 af nyrebetændelse og hjertesygdom.

Hvorslev præstegård har set i hvert fald 4 præstesønner, der blev kendt: en blev skuespiller, nemlig Clementins søn – en Flensborg blev præst – en søn af efterfølgeren, Jacobsen, blev professor – og Mielches søn blev kunstmaler. Den unge pastor Vilhelm Schalstrup Flensborg, født på Gjøl 1836, fik ganske rigtig en lille eksamen, han var sin fars hjælpepræst i 10 år, 1868–78, enten på grund af faderens svaghed eller sønnens besvær med at få embede, derefter sognepræst i Ferslev-Dall-Voldsted 1878–1909, død 1921. Det hedder om ham fra Ferslev-tiden: »Han stiftede en Spare- og Laanekasse, en Kreaturforsikring for Husmænd, en Hesteforsikring og Sygekasse i Pastoratet. Var ikke nogen dygtig Prædikant og samlede kun faa, men meget afholdt. Han var *mere Præst de 6 Søgnedage end om Søndagen paa Prædikestolen*«.

Det sidste er en fin og sjælden ros!

Nogen svaghed hos pastor Flensborg i Hvorslev har der nok været, i så fald var det heldigt, at sønnen med det fine ansigt på sognekortet kunne hjælpe. Da han havde fået embede selv, fik faderen en ny hjælpepræst 1878–80, nemlig *Palle Møller Lunøe* (se igen sognekortet). Han stammede fra en kendt slægt på Djursland, søn af prokurator, branddirektør, sparekassebogholder Lunøe. Om denne unge præst har pastor Nørdu 50 år senere fortalt, at han huskedes endnu så længe efter, især af flere konfirmander, de kunne ikke glemme timerne hos Lunøe. I øvrigt huskes han for sine mange husbesøg og for bibellæsninger, en slags vejberedelse for den næste sognepræst, som også var flittig til denne gode arbejdsform, desuden for hans energiske kamp mod drik og dans, som i de år var ved at tage overhånd. Mon Lunøes virke også nåede Gerning og Tind? Han regnedes nærmest for missionsmand i de år, men hans skudsmål fra senere embeder tyder på en drejning, muligvis mod det grundtvigske eller højkirkelige, som vistnok flere af den slægt. Han var født 1848, cand. theol. 1877, gift 1878 med Helene Ambrosia Elmquist, blev sognepræst i Lovns 81–86, Marie-Magdalene 86–98, Viby (Fyn) 1898–1914, død der 1914. Fra Lovns og Marie-Magdalene lyder hans skudsmål: »... en nobel, kølig Natur, højkirkelig«. Fra Viby: »En nobel, værdig, maaskelig Præstetype, havde mange Interesser, alvorlig og samvittighedsfuld, meget agtet i Sognet og blandt Kolleger, havde en rolig Gerning i Viby, men Ungdomsforeningen samlede de unge, Kirkegangen gik tilbage«. Dette peger måske hen mod det højkirkelige.

I Flensborgs præstetid gik tre-års krigen og 64-krigen hen over Danmark. Om stemningen i sognene har vi vist kun biskoppens foromtalté visitatsberetning. Flensborg »tager sig af sine Sognebørn aandeligt og timeligt«, skrev biskoppen. Om han også kom soldaterkonerne i 1864 til hjælp, forlyder der intet om.

Biskoppen omtaler *menighedsråd*. Mange mener nok, at de hører dette århundrede til, især efter I. C. Christensens love af 1922. Det er ikke rigtigt. 24. september 1856 udsendte kultusministeriet et cirkulære, at der i sognene kunne oprettes frivillige menighedsråd. 2 måneder senere sendte biskop Brammer et hyrdebrev til stiftets menigheder om dette. Reaktionen var forskellig. *Sahl* f. eks. har oprettet et råd og indberetter: »... det skulde være os magtpåliggende at fremme og befordre Kirkegang og Ungdommens flittige Møden til Katekisation, Frugterne er her ikke i disse Henseender udeblevne«. Indberetningen fortsætter med at omtale *mormonerne*, som i de år agiterede stærkt på egnen: »... deres Bestræbelser paa at vinde Proselytter er aldeles mislykkede, især efter at Præsten har holdt et oplysende Foredrag om og mod Mormonerne i Sahl Skole for en talrig Forsamling, hvori ogsaa Menighedsraadets Medlemmer var til Stede, senere har man ikke hørt til nogen Mormonforsamling«.

Vejerslev fik også et råd: »... det har været enigt i Ønsket om at faa den nye Psalmebog til Kirke- og Husandagt indført, det har hidtil strandet paa en stor Del af Menighedens Vedhængen ved den Evang.-krist. Psalmebog«. Dette er en meget interessant oplysning. Tænk engang: endnu i 60'erne har sidstnævnte dårlige salmebog sine varme fortalere!

Fra *Ålsø, Djursland*, indberettes noget vigtigt. I en lang og meget gudfrygtig skrivelse står bl. a.: »Menighedsrådets Medlemmer erkjende, at de er kaldede til, som Præstens Medhjælpere, at dele med ham enhver Sorg og Byrde, der paahviler ham som Sjælesørger, samt til som Menighedens Forstandere, i alle Maader at varetage dennes aandelige Tarv, de Enkeltes som det Heles, efter den Evne og Forstand, Gud ved sin Helligaand vil give dem«. Dette går adskilligt videre end menighedsrådets beføjelser i dag og er nok af de sjældne. Præsten i Ålsø, la Cour, fortæller om sin fremgangsmåde med at forklare om valget, han beklager, at der første gang ikke er

helt frit valg, men beder om, at man vil have den tillid til ham, at han bringer bestemte navne i forslag, idet han så vidt muligt indestår for, at de foreslåede er »kristeligt oplyste og troende Mænd med uskadt Rygte«. Også dette er bemærkelsesværdigt.

På baggrund af disse 3 sognes beretninger kommer så *Hvorslev-Gerning*. Flensborg skriver 22. marts 1858: »Da jeg 10/3-1857 havde modtaget Deres Højærværdigheds Approbation af det foretagne Valg (hvornår?), sammenkaldte jeg strax Menighedsraadet og sagde, idet jeg gennemgik Kultusministeriets Cirkulære af 1856 og Deres Højærværdigheds Hyrdebrev af 16/11-1856, at jeg vilde give Raadets Medlemmer et klart og tydeligt Begreb om deres Virksomhed, og hvorledes denne, udøvet med Beredvillighed og kristelig Nidkærhed, kunde blive et kraftigt Middel til Guds Riges Fremme ved at *modarbejde og forebygge falske og vildfarende Lærdømmes Indtrængen, vække og styrke et sundt, kristeligt Liv i Menigheden*. Jeg bad dem om indtrængende, i alle tvivlsomme Tilfælde, frimodigt og tillidsfuldt at henvende sig til mig, ligesom jeg lovede at raadføre mig med dem om alle Menighedens kirkelige Anliggender«.

Dette er noget af det helt ideelle, også m. h. t. samarbejde – eller »demokrati« kirkeligt talt?

Flensborg fortæller videre, hvad »nogle Forsamlinger i Præstegaarden« har samtalet om: Den nye kirkeforfatning, sommer-konfirmation, indførelse af Balslevs lærebog, den nye salmebog, bispens hyrdebrev m. m. Om *Balslevs lærebog* berettes: »Ved Menighedsraadets Bistand er den blevet indført, idet jeg nemlig leverede hver af Medlemmerne et Exemplar med Anmodning om omhyggelig at gennemlæse den og tale med Beboerne i deres Distrikt om samme og derpaa meddele mig deres Betænkning, og da det ved næste Samling viste sig, at de *Alle* bifaldt den og raadede til dens Indførelse, blev den indført samtidig i alle 3 Skoler«. Igen en virkelig smuk og ideel maade at arbejde med menighedsråd og menighed på. Med den nye salmebog ligevis. I et naboegn havde man *fremtvunget* indførelse – med et ringe resultat, selvfølgelig.

Mormonerne har også »gennemvandet« disse sogne såvel som Sahl m. m. Flensborg har orienteret rådet om mormonismens falske lærdomme, navnlig om: »Arvesynd, Daab, Nadver . . . og paavist, at de strider ganske mod Guds Ord, saa at Mormonerne ingenlunde er kristne . . . og kun løgnagtig paaberaabe sig den hellige Skrift . . . Jeg har indstændigen paalagt dem at advare deres Medbrødre mod de falske Lærere . . . og strax lade mig vide, hvis de skulde gøre Forsøg paa at forføre nogen, og jeg har Grund til at antage, at Raadets Virksomhed i saa Henseende har bidraget meget til, at endnu intet Forsøg er sket her i Menigheden«.

Et sted siges, at en ung mand fra Hvorslev skulle være gået med mormonerne, men en virkelig bekræftelse på det er ikke fundet.

Flensborg fortæller med glæde om *fortroligt* samarbejde med menighedsrådet i vanskelige forhold, han mener at kunne konstatere »stadigere Kirkegang af nogle, som tidligere kun sjældent kom i Guds Hus, – og at Raadets Medlemmer har givet et godt Exempel selv, . . . saa jeg nærer det glade Haab, at denne Institution ved Guds Naade vil virke til Velsignelse for Menigheden og for mig selv«.

Til sidst beretter sognepræsten, at fattigvæsenets bestyrelse er overdraget menighedsrådet, og at det sikkert vil gavne fattigvæsenets virksomhed, især da »Almuen er meget ængstelig for utidig Indblanding«.

Broder Thøger i Haurum indberetter noget lignende, men har noget, som Johan i Hvorslev ikke har, nemlig at menighedsrådet der også tager sig af *hedningemission*.

Thøger skriver: » . . . Formaålet er at virke for en *kristelig Opvækkelse* af den slumrende Livsaand i Menigheden, at fremkalde Lyst til Guds Ord og Kjærlighed til den levende Kristus som Menighedens Herre. . . . et sandt kristent Liv, en levende Tilegnelse af Aabenbaringens Sandhed«. Jo, Thøger synes at være frommest.

Dette er gengivet så udførligt, fordi det giver et godt og bevægende indtryk af både præst, menighedsråd og menighed i 50'erne og 60'erne.

Hvem der var valgt til menighedsrådene fortælles ikke, blot en kort bemærkning af Flensborg 1858: » . . . to af de valgte Medlemmer: Skolelærer Schougaard, Gerning, og Sognefoged, Gaardmand Anders Nielsen, Tind, er døde. Ved 21. Søndag efter Trin. afholdt Valg i *Hvorslev* Skole blev valgt: Sognefoged, Gaardmand Jens Nielsen, Gjerning, og Gaardmand Christen Henriksen, Gjerning, – disse er mig bekendt som kristelige og kirkeligsindede Mænd, der nyder Agtelse i Menigheden«.

Denne bemærkning kunne tyde på, at menighedsrådet var fælles for begge sogne, eftersom valget foregik i *Hvorslev*.

I Flensborgs præstetid fik begge kirker en ret omfattende *restaurering*, det skete 1869. Om behovet har været så påtrængende, at noget *måtte* gøres, eller om præsten har rykket i greven, så denne for venskabs skyld måtte punge ud, ses ikke. Restaureringen i Gerning kostede 4212 kr., en ikke ringe sum efter datidens forhold. I 50'erne og 60'erne var de årlige udgifter på kirken gennemsnitlig 474 kr. Til sammenligning tjener, at kirkens tiendeindtægter til greven var årlig og gennemsnitlig 13–1400 kr. I Gerning udskiftedes det gamle alterparti med det nuværende med Kristus-figuren. I *Hvorslev* bestod »den haardhændede Ombygning« i, at tårnet fik sit spir, og tårnrummet omdannedes til våbenhus, mens det gamle våbenhus mod syd nedbrødes, og sydportalen med halvsøjler af frådsten fjernedes.

Hvad der er ulige vigtigere, er den kirkelige tilstand. Gennem Flensborgs indberetninger om menighedsråd har vi fået en smag på det. Indre mission begyndte at røre på sig. Flensborg selv var nok uden partipræg, men loyal og samarbejdsvillig også over for I.M.'s udsendinge. Under efterfølgeren, Jacobsen, møder vi dem mere direkte. Hvordan Flensborg så på hjælpepræst Lunøes iver for konfirmander, ungdom og husbesøg m. m. vides ikke, men intet tyder på, at han lagde Lunø blot et halmstrå i vejen. Måske han sympatiserede med broder Thøger i Haurum mere end med den kølige broder Ole i Vellev? Kirkegangen var næsten naturnødvendigt sunket en del under de foregående 3–4 sognepræster, deres skudsmål må vist tolkes sådan, nu synes der at være fremgang, takket være bl. a. menighedsrådets medvirken. Og dog møder vi ikke de stærke åndelige strømninger, som i disse år gik hen over landet, ingen gennemgribende vækkelse af åndelig-kristelig, kulturel, politisk art, derfor heller ingen mærkbare initiativer. En anonym fra sognene har fortalt: » . . . fra disse år vil mange også mindes en *del familier*, der må karakteriseres som *de stille i landet*, mennesker, der gik deres stille gang ved hverdagsvirket som i søndagsfærd på kirkesti – som ikke brød sig om organisation og parti, men havde forståelse af, at anderledes tænkende hver for sig kan have ret i anskuelser, og som i det stille i handling i al skrøbelighed søgte at gå i Mesterens fodspor, hvor andre måske bredte sig i ord. Et eksempel: Der var en dreng, som lagde mærke til en gammel mand, der, når menigheden stående påhørte dagens evangelium oplæse, af og til gjorde en bøjning med hovedet. Det gik op for ham, at det var hver gang, Jesu navn nævnedes.«

Pastor Flensborg blev 73, han var vist svag de sidste år, men så at sige hver dag gik han og gravede i en høj, vist nærmest for tidsfordriv, fortæller en af de ældste nulevende. Samme fortæller, at da fru Flensborgs kiste blev båret ud af enkesædet, brast gulvet, så råddent var det. Begge præstefolkene er begravet på *Hvorslev* kirke-

Parti fra Gerning.

5.11

Parti fra Tind.

5.12

Partier fra Gjerneing

gård. Efterfølgeren fortæller 1883, at enkepastorinde M. Flensborg, 76 år, »har været meget syg, men synes at være kommet til Kræfter. Hun bor i en Ejendomsbolig tæt Øst for Kirken med ugift Datter og Søn«.

17) Efter Flensborgs 35 år kom en ny sognepræst i blot 4 år: *Carl Christian Emil Jacobsen*, 1880–84. Ingen nulevende husker ham, ingen erindringer er overvintret som om kapellan Lunøe, der kun var her 2 år, ingen synlige spor finder vi om denne mand. Og dog er han værd at mindes. Dels giver en fyldig, efterladt dagbog (i landsarkivet) ikke bare et levende billede af sognenes åndelige tilstand tegnet af sognepræstens jævne, troværdige oplysninger, også et billede af ham selv, idet han redeligt og nøgternt, kun glimtvis i affekt, refererer oplevelser, vurderinger og reaktioner. Dels må jeg uvilkårligt forestille mig pastor Jacobsen i spejlet af hans søn, *professor J. C. Jacobsen* (i Gamle Testamente), den høje, ranke, statelige professor – med det lange, gulligt-hvide fuldskæg, der af os unge var genstand for nogle smil og vitser for visse særheder, men som også var højagtet og respekteret for sin grundige videnskab og sine fine personlige egenskaber, så hans skudsmål er blevet dette smukke: »en Mand af ordsprogsagtig Retlinethed og Rankhed«. Hans kontakt med Hvorslev-Gerning kan næppe have været ret stor, idet han blev student samme år, som faderen tiltrådte i Hvorslev 1880 og cand. theol. kort efter faderens død 1884. Alligevel mærkedes hos ham interesse for en Gerning-student, måske den eneste i hans professortid.

Dagbogen skal gengives i store træk og i oversigt for at tegne billedet af både præst og sognene. Selvfølgelig giver en dagbog ikke et afrundet billede, og dog er denne sjældne bog lidt af en undtagelse. Den er en ganske spændende læsning, både for den, der interesserer sig for historie i almindelighed, og for den, for hvem lokalhistorien er det vigtigste, men egentlig også for dem, der søger slægtens tråde. Ikke alt egner sig for alle øjne, især ikke alle navnene. Pastor Jacobsen har kun halvvejs skjult anonymiteten. Nu 85 år efter nedskrivningen, hvor omridsene endnu kan skimtes omend svagt, må det nok være passende tidspunkt at drage noget af det gamle frem for de unge. Dagbogen har 3 afsnit:

1) *Bibellæsning*. Præsten holdt dem især 3 steder: Hvorslev skole, Gerning skole, Borridsø fattiggård, enkelte gange Vidstrup skole. I 1882 4 gange i Hvorslev, 1883 2 gange, 1884 3 gange. Gerning skole 1882 4 gange, 1883 3 gange, 1884 1 gang. Fattiggården 1882 3 gange, 1883 2 gange, 1884 6(!) gange.

Tiest noterede han: »en talrig Forsamling« eller »alle Siddepladser optaget«, i Hvorslev en del unge, i fattiggården endog nogle stående. Men vejret, mørket, forkølelse og dårlig bekendtgørelse lagde sommetider hindringer i vejen. Reglen var, at først gav præsten en oversigt over et bibelsk emne, så læste han en tekst, ofte flere kapitler, man sang nogle salmer, præsten kunne dårligt synge for, så det kneb med sangen, hvor en lærer ikke var til stede. 1883 var det lidelseshistorien, han gennemgik. Eller udvalg af Luthers katekismus. I fattiggården sang de nr. 290 uden forsanger, og præsten sluttede med at læse nr. 811. Det var især i Borridsø, vejret og bekendtgørelsen kunne svigte, præsten var ved at blive gammel og skrøbelig, så vejret også generede ham.

Aktuelle emner som f. eks. indførelse af salmebogstillægget, hvad der var stemning for i Hvorslev, eller kirkens opvarmning, som der ikke var stemning for(!), blev også taget frem. For salmebogstillægget blev der endog lavet lister til cirkulation til underskrift, så nøje spurgte man om folks mening. En enkelt aften fra Gerning skole skal refereres: »20. December 1882. Paa Grund af Jule-Forberedelse

var Forsamlingen næppe saa stor, som den plejer. Efter en Indledning om »Ordet« med Henblik til den Bryckerske (frimenighedspræst i Ågård ved Vejle) Misforstaaelse læstes 2. Peter helt. Efter Slutningen udtalte Lærer Ottesen, at der efter Bibellæsningen 29. November over 1. Peter havde været *Samtale* om Forstaaelsen af 1. Peter 3,19 (nedfarten til »ånderne i forvaring«), og man havde ønsket en fyldig Forklaring af Stedet og min personlige Mening om, hvad dermed staar i Forbindelse, hvilket lovedes« (og holdtes 31/1–1883).

2) *Hjemmeberettelser*. Tager man præstens alder og den tids kørselsmuligheder i betragtning, afstandenes længde i sognene, må man indrømme, at pastor Jacobsen har været flittig til at færdes i sognene, at han har haft præstelig omsorg for de enkelte, og at mange har haft brug for og sendt bud efter deres præst. Han var kun 4 år i Hvorslev-Gerning, tilmed i den alder, hvor man har sværere ved at lære folk at kende. Alligevel giver dagbogen indtryk af, at han lærte mange at kende. Han har i dagbogen f. eks. tegnet et kort af distriktet omkring Aldrup Skovhus, et fint tegnet kort med markveje, gårde, huse og skov, selvfølgelig til eget brug, fordi det faldt ham svært i begyndelsen at finde rundt ad indviklede veje.

Det er forbavsende, så mange hjemmeberettelser han har foretaget: 36 det ene år, 43 det næste o.s.v., næsten en i gennemsnit pr. uge. Eftertiden kan måske knap fremvise noget tilsvarende. Det var syge, gamle, døende, nogle i åndelige vanskeligheder, andre i tvivl og anfægtelse, enkelte vel af vane, en enkelt med sindet splittet mellem tankens nej og hjertets ja, nogle flere gange årlig, de fleste én eller to gange. Et sted mærker man pastor Jacobsens glæde over kristent fællesskab. I det hjem var der nemlig kommet »to troende« naboer for at være med ved altergangen for den syge, »den Slags er desværre saa sjælden«, siger han. Engang var han på fattiggården for at tage en syg 15-årig pige til alters, hun havde været kronisk syg i mange år og var fjernet fra sit fattige hjem i Hvorslev(?), præsten havde konfirmeret hende på trods af hendes ringe skolelærdom, men hun var så gudhengiven, at præsten ikke nænnede at nægte hende konfirmation, og nu tog han hende til alters – en smuk skildring. Ligeså bemærkelsesværdigt er det, at to ældre kvinder, den ene endda to gange, beder om lov til før altergangen at fremsige en skriftebøn, antagelig hentet fra en salmebog. Noget sådant vidner om stor, ydmyg fromhed.

Ved de fleste hjemmeberettelser antyder – eller endog erklærer præsten åbent, hvordan hjemmets, familiens kirkelige holdning er, ofte tilslutning eller hældning til Indre Mission, aldrig nævnes det grundtvigske. Afsnittet her giver uvilkårlig det overraskende indtryk, at både Hvorslev og Gerning i 80'erne var mere åndeligt vågne og mere præget af denne ret nye kirkelige retning, end en senere bedømmelse ville mene. Dog skal vi ikke glemme, hvad tidligere er refereret om »de stille i landet«, senere vil en ny beretning understrege dette.

3) *Kristelige møder og røre i sognene*. Pastor Jacobsen fortæller om møder ved indremissionærer og lidt foredragsvirksomhed i opkomst i Hvorslev, han skjuler ikke, at indremissionærerne volder ham konflikter, både i forhold til søndagsgudstjenesterne og hans privatliv og alderdom, men loyal og retsindig, som han var, mødte han op til møderne trods træthed efter to gudstjenester, sagde undertiden lidt til slut og bekendtgjorde møderne ved gudstjenesten. Konflikten kom mest af, at missionærerne, en enkelt især, ikke overholdt den instruks, som I.M.'s bestyrelse havde udsendt til alle deres arbejdere med bl. a. pålæg om at præsentere sig for sognets præst og forhandle med ham om møde-arrangement. Jacobsen afskriver denne instruks i hele sin længde – som et vist selvforsvar for sin samvittighed og for eftertiden. I et enkelt tilfælde nægtede han at medvirke, fordi pågældende lægprædikant, en tømrer

fra Tvilum, A. C. Nielsen hed han, havde kludret slemt med dette forhold til sognepræsten, men da Jacobsen efter anmodning havde fået en samtale med manden og hørt hans forklaring og undskyldning, faldt også dette i lave.

Om et af denne lægprædikants møder i Hvorslev Kristi Himmelfartsdag 18. maj 1882 eftermiddag kl. 4 fortæller præsten bl. a.: »... Ingen Meddelelse forud trods Instruksen... Præsten træt efter to Gudstjenester... Skolelærer Johnsen ledede Sangen... Jeg kom sammen med Capellan Skjærbæk, Vellev, tilstede kort efter Mødets Begyndelse. Missionæren holdt en meget lang, uden Tvivl udenadlært Bøn og vovede sig derefter til at tale over Esaj. 64,1–4«. Præsten udtaler nogen kritik af prædikenens indhold og tone samt visse udtryk, der var ham meget imod. »Af denne og andre Grunde forlod jeg Forsamlingen og lod det senere blive bekendt, at Sogneraadet havde overdraget mig at føre Tilsyn med Brugen af Skolestuen til gudelige Forsamlinger, og at jeg ikke oftere kunde indrømme A. C. Nielsen Hvorslev Skolestue, medmindre han vil tale personligt med mig derom«. Hvad Nielsen som nævnt gjorde. Han gav som forklaring på den manglende kontakt med præsten og med mødetidspunktet: søndag eftermiddag, også om sommeren i den varmeste tid, f. eks. engang 22. juli, at han var en fattig håndværker, der kun i sin knap tilmålte fritid kunne rejse på prædiketur. Dette accepterede Jacobsen. På samme søndag eftermiddag, 22. juli, tæller Jacobsen lidt over 30 deltagere ved mødet, mest »bestaaende af særlige Tilhængere af den indre Mission i Sognet og delvis uden for Sognet«.

Det var nu ikke indremissionærer alene, der kom, men også en del præster fra egnen: pastor Jensen, Skorup, m. fl.

Pastor Jacobsen var altså kølig og kritisk, men hans kritik gjaldt mest ydre og nye ting, han havde sans for det ægte og kunne vist ikke tænkes at ville bremse, endside hindre ægte initiativer, heller ikke en københavnsk *skolebestyrer Axel V. Jacobsen*, som på en eller anden måde havde forbindelse med Hvorslev og en formiddag holdt den første *børnegudstjeneste* i Hvorslev skole, eller starten af en søndagsskole (med et kristeligt børneblad), der kom i gang under fru Elisabeth Amdisens ledelse. Det var vist på samme tid, at man i Viborg Samler kunne læse en annonce, et opråb om bidrag til en basar for hedningemissionen, underskrevet af 7–8 kvinder, deriblandt madam Ottesen, Gerning, og Sidsel Kathrine i Tind. Som vi senere skal se gennem tillysningsbogen under pastor Mielche, begyndte hedningemissionen at få en plads.

Det eneste, pastor Jacobsen fortæller i dagbogen om initiativ fra anden side, stammer fra 1884(?): »Samme Søndag Eftermiddag (22. juni) kom efter Opfordring J. N. Christensen, hidtil Lærer ved Gedved Højskole, derefter Forstander for V. Skjerninge Folkehøjskole, tilstede i Hvorslev Skole og holdt for en ret talrig Forsamling et Foredrag gaaende ud fra Danebrogens Farver og Tegn og talte om Ordet og Livet moderat, livligt og godt, uden nogen Indblanding af Politik (jvf. Estrup-tiden). – Ved denne Lejlighed stiftedes en Foredragsforening, og til Bestyrelse valgtes: Skolelærer Johnsen (Formand), Gmd. Amdi Christiansen, Ungkarl P. Pedersen i Hvorslev, Sognefoged Laurs Jensen i Amstrup. Årsbidrag for en Gmd. 2 Kr., en Husmand 50 Øre«.

Endelig skal nævnes fra dagbogen: »6. Maj 1882. Aftægtsmand Anders Chr. Pedersen, tæt ved Aldrup Skovhus, lider af Gigt, maa gaa med Stok og Krykke, 61 Aar, en *Følge af Krigstjeneste* 48–49. — 1883 Gmd. A. H. i Amstrup, syg, kan ikke gaa i Kirke, Familien hører til de mere kirkelige, han har *tjent Pastor Flensborg*, som hjalp ham med Penge til sin Gaard. Hans afdøde Kone var en meget kyndig og velvillig Sygeplejerske, som var til Trøst og Hjælp for mange syge«. – Så nævnes Frk. Rossen, der bor hos sin ugifte broder, læge *Rossen i Ulstrup*.

Vi har nu gennem dagbogen fået indblik i adskilligt i sognene. Et noget andet billede får vi gennem en skildring, som pastor A. Poulsen, der var født 1877 i Kjlebæk, Hvorslev sogn, ved foden af Busbjerg, broder til ejeren af fødegården, Poul A. Poulsen, og sognepræst i Sahl-Gullev 1910–23, har sendt til Dansk Præste- og Sognehistorie, efter hans opgivelse gældende for tiden ca. 1880–1900: »I disse sogne, der er omgivet af skove, havde kirkeklokken en kaldende magt. Det var skik, at mindst én fra hvert hjem skulle i kirke hver søndag, en skik, som havde dybe rødder helt tilbage til ca. 1850. Min fader, som var husmand i Hvorslev, sluttede aldrig en dags arbejde uden at læse et stykke i sin bibel eller en andagtsbog, og når han var rask, var der ikke en søndag, hvor han ikke gik den halve mil til kirken. Min moder ligeså. Der var omkring 1880–90 *ingen kirkelige retninger*. Noget indtryk af, hvad vi hørte i kirken, har jeg ikke, vi talte heller ikke om det. Jeg hørte engang en samtale mellem to af vore naboer. Den ene sagde: »Hvorfor går du egentlig i kirke hver søndag? Synes du i grunden, der er ret meget ved det, præsten siger?« Den anden svarede: »Jeg kommer ikke for at høre præsten, men for at være med i Højtiden i Guds hus . . .«, og sindigt føjede han til: »Jo, jeg kommer også for at se gudstjenesten, det er så smukt . . . og hjælper til at tænke på noget andet end det, man tænker på derhjemme . . .«. Denne gammeldags fromhed og kærlighed til gudstjenesten svandt desværre bort lidt efter lidt efter århundredskiftet, noget af den gled ind i Indre Mission, som her var fri for det dømmende præg. Mange af dem var meget bibelkyndig. En mand satte et ord af den vise Sirachs søn over sin dør«.

Såvidt pastor A. Poulsen, den solide, retsindige præst, hvis bedømmelse mange har stor respekt for, og som vel kan sidestilles med dagbogens billede med få undtagelser, når man husker på de forskellige briller, situationen er set med. Sognets præst kan have nogle forudsætninger, som en ung mand fra en noget afsides gård og dal ikke kan have. Begges skildring tjener til at give et helhedsbillede i 80'erne, endda et ganske smukt.

18) Vi er nu nået til den sidste af de Hvorslev-Gerning præster, der skal med i denne fragmentariske skildring, idet de senere præsters historie ligger for tæt på og derfor skal overlades til andre genfortællere. Denne sidste i rækken er *Christian Ulrik Top Mielche* (1885–1906).

Jeg har glædet mig til at tegne et billede af den mand – så godt eller så dårligt, som det nu vil lykkes for mig efter de ret sparsomme oplysninger, jeg har kunnet opsnuse og prøve at samle til et hele. Når en mand kun har efterladt sig så lidt trykt som en enkelt prædiken og 5 linier om sig selv et eller andet ukendt sted, er det ikke det skriftlige materiale, der tegner ham, men nok så meget hans livsforløb og virke, der nu 65 år efter hans afsked fra Hvorslev, 51 år efter hans død, løfter deres tavse mæle og gør ham ganske levende for ens indre øje. Jeg var 9 år, da Mielche rejste fra Hvorslev og har da naturligt kun en dunkel forestilling om en gammel, gråhåret, grå- og langskægget præst på Gerning kirkes prædikestol. Når jeg ser på hans fotografi, på sognekortet en slags vildmand med langt oplejet fuldskæg, på et billede af Gerning kirke med præsten i oval, hvor han præsenterer sig som en køn præstemand med velplejet, nyklippet skæg, så nikker jeg til de billeder og tænker: Jo sådan, netop sådan erindrings jeg ham.

Jeg har som nævnt glædet mig til at »fremkalde« hans billede, jeg har endda med flid og en vis kærlighed ladet stoffet ligge og modne i sindet nogle uger, og jo mere der samlede sig af træk og facts om ham, desto mere voksede der en forventning i mig efter at få hans billede »fremkaldt«. Hvorfor nu denne glæde over netop Miel-

che? Jo, for han har viet min far og mor, begravet min eneste faster, døbt alle os 7 drenge, begravet 2 af søskendeflokken som små og konfirmeret den ældste. Skulle en af de 7 så ikke i veneration og taknemlighed rejse ham et beskedent minde? Hertil kommer en lille personlig ting. En dag for 10–15 år siden, da jeg stod på landsarkivet og læste i Wibergs knastørre præstehistorie med lutter årstal, data, navne og fakta, læste jeg på én gang noget, der tændte et lys i mig. Der stod nemlig, at Mielche var »en troende præst«. Det burde da vel være en selvfølge for en præst!? Alligevel stod der sådan, jeg ved ikke hvorfor eller hvorfor, jeg ved heller ikke af at have læst noget lignende om andre præster hos Wiberg. Dåben er da ikke afhængig af præstens tro eller ikke-tro, nej, og dog piblede der noget lyst frem fra denne korte sætning. Måske præsten lagde sit eget hjertes bøn med i handlingen, idet han lagde sin hånd på mit hoved i fasters arme og øste vand og dåbsord – og velsignelse over barnet. Det er måske mere værd, end nogen fatter med forstanden.

Spørger jeg de få, der klart husker pastor Mielche, hvis man kan kalde det klart, som er 60–70 år gammelt, nemlig 2–3 fhv. konfirmander, forpagterens søn samt enkelte andre, hvad *de* husker om Mielche, viser der sig et stereotyp, ret unuanceret billede, malet med den ene sætning: »Han var en jævn og rar gammel præst«. Dette lyder vel ikke af meget og er dog ikke at foragte. Hvem ville ikke gerne have også det med i sin skudsmålsbog? Men der er mere at fortælle, især fra hans yngre dage og virke, i Hvorslev derimod var han en ældre eller gammel mand. Der er spænding og drama og kamp, der er mørke og lys, dunkle træk og klare træk, et langt menneskeliv, 87 år, et langt præsteliv, nemlig 48 år, hjemlige sorger og glæder, præstesorger og præsteglæder, alt i alt en broget mosaik.

Første akt af dramaet skete, før Mielche blev født i 1833. Familien Mielche er nemlig så at sige smuglet ind i Danmark for ca. 150 år siden. De var glasmagere i Böhmen (Tjekkoslovakiet), dronning Dagnars land. Bor der måske en lille portion velvilje i os for hendes, den elskelige dronnings skyld, som kommer hendes landsmænd i fortid og nutid til gode? For familien Mielches vedkommende gælder blot, at ingen har anet dette under pastor Mielches 21-årige præstegerning i Hvorslev. En af slægten, forfatteren Hakon Mielche, har fortalt om slægten i et lokalt blad. Privat har han meddelt, at han desværre ikke kan udrede i enkeltheder pastor Mielches forbindelse med den øvrige familie, og at næsten alle de, der vidste noget, er døde.

»Smugleriets« historie lyder således: I 1825 grundlagde grevinde Danneskjold-Samsøe på Gisselfeld i Sydsjælland det kendte *Holmegårds glasværk* i Fensmark sogn, digteren Chr. Winthers fødesogn. For at få glasmageriet i funktion, måtte der skaffes folk fra Böhmen eller Norge, som kendte kunsten. Der var forbud i begge lande mod at »eksportere« glasmagere, men det lykkedes grevindens udsending at smugle nogle böhmiske familier af glasmagere til Danmark. Mielche-familien var en af dem, og hurtigt har de blandet sig og assimileret sig med danske. Den nuværende sogneprest i Fensmark meddeler: »Mielcherne har i generationer arbejdet på Holmegårds glasværk, en enkelt er der endnu som sliber, søn har fulgt far i samme stol. Såvidt mig bekendt stammer alle Mielcherne fra de indvandrede glasmagere«. Hakon Mielches far og farfar var en af dem.

Pastor Mielche er født i Næstved 3. maj 1833, søn af købmand Ernst August Friederich Mielche og hustru Anna Sophie Dorthea Top. Om faderen selv var indvandrer eller søn af en indvandrer vides ikke, hans kone synes efter navnet at dømme at være dansk. Hvis købmanden har fulgt sine forældre til Danmark i 20 års alderen, kan han have nået at etablere sig, gifte sig og få en søn 1833. Sønnen har åbenbart

bevidst tidligt stilet mod præstegerningen, han blev student som 17-årig fra det nærliggende Herlufsholm, cand. theol. 1857 og derefter på hovedet ud i praktisk virksomhed, i nogle måneder som lærervikar i Næstved, vel fordi der ikke i øjeblikket var andet at finde.

Mielche var altså 7 år om det theologiske studium, en temmelig lang tid i forhold til stoffets omfang dengang. Det kan muligvis have en speciel forklaring. Hans studieår faldt nemlig sammen med Søren Kierkegaards private krig mod den officielle kirke, især efter professor Martensens ligtale over biskop Mynster 1854. Kierkegaards mål havde altid været at »vække Uro i Retning af Inderlighed«. Nu gik han til angreb på folkekirken med det sværeste skyts. I sine flyveblade »Øjeblikket« svang han svøben, lige til den faldt af hans hånd ved hans død 1855. Alt dette måtte og skulle gøre indtryk på en vågen teologisk student. Man måtte simpelthen være en tørvetriller for holde sig »tør«. En betragtelig del af de vordende præster fik en påvirkning for livet, kirkehistorien har mange eksempler, V. Beck var en af dem, Mielche en anden.

Vi har et ordret citat derom fra ham selv. Hvor citatet stammer fra, har ikke kunnet konstateres. Det lyder: »Søren Kierkegaards »Selvprøvelse« (et af hans skrifter, fra 1851) greb mig. Selv at blive frelst, det var nu Maalet. Jeg tænkte ikke saa meget paa at frelse andre som paa selv at blive frelst. Det var mig Hovedsagen!« Skriftet Selvprøvelse fra hans første studenterår har ramt ham i samvittigheden, så han måtte ind i en personlig selvprøve i forholdet til Jesus Kristus. Da senere angrebene på den kirke, han sigtede på at ville tjene, kom til, måtte det yderligere tvinge ind i selvransagelse som menneske og vordende præst.

Der kan ikke tvivles om, at Mielche kom *igennem* sjælekampens mørke tunnel ud i lyset, hvor der var fred og hvile for sjælen. Hans præstegerning og prædiken i de følgende år er vidnesbyrd derom. Har Søren Kierkegaards stærke ord virket negativt og nedbrydende på nogle, på enkelte endog til fald og frafald, har de lige så sikkert virket til hjælp og afklaring for mange andre. Så kan man undre sig over, at Mielche blev den stilfærdige præst og prædikant uden mærkbare mindelser om og dønninger fra »Sturm«-perioden. Forklaringen er nok, at han af natur var stilfærdig, og at Jacobskampen var den for ham nødvendige kamp til fordybelse og afklaring, så han i sandhed turde kalde sig kristen og turde blive præst. Hvordan siden hans åndelige udvikling formede sig, må han i sit stille sind have vidst sig den omstridte Søren Kierkegaard megen tak skyldig livet igennem. Menighederne i Hvorslev-Gerning har næppe anet, hvad deres afholdte præst havde måttet gennemgå i sine unge år for at blive præst.

Mielches vikariat varede kun nogle måneder. Allerede fra 19. marts næste år, 1858, blev han udnævnt til *Missionær i Umanak*, Nordgrønland. Dette var dramaets 2. eller 3. akt. Umanak ligger godt og vel 70 grader nordlig bredde, langt nord for polarkredsen, på højde med det nordligste Canada og Norge, det »var og er kun åben for besejling fra midten af juni til midten af oktober, formentlig har der kun været 1–2 postforbindelser i løbet af disse sommermåneder, slet ingen i de 8–9 vintermåneder – til stationen hørte spredte 15 bopladser og udsteder, et distrikt på størrelse med Jylland, hvortil præsten måtte sejle med grønlandske roersker om sommeren, eventuelt konebåd af skind, om vinteren køre i hundeslæde. Til præsten med familie var der træhus med kulfyr og tranlampe – og så en lille trækirke. Præsterne kaldtes missionærer så længe som til år 1900, væsentlig fordi der var hedninger helt til 1921«.

Denne beskrivelse stammer fra pastor Mads Lidegaard, som selv har været præst i Umanak og velvilligt har sendt dette. I sandhed hårde vilkår, absolut ikke lettere end en hedningemissionærs i f. eks. Indien i 60'erne. Hvorfor nu et så svært job? Grunden kan være, at han ikke havde midler til sit studium, og derfor som mange andre gennem tiderne, også i dette århundrede, har fået statsunderstøttelse mod at forpligte sig til Grønland, eller grunden kan have været, at præsteembederne dengang ikke hang på træerne, så Grønland var den hurtigste vej til embede. Mielche var ugift, derfor var det ikke familiesorger i økonomien, der drev ham. Hvad siden grunden var, lå der nok en eller anden tvingende årsag bag, helt frivillig har han næppe rejst.

Som nævnt var Mielche ugift, vist også uforlovet i 1858, da han stævnedes mod polarlandet. Men i Grønland traf han en pige, som han giftede sig med 10/3-1861, hun hed *Hanne Dorothea Nielsen*, født i 1841 i Naursuak, Grønland, datter af bødder og udligger (= underkøbmand) N. R. Nielsen og hustru Karen D. Pedersen fra Ramløse, Nordsjælland, boende i *Ritenbenk* ved Diskobugten ikke langt syd for Umanak, nær Jakobshavn. Alt tyder på, at præsten traf sin tilkommende deroppe. Hun var vant til klimaet og alt det primitive, kunne vel også tale grønlænder sproget og hjælpe præsten med det svære sprog. De fik to døtre, Sofie og Karen, samt sønnen Johan Kristoffer, født 1866. Det var nu nok for sin kones skyld, at Mielche brød op 1867, efter 9 års tjeneste, og rejste hjem, hans kone var nok syg, måske efter den sidste barnefødsel, hun døde i hvert fald året efter, 4. juledag 1868 i Vibenshus, København, og blev begravet på en københavnsk kirkegård.

De følgende to år må vist nok have været strenge for Mielche at komme igennem, først en syg hustru, og efter hendes død 3 små moderløse børn og intet fast embede, kun nogle kortvarige vikariater, i Asminderød-Grønholt (1869), på Frederiksberg, i Mariager og Århus, uhyre nedslående for en mand i hans alder og situation. Hvordan han i disse vandreår har sørget for børnene vides ikke. Men trængseltiden var forbi, da han 1870 blev kaldet til Henne-Lønne ved Varde, og vel allermest, da han 1872 fik en mor for sine børn, nemlig Engeline Christensen fra Sorø (født 1846), vist nok en slægtning af hans mor, idet slægtsnavnet Top glimter frem i den sammenhæng.

I 15 år virkede Mielche nu i Henne-Lønne. Hans anden kone fødte ham ingen børn, men de tre af første ægteskab voksede til og konfirmeredes her. 1885 flyttede de så til Hvorslev. Når man nu gerne ville genfremkalde Mielches røst, men ikke har noget i bog eller på bånd, er det lykkeligt, at hans afskedsprædiken i Henne-Lønne er trykt og kunne skaffes af biblioteket. Den kan fortælle både om hans hjertelige tilknytning til sit første sogn og om hans prædikens indhold og form. Den blotlægger også noget af hans egen person, idet man altid skimter præstens person bag ordene, mer eller mindre måske. Her er et uddrag: (2. Påskedag 1885. Trykt for Venner) Text: Lucas 24: »Lovsynger Herren! Hans Arm er stærk – i Striden Han Prisen vinder. – Vide skal spørges Hans Underværk . . . Saaledes sang Israel, da Herren ved Moses havde udfriet dem af Ægyptens Trældom. Men ogsaa vi, der lever under den nye Pagt, kunde tilfulde tilegne os Herrens Forjættelser, idet den Frelse, der forkyndtes Israel ved Jesu Kristi Forsoningsdød, men som blev forkastet af den store Mængde af dem, derefter vendte sig til Hedningefolkene . . . Ja, disse Ord: Herren er med os paa vor Vandringfærd . . . vilde vi i Dag, min sidste Dag paa dette Sted, gjøre til Gjenstand for vor andægtige Betragtning . . . Vi kan forvisse os om, store og smaa, unge og gamle, at Herren følger os og er os nær paa alle vore veje . . . en stor Trøst i Trængsler, Nød og Smerte, ogsaa i Skilsmisssens Stund . . . Vi

vide, at vi har en Hjælper, som vi med fuld Tillid kunne hengive os til og stole paa, den almægtige, alkjærlige Gud, som elsker sine Børn og ikke vil nogen Synders Død, men agt han skal omvende sig og leve«.

Efter nogle afskedsord og en bøn om, at menigheden vil tage venlig mod den nye Herrens tjener samt huske tjenerne, svage og syndige, som vi er, i forbøn, fortsatte præsten: »Beder ogsaa for mig, at jeg maa faa Naade til at fortsætte min Gjerning til Velsignelse for mig selv og *de Menigheder, der nu skal betroes mig*. jeg vil bede om, at Guds Naade fremdeles maa være over disse Menigheder. Lad os sammen bede om, at den Mand, der beskikkes som Sjælesørger her, maa blive en tro, ærlig og nidkjær Tjener, og at han maa forstaa at *vinde Sjæle* til Guds Rige. Det er vor Gjerning at samle saa mange som muligt om Jesus Kristus, den kortfæstede og opstandne Herre og Frelser, og det har været min Bestræbelse at forkynde Ham for Eder saa jævnt, simpelt og enfoldigt som muligt . . . at *samle Eder om Jesus*, ikke om mig og min Person, thi Gud alene Æren«.

Endelig en stor tak til menighederne, et ønske om, at eftermanden må kunne gøre gerningen bedre end han, og så mundede prædikenen ud i en henvisning til det kristne håb, idet han kort udlagde dagens tekst om mødet med den opstandne. Han sluttede med at citere verset: Så rejse vi til vort Fædreland . . . , det møde skal vi glæde os til. Lad os alle sige af hjertet: Alt står i Guds Faderhånd . . .

Mon ikke denne prædiken er typisk for Mielches hjertelige forhold til sine menigheder, også i Hvorslev-Gerning, og for hans bibelske prædiken. Den fornemmelse er vist rigtig. Stod det på storm i Mielches ungdom under Søren Kierkegaards påvirkning, lyser nu stilhed, tillid og hvile i en personlig kristustro ud af hans ord og tiltale. Ydmyg og altid rede til at give Gud æren og altid med det for øje at »vinde Sjæle for Guds Rige«, sådan var og blev han ved at være.

I samme tidsrum, som Mielche virkede i Hvorslev-Gerning, var *Johannes Clausen* biskop i Århus, 1884–1905. Han var søn af den professor H. N. Clausen, som Grundtvig så at sige *overfaldt* i 1825. Derfor kan man vel ikke undre sig over, at biskoppen havde arvet nogen modvilje mod grundtvigianere. Han var »en typisk repræsentant for den højkirkelige retning med hældning mod Københavns I.M., . . . anset for at være overlegen over for degnene«, skønt visitatserne var hans kæreste arbejde.

Clausen visiterede i Hvorslev 3 år efter Mielches ankomst, 30.–31. maj 1888, og skriver herom i sin protokol: »I den godt fyldte Kirke prædikede Præsten over Rom. 12,1–5, ret varmt og levende og velordnet Indhold. Paa Grund af sin Hustrus Sygdom (hoste?), *sengeliggende på andet år i Randers* – noget trykket. Indtryk af ham som en stille, from Mand. Men han holder sig meget inde, staar ikke i stærk Rapport til sin Menighed. Sangen gik meget godt. Katekisation med 50 livlige Unge«.

Hvis biskoppen har ret i, at Mielche »holdt sig meget inde og manglede Rapport til Menigheden«, skyldes det nok for en stor del den trykkede stemning i præstegården, fordi hans kone på andet år lå syg i Randers. Hun kom sig ikke, men døde 29. juli 1892 og blev begravet i Randers, mærkeligt nok. De to døtre, der ligesom sønnen forblev ugifte, styrede hus for faderen efter den tid, også efter afskeden 1906. Om Mielche efter sin kones død fik mere rapport til menighederne, ses der ikke noget klart billede af, men han kom i adskillige hjem, og han både nød respekt og havde et hjerteligt forhold til mange.

1893, 22.–23. juli ny visitats: »I den fulde Kirke holdt Sognepræsten en opbyggelig og evangelisk Prædiken over Evangeliet. Katekisation meget livlig. Sangen gik godt. Gerne *god Kirkegang* til daglig, *venlig Befolkning*«. Ved samme lejlighed

Vidstrup skole 1877. – Lærer C. Madsen

Vidstrup skole ca. 1908. – Lærer Østergaard.

Vidstrup skole ca. 1895. – Lærer K. Kristoffersen(?)

visitats hos lærer Ottesen, Gerning skole: »35 Børn (ældste klasse?), Standpunktet mg . . . Meget flink Lærer, med Undtagelse af Aanalyse, mg«. I det hele og store et godt skudsmål af præst, menighed og lærer i Gerning!

God kirkegang. Man husker både pastor Jacobsens dagbog og pastor A. Poulsens skildring af kirkelivet i 80'erne og 90'erne, med andre ord mest i Mielches tid. Der var *nogle forårstegn*, som måske dog ikke blev til nogen egentlig sommer. Det er sikkert rigtigt, at »de stille i landet«, de kirketro uden retningspræg var dem, der gav sognene deres præg. Også i begyndelsen af 1900-tallet rådede den gode, gamle skik, måske fra Flensborgs tid, at der hver søndag helst skulle en eller flere fra hver gård og hvert hus i kirke, sådan var det både i Tind og Gerning. Derimod kneb det naturligt nok mere fra Danstrup, Stærkjær, Hesselbjerg, Borridsø på grund af afstandene. Fra Borridsø og Årholm gik der kirkesti, den ses på gamle kort, den fra Borridsø gik gennem Tislundskoven over Volshøjs mark og blev først pløjet over så sent som omkring 1925.

En anonym har givet følgende billede af Mielche: »Han så ud som en mand, der var mærket af sorger, hvad han jo også var . . . Men trods det tunge præg, der tit lå over ham, kunne han smile så mildt og opmuntrende til konfirmanderne. En mand af den gamle skole. Hans taler var jævne og vel tilrettelagt, og sammen med yngre præster deltog han *jævnligt i kirkelige møder på egnen*. Det var i de år, at præsterne *Korn* i Hjerminde og *Jensen* i Skorup udfoldede stor virksomhed i videre kredse, nærmest i tilknytning til I.M. – Mindes et møde 9. marts 1892, hvor Jensen, Skorup, talte over en tekst fra 2. Kong. 19,14 ff., mens Mielche talte over: Fader, i Dine hænder befaler jeg . . . – Pastor *Obrt*, Vinkel, kom også flere gange her, samt fra grundtvigsk side den unge *Christensen* fra Sahl-Gullev (født i Sdr. Rind), *Kabell* i Vejerslev, *Hansen* i Laurbjerg. Højskoleforstandere talte i foredragsforening, f. eks. *Emil Bojsen*, Gjedved, *Christensen-Randers* fra Ollerup, *Jens Lind* fra Vejstrup (over Jeremias 18) m. fl.«.

Denne levende skildring føjer flere nye træk ind i billedet, nye navne også, man mærker efterhånden mere kontakt med omverdenen, Mielche er med i den kontakt, han sidder ikke bare inde og ruger over modgangen. Foredrag i grundtvigsk ånd holder deres indtog, *forsamlingshuse* bygges, i Hvorslev 1898, i Gerning 1896. Man må vel sige, at den begyndelse til et indremissionsk røre, der tegnede sig i 80'erne, efterhånden indkapsledes og aldrig fik større tag i sognene, men væsentlig virkede udadtil med enkelte møder og gudstjenester. Ingen af præsterne gik helt ind hverken for det ene eller det andet retningsbestemte. Om så denne fredelighed, hvor folk med forskellig åndelig-kirkelig indstilling levede med hinanden uden synderlig indbyrdes påvirkning og »propaganda«, en slags stillingskrig eller kold krig, var et gode på lang sigt er et åbent spørgsmål.

Man har et par ganske interessante kilder til belysning af visse træk fra Mielches tid. Den ene er *Tillysningsbogen*, ført af degnen, for Hvorslev 1888–1903, for Gerning 1891–1900. Da tillysningerne er ret ens for de to sogne, kun med enkelte undtagelser, kan de refereres under ét. De giver glimt af, hvad der rørte sig i de år.

Man møder her den gamle skik, der var afskaffet i dette århundrede, at hjem med sygdom anmodede præsten om forbøn fra prædikestolen, for at menigheden kunne bede med. Navnene blev med andre ord nævnt, det er nok årsagen til, at skikken opførte. Søndag mellem jul og nytår melder tillysningebogen f. eks.: »Bedes for Chr. I's Plejebarn Petrine 7 Aar«. 1889 er der forbøn 4 gange o.s.v.

Bekendtgørelse af møder fra prædikestolen fortæller konkret om, hvad der blev budt på. Møderne synes at have været fælles for begge sogne, i hvert fald bekendtgjordes de samme møder ens i begge kirker, også det var vist forbi i pastor Nørdings tid. Både 1889 og 1890 bekendtgjordes Helligtrekongersmøde endog i *Vellev* kirke. 1890 var der på 2. søndag efter Trin. møde for hedningemissionen i Gerning kirke kl. 2 og dagen efter kl. 3 i Søren Pedersens gård i Vidstrup. I Vidstrup skole møde torsdag aften (oktober) kl. 6½ ved indremissionær Olsson og i Gerning skole fredag kl. 7 ved samme. 1892 gælder det møder i Hvorslev og Vidstrup skoler ved indremissionærer. 1893 var der mange møder. 1894 hedningemissionsmøde 18. januar i Hvorslev kirke ved D.M.S.'s kendte sekretær, pastor Løgstrup. 1895–96–97–98–99 møder som de foregående år i skoler og private hjem f. eks. i Hvorslev.

Taler-navne fra de år er: præsterne *Kold*, Skjørping – *Jensen*, Skorup – *Pedersen*, Onsild – *Ohrt*, Vinkel – *Kristensen*, Søby, m. fl. – Indremissionærer: *Rasmussen*, Rønde – *Poul Jensen*, Randers – *Franz Nielsen* og *Mathiesen*, Viborg – *Kristoffer Hansen*, Silkeborg – *Jens Fisker*, højskoleforstandere m. fl. i en ret broget blanding, så der er noget for de forskellige »modtagere«, et sogns folk nu engang er udstyret med. Så må det endda vist underforstås, at kun en del af arrangementerne, specielt i forsamlingshusene, kommer frem i tillysningsbogen. Gerning forsamlingshus brugtes i århundredets begyndelse til foredrag, fester, missionsmøder og missionsuger, til opstillingsmøder til sogneråd og menighedsråd, til ungdommens fester og gymnastik, et Frelsens Hærs møde også. Huset, som det hed i daglig tale, ejedes og blev drevet af private interessenter.

Af tillysningsbogen dukker også nogle personalia frem, som nu ca. 80 år efter kalder på en slags genkendelsens glæde:

4. søndag efter Trin. 1896 lyses til ægteskab for Jens Laursen Jensen, Danstrup Bundgård, og Christine Marie Christensen, Gerning.

2. påskedag 1893 lyses til ægteskab for ungkarl, snedker Rasmus Nielsen, Gerning, og pige Sörine Christine Nielsen, Borridsø Skovriderbolig.

I landsarkivet findes også *Kommunionbogen* for Gerning for årene 1862 til ca. 1900, d.v.s. den bog, hvor degnen optegnede dem, der ville »tegnes« til altergang den følgende søndag. Selvfølgelig kan man ingen sikker konklusion drage af folks altergang, andet end at de følte sig bundet til kirken og sakramenterne. Hvor meget der var af vane, og hvor meget ægte åndelig trang er et åbent spørgsmål. Det var en gammel skik, at man gik til alters 2–3 gange årligt. Traditionen sad så fast, at de gamle stejlede, næsten forargedes, da nogle unge begyndte en regelmæssig altergang. Også i denne bog er der rig lejlighed til at studere personalia fra Tind og sognets andre byer. De står ikke »op af døde«, men de dukker op af glemselen.

1876 var der i Gerning i alt 325 altergæster – 1877: 339 – 1881: 651 (en stor stigning efter pastor Jacobsens ankomst) – 1882: 650 – 1883: 642 – 1884: 663 – 1887: 610 (efterhånden flere altergange årlig) – 1888: 640 – 1890: 674. (Gerning sogn havde 676 beboere i 1901). Endelig skal tilføjes, at *Borridsø fattiggård* oprettedes 1879 med plads til 30 »patienter« – at Hvorslev Spare- og Lånekasse begyndte 1872, Andelsmejeriet 1898, brugsforening både i Hvorslev og Gerning 1883.

Hvordan var nu sognefolkets mening om Mielche?

Jeg har interwiewet (1971) nogle af hans gamle konfirmander, som nu er omkring 80. De er alle enige om, at han »var rar og stilfærdig, næsten for rar ved konfirmanderne, der var aldrig tale om skænd«. En fortæller: »Jeg gik ofte i kirke under konfirmandforberedelsen, ellers sjældent. Præsten sagde ingenting, selv når drenge drillede lidt ved at lave kunster. Vi lærte salmer, ikke katekismus, den læste

vi højt sammen, præsten forlangte ikke ret meget. Der var god kirkegang, kirken var næsten fuld. Vi gav præsten 2–3 kroner hver efter konfirmationen, noget lignende til degnen«.

En anden konfirmand: »Jo, Mielche var rar. Jeg husker det syn, når forpagteren kom kørende med præsten om søndagen i den store charabanc og satte ham af hos lærer Ottesen«.

En tredie, forpagterens søn: »Hver dag hen under aften spadserede Mielche en tur, i reglen ud efter Kragelund. Engang skulle vi køre Mielche og pastor Aagaard i Vellev til konvent hos provst Koch i Njær. Provsten ventede, rettere forlangte, at gæsterne skulle møde præcis, på minuttet, derfor kom de og holdt i en lang række tæt ved præstegården for at være på pletten kl. 2, når provsten kom frem i døren og tog imod. Det var en fast regel, at de fik dyresteg. På hjemturen spurgte Mielche kusknen, om de havde fået noget af stegen. »Ja, benene!« lød svaret«.

Sønnen Johan Kristoffer Mielche fortjener et kapitel for sig. Han var 1 år gammel, da familien vendte hjem fra Grønland, blev konfirmeret i Henne kirke på dispensation 1880, var 19 år, da hans far kom til Hvorslev. Denne unge vist nok ret velbegavede søns liv lykkedes ikke helt, synes man. Hvad han uddannede sig til er lidt af en gåde. En mener at huske, at han »forlæste« sig, om det var i teologi eller et andet vides ikke. Men han endte som kunstmaler og tog en uddannelse i det fag. Han nåede så vidt, at han kom med i den kunstnerlike, som Joacim Skovgaard brugte ved udsmykningen af Viborg Domkirke med frescomalerierne (1900–16). Hvad hver enkelt, Mielche specielt, har malet (også Larsen Stevns, Rud Pedersen m. m.) ved ingen nu bagefter, en malede en englevinge her, et ben hist, en hund, en hest, et hoved, en person. Skovgaard var kunstneren med ideerne, ansvaret og æren, men det meste af arbejdet blev udført som team-work, så fint var samarbejdet.

Man har fablet om, at det skulle være Mielche, der har smykket *Gerning kirke med dekorationerne* rundt i hvælvingerne m. m. år 1900. Frijsenborg kirke-regnskaber viser imidlertid det overraskende, at maleren er P. Rabek, Hammel. Fra ham foreligger der en regning på 500 kr. for dette arbejde.

Derimod har Mielche æren af at have opmalet eller opfrisket Triumfbuens billeder i Hvorslev kirke. I arkivet findes nemlig et brev af 14/11–1910 fra kunstmaler Zahrtmann til godsinspektør Tilemann, Frijsenborg: ». . . at Johan Mielche gerne vil male Dekorationer i Triumfbuen i Hvorslev Kirke, men har kun faaet 200 Kr. stillet i Udsigt af Arkitekt Kielsgaard, det er lovlig lidt, 3 Personer i Dekorationerne skal ny-komponeres – efter Nationalmuseet. Han er en meget *retskaffen Karakter*, Søn af sognepræst Mielche, *mangler Energi*, er paapassende og flittig, har gaaet længe paa min Skole og hjælper Skovgaard i Viborg Domkirke«.

Et klart billede af sønnen, med både lys og skygger. Uden energi, det er måske nøgleordet til forklaring af, at han ikke nåede videre. Han var ugift og holdt til hos faderen – og søstrene. I Hvorslev havde han en lille russerhest, den red han ofte en tur på. En dag ville han ride til Vellev, men så langt ville hesten ikke, midtvejs ved en høj kastede den ham af og pilede hjem, Johan bagefter og forsøgte igen – med samme resultat på samme sted.

I Hvorslev-tiden havde han sin gang i flere hjem, f. eks. i Borridsø skovridergård og på Volshøj. Det sidste sted findes et maleri af ham af bedstemoderen.

Johan Mielche menes omkommet ved et ulykkestilfælde, vist nok efter 1917, hvor han stod fadder til en af kunstnerkammeraternes børn.

Pastor Mielche tog sin afsked 1906, 73 år gammel, svækket af arbejde, sorger og kulde. Alligevel levede han endnu 14 år. Han boede i København sammen med döt-

rene, døde 12. januar 1920 og blev begravet sandsynligst ved siden af sin første kone. Var han glemt i Hvorslev-Gerning? Jeg erindrere ikke nogen omtale af hans senere skæbne eller hans død.

Måtte denne skitse grave ham op af glemsel! Et fotokopi af et brev fra ham til grevskabet 1904 gemmer jeg som et minde, samt min ældste dåbsattest.

Kirker og præstegård

Både Hvorslev og Gerning kirke kan sandsynligvis holde 800 års jubilæum i disse år eller år-tier, desværre kender ingen indvielsesåret som for Gjellerup kirke ved Herning, 1140. Man ved derimod nogenlunde sikkert, at ca. 90 pct. af alle danske landsbykirker er blevet til i tiden ca. 1140–1200. Et af de mest typiske kendetegn, som også gælder kirkerne her, er granit-kvaderstenene, hvoraf der for hver kirke er medgået så mange, mellem 1–2000, at arbejdet med tilhugningen synes rent formidabelt. Dertil kommer tilkørslen fra markerne med de primitive redskaber. Et andet kendetegn er de romanske = rundbuede vinduer og korrundinger. Et omtrentlig årstal vil være 1175 under Valdemar den Store.

Lad mig hertil føje et forsøg på verificeret rids over Gerning kirkes data:

*Bygget i Danmarks Storhedstid, før Aar 1200,
af fattige Bønder, med Storbondens Hjælp,
i romansk Stil.*

*Runde Buer, hugne Kvadre og tykke Mure
var Præget i det stolte Bygningsværk.
Allerstoltest det Aandens Vejr og Værk,
der drev paa Byggeriet – som overalt i Landet,
og skabte et Vidsyn af sjælden Magt,
at Kirken skulde kunne rumme Sognet,
voksende det sig end firdobbelt stort.*

*En døbefont kom tidligt til
og staar endnu til Barnets Brug
med Ornament og gyldent Fad.*

*To Hundrede Aar gik hen.
Der kom ny Sejertid for Drot og Land.*

*Taarn blev føjet til mod Vest,
et Vaabenhus mod Syd,
Buer i Stedet for Loft
og Gerhardts berømte Klokke 1503,
enestaaende i Danmark.*

*I fjerde Kristians Tid kom Alter
og Prædikestol med Søjler, Felter og de 4 Evangelister.*

*Endnu var Kirken ikke færdig.
Den følger bestandig med Tiden.
Hver Slægt bygger med.*

*I de sidste 100 Aar
har varligt Hænder flittigt smykket den.
Hvide Krist fik Plads i sin Alterniche,
Ribber og Buer blev prydet med Pensel,
Orgel og Kroner og Stager blev skænket,
paa det allersidste den blev som ny.*

*Slægternes Mødested, Sandhedens Vogter,
Synernes Værge, Sjælenes Vederkvæger,
Aandens Værksted,
dette er Guds Kirke, ogsaa i Gerning*

(A. V.)

De, der gerne vil have en forestilling om, hvordan vore fædre dengang med deres primitive redskaber magtede at bygge de huse af granit og vældige kvadre, kan næppe tilfredsstilles bedre end ved at læse Martin A. Hansens levende, malende skildring i »Orm og Tyr« eller i »Af Folkets Danmarkshistorie«: »Bygmesteren kommer for at rejse en kirke i landsbyen«, pag. 41. Mon ret mange har overvejet, hvad det har kostet af slid, slæb og sved, af offer og kunst! Tænk, at slæbe de vældige kampesten fra markerne på stenslæder, at hugge dem til ved stenmestres hjælp, at lægge skifte på skifte helt øverst oppe, tons efter tons, at rette muren ind til at være lodret, så den ikke skulle skride, at forme skråkantsokkel, karmsten til døre og de små vinduer, overligger til hovedindgangsdør, skaktavlmønster i Gerning, Kristusfigur o.m.a., at opbygge indermuren tilsvarende med rå marksten og fylde mellemrummet med slaget kalk, at skaffe et processionskrusifix og et alter samt lidt andet primitivt inventar, at få samlet kontante penge til byggeriet, idet vi for Hvorslevs og Gernings vedkommende nok må regne med, at eftersom sognene på den tid næppe har haft nogen større gård, endsige adelsborg, var der kun de jævne og fattige bønder til at yde både kørsel, kropsligt arbejde og penge bl. a. til stenmesteren, sandsynligvis af tienden.

De to kirker hører ikke til de største landsbykirker, men er dog så rummelige, især i forhold til det lille befolkningstal i 1175, at *alle* sognefolkene, fra de mindste til de ældste, nok kunne rummes derinde på én gang. Hvorfor byggede de så store kirker? Var det fremsynethed? eller åndelig nidkærhed eller begge dele?

Hvad fik dog et fattigt folk til at rejse ca. 1500 landsbykirker i løbet af de samme 50–75 år? Ingen senere tid i vort land kan fremvise magen til denne præstation. Selv om tiden var en materiel opgangstid og national nytid, er dette næppe forklaring nok, eftersom den slags sjældent giver sig udslag i kirkebyggeri. Der må have været en åndelig opvågning og kirkelig vækkelse så gennemgribende og dybtgående, at kirkebyggeri blev mere end en modesag, det blev en hjertesag, og så har stenkirkerne da stået for alle senere slægter, mens gårde og huse kun stod højst 100 år. Jo, »kirken den er et gammelt hus, står omend tårnene falde . . .«. Hvælvinger, tårne, våbenhus o. a. blev først føjet til i 1400-tallet.

Ifølge en gammel, men usikker og temmelig utrolig tradition har der engang ligget en kirke i Vidstrup, der hvor skolehaven var. Den kendte lærer Evald Tang Kristensen, bl. a. lærer i Vindum, fortæller det i Jyske Folkeminder, bind 6, pag. 66. Uvilkårligt gætter man på et kapel ligesom ved Gerning. Som i katolske lande i dag var der nok i Danmark mange små kapeller før reformationen.

Kirke og kirkegård hører sammen for vor tanke. I grunden et ejendommeligt navn – kirkegård. Andre sprog har andre navne, tysk: Friedhof = fredsgård. De døde have var mere neutralt. Men da landet blev kristent, blev det naturligt, at kirke og de døde have hørte sammen – til opstandelsens morgen. 800 år er ca. 30 slægtled, derfor ligeså mange tipper i fædres rækker. Sikke mange, der hviler deres bene i mulden derude og venter på den »store morgen«! Deres ansigter er vendt mod øst ligesom kirkegængernes under gudstjeneste, fordi de skal se Ham, »Solen over alle Sole«, stå op hin morgen over alle morgener. Kirken ligger midt i de døde have som livets kilde, dens budskab er tidløst. Kirkegården derimod er fortid, minder, årstal, datoer, navne, men også fremtid under opstandelsens håb.

Mange kirker har navn, nogle er opkaldt efter vor Frue, andre helgennavne er brugt, Hvorslev og Gerning kirker har såvidt vides ingen navne. Hvis Gerning kirke skulle »døbes«, måtte den kaldes *Krist-kirke*, ikke blot fordi det navn er det naturlige, men også af de ydre grunde, at kors og krucifix har fulgt den altid både i sten

og træ og kunst. På det gamle alterbillede, der blev fjernet 1869, sås korsfæstelsen, det nye, der er skænket af Frijsenborg 1869, mens godset endnu var kirkeeejer, og er tegnet af arkitekt Kielsingaard, Hammel, fik Thorvaldsens Kristusfigur. Altså Kristkirke!

Har kirken intet navn, så har den en *røst*, nemlig *klokken*.

Hvorslev har (havde?) dels en malmklokke, dels en støbestålsklokke. Den første har følgende indskrift: MDCCXL (= 1740) Casparus kōnig me fecit (= Kaspar Kōnig (fra Danzig) gjorde mig), Loed Hr. Greve Chr. Friis denne Klokke omstøbe! Den anden klokke har følgende indskrift, som ikke lader sig tyde: M g K a I V T 1891(?). Bogstaverne er velsagtens forbogstaver, men for hvilke personer?

Mens vi er ved Hvorslev kirke, skal nævnes:

at den meget smukt udskårne egetræs-prædikestol er fra 1650, den bærer givernes forbogstaver: O. P. = Oluf Parsberg, og K. K. = Karen Kruse, d.v.s. de daværende ejere af Jernit og af kirken,
at altertavlen er fra 1651, derfor nok også skænket af de samme givere,
at alterkalken, af sølv, med indskriften: Nicolaus Frijs Greffue til Frijsenborg, bærer årstallet 1677 og grevens våben,
at den store lysekrone øverst i kirken er fra 1731 og bærer denne indskrift: Til Guds Ære og Kirkens Prydelse er denne Lyse Krone givet af Sognepræsten til Horslev og Gjerning Menigheder Her. Amdi Blichfeld og hands Hustru Kirstine Lou – for at tilhøre deres Begravelse (samme præstepar, som kun var 2 år i Hvorslev, har skænket andre gaver i sognet, derom senere),
at 1869 blev våbenhuset nedbrudt, tårnet gjort til »våbenhus« og forsynet med spir,
at 1897 blev tårnet skalmuret,
at 1899 blev kordøren ført tilbage til oprindelig størrelse og de to nicher fremdraget,
at 1910 har sognepræst Mielches søn Johan malet dekorationerne i triumfbuen med tilføjelse af 3 skikkelser efter nationalmuseets komposition (se om dette i afsnittet om pastor Mielche),
at i 1906 verserede flere skrivelser mellem kirkeejeren + sognet og så nationalmuseet angående kalkmalerier i kirken fra 12. århundrede, altså kirkebyggeriets årh. Nationalmuseet frarådede at gøre noget ved nicherne,
at 1913 erstattedes kakkellovnen med varmeapparat – efter diskussion allerede i 80-erne under pastor Jacobsen ved bibellæsninger,
at samme år, 1913, anskaffedes orgel, beboerne skaffede orglet, greven bekostede opstillingen – som ved sine andre kirker,
at 1899 restaureredes de andre kalkmalerier af kunstmaler Eigil Rothe.

Endelig findes der i landsarkivet en gådefuld beskrivelse af en æske eller kande eller andet lignende – af sølv i kirken:

»*udvendig på låget* en trekant, rundt om trekanten de ord: memoriae eterne Optimi Principis. – Inden i trekanten: n 11 okt. 1671 Ob. 12 Oct. 1730 Reg. An. 31. – Nedenunder trekanten: Aetas 59 B.

»*indvendig i låget*« en cirkel med indskriften: Fredericus 1111 di g Rex Dan Nor Va Got.

Hele inskriptionen, *udvendig* og *indvendig*, betyder: Til evig erindring om den bedste Fyrste Frederik IV af Guds Nåde Konge til Danmark, Norge, Vandalerne (= venderne), Goterne, født 11. oktober 1671, død 12. oktober 1730 i sit 31. regeringsår i alder af 59.

Da årstallet er 1730, ligger det nært, at sølvæsken (-kanden?) er skænket af samme giver som lysekronen, nemlig pastor Blichfeld, som åbenbart har været velhavende (se senere).

På tårnets sydmur er indmuret en mindesten over *Hans Madsen*. Når denne ellers ukendte mand har fået så fin en plads for en mindesten, skyldes det, at han skal have udmærket sig i svenskekrigen under Christian IV 1643–45. Historien fortælles lidt forskellig – af gode grunde. Den udførligste version lyder således: Hans Madsen var soldat under ridder Oluf Parsberg, ham der senere giftede sig til Jernit og sammen med sin hustru skænkede Hvorslev kirke både prædikestol og altertavle. Måske var Hans Madsen en slags oppasser for Parsberg. Under en træfning blev Oluf Parsbergs hest skudt under sin rytter, Hans Madsen gav ham da sin hest og lagde sig selv blandt de faldne og simulerede død. Da svenskerne gik rundt blandt de faldte for at finde bytte, udbød en af dem: »Her ligger en dansker, han er vist død«. Ligroverne forsvandt, men forinden havde de drøftet en angrebsplan, som Hans således blev indviet i, og så snart fjenderne var væk, kravlede han hen til de danskes afdeling med sine nyheder, der kom danskerne til rettidig hjælp. Efter krigen fik Hans Madsen som belønning af Parsberg ladefogedstillingen på Aldrupgård samt en gård i Hvorslev i fæste, nemlig nabogården til hans fødegård, »Gamsgård«. Han døde imidlertid 1644, hvorfor det er sandsynligst, at hans krigertid var under en tidligere af Christian IV's mange krige, måske i 20'erne i Tyskland.

Hvordan end episoden under træfningen har formet sig og hvornår, synes det rimeligt at antage, at der må være en kerne af sandhed i historien, eftersom hans mindesten fik en hædersplads. Fra ham stammer den kendte gårdejer i Hvorslev P. Hansen, se en slægtstavle senere.

Klokken i *Gerning* kirke har sin egen og sjældne historie, ikke blot at indskriften er katolsk præget: *Ihesus – Maria – iohannes!* men også at den bærer klokkestøberens signet eller navn på latin: *gerhardus de Wou me fecit, anno domini m.ccccciii* = Gerhard de Wou gjorde mig i det Herrens år 1503. Her er det andet sjældne ved klokken, at denne Gerhard de Wou er »den berømteste af alle middelalderens klokkestøbere, hans hjem var i Kampen (midt på Zuidersøens østbred i Holland), hans klokker udmærker sig ved deres velklang, deres fortrinlige form og støbning og smagfulde ornamentik« (Sten Uldall i »Danmarks Kirkeklokker«). Det er med andre ord en ganske usædvanlig klokke, Gerning har. Mens mange kirkeklokker både i Holland og Nordtyskland stammer fra Gerhardus de Wou, er den i Gerning ene om den ære i Danmark. Om så klangen er fyldigere og skønnere end den i Hvorslev og nabobyer er en skønssag.

En lang række spørgsmål rejser sig imidlertid i samme anledning: Hvem har bestilt og skaffet den klokke til Danmark – og Gerning? Hvem har betalt den? Hvordan foregik transporten – og ophængningen i det dengang nye tårn? Blev klokken sejlet fra Kampen ved Zuidersøen over Nordsøen og Kattegat, ind ad Randers fjord og Gudenå? Hvordan så fra en ladeplads ved åen opad bakkerne? Disse og andre sammenhængende spørgsmål bliver aldrig besvarede. Den har kimet til messe i sin første barndom, men kun 33 år gammel til evangelisk-luthersk gudstjeneste. Den har ringet under skiftende konger og regeringsformer, i trange og lyse tider, som stormklokke under krig eller brand. Beboerne i sognet sendte i 1880'erne eller 90'erne en ansøgning til greven om at få glæmhullerne gjort større, for at lyden kunne løbe længere rundt i sognet, det kom der ikke noget ud af dengang.

Middelalderen har skænket begge kirker endnu ét, en *døbefont*. Font betyder kilde. Døbefonten fik sit navn, fordi dåben er livsens kildevæld. Og fordi de små

Lærerne ved Gerning skole

Lærer Ottosen

Lærer Rasmussen

Lærer Møller

Lærer Jensen

Lærer Madsen

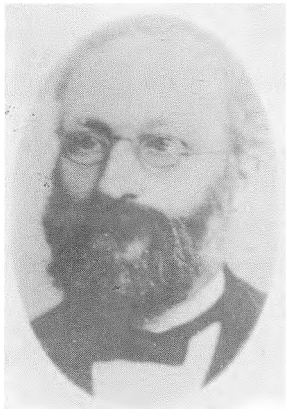
Lærerinde Johansen

Gerning skole

Lærerne ved Hvorslev skole

Lærer Johnsen

Lærer Kristoffersen

Lærer Hansen

Lærer Rasmussen

Lærer Nielsen

Lærer Lange

Lærerinde Jensen

Lærerne
ved
Ulstrup skole

Lærerne ved Vidstrup skole

Lærer Madsen

Lærer Mailand

Lærer Østergaard

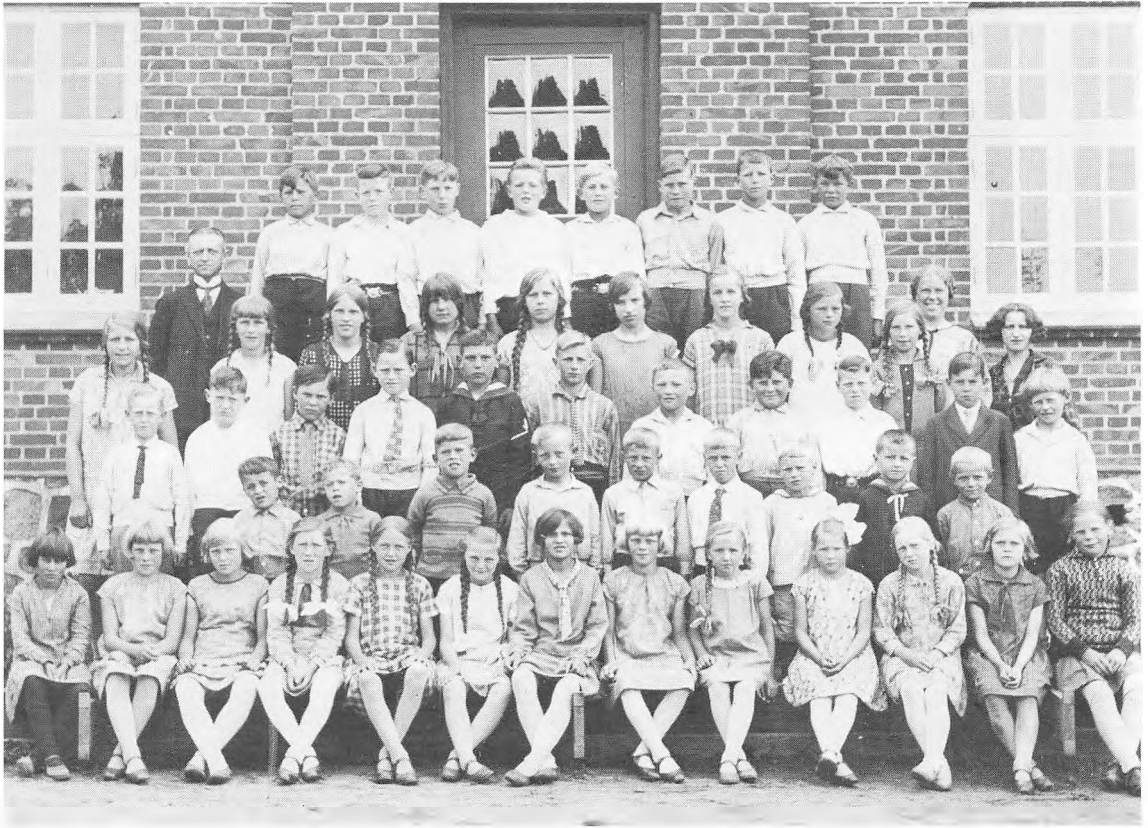
Lærer Jensen

Hvorslev skole ca. 1910.

Hvorslev skole 1902. – Lærer Hansen(?).

Hvorslev skole ca. 1913.

efter *Hans* ord, som er livet, skal have del i kilden, derfor stod fonten oprindelig – symbolsk – ved indgangsdøren, her skete begyndelsen. Den i Gerning er lav, kun 71 cm over fodstykket. Den har langs øverste kant en rand af slyngede ranker og nedenunder 4 felter, adskilt ved en stav, der ender opad med et ejendommeligt hoved. I hvert felt er en dyrefigur, hver enkelt med et ansigt, der kunne tydes som evangelistsymbolerne på prædikestolen: lam, løve, okse, ørn. Tydningen er lidt usikker. Lammet har et kors lodret igennem sig, igen en mindelse om en Krist-kirke. Ingen kan tidsfæste fontens tilblivelse, men at den er så gammel som fra middelalderen og muligvis fra kirkens barndom synes rimeligt. Såvel den i Gerning som den i Hvorslev hører til den såkaldte *Houlbjerg-gruppe* – ligesom dem i Vellev, Sall, Viring og Essenbæk. Også her har en fin, men ukendt kunstner vist sin kunst (se Viborg Amtshistoriske Årbog 1963: Romansk Stenhuggerkunst).

Ved man intet om fontens alder, så ved man til gengæld om messingdåbsfadets alder i Gerning, det bærer nemlig selv sit årstal 1618, Christian IV's tid, samt nogle halvt udviskede bogstaver, måske giverens forbogstaver, vistnok IRS. Hvad betyder de? Den daværende sognepræst hed Jens Søffrensen Borre. Det kunne muligvis med en let ændret tydning være hans navn. Men da de dåbsfade, de såkaldte Nürnbergerfade, med navn fra Nürnberg i Bayern, fandtes som modepynt i mange hjem og senere blev skænket til en kirke, er bogstavernes tydning derved komplet usikker. Fadene skænkedes til kirker i en tid, ca. 1600-tallet, hvor man ved barnedåb gik fra den gamle skik med neddykning til overøsning med vand, en forandring, som mødre i det høje nord må formodes at have hilst med stor lettelse og taknemlighed.

Mere om kirkerne siden.

I kirkens første 5–600 år er intet skriftligt fundet. Sten er stumme, og dog er deres tavse tale veltalende. Hvad hviker vel ikke kvadresten og klokke, døbefont og kirkerummets rummelige projektering og inventar for enhver, der har øre at høre med! Tænk også, om alle katolske og protestantiske præster stod op af gravene og forenede sig i et evangelisk kor. Eller om århundredernes menighed i én kæde rejste sig med lovsang og bekendelse til Kristus!

Det ældste skrift om de to kirker er fra et kirkesyn 1715, 14. november, »siunet og efterset af underskrevne 4 Dannemænd udi deres Velærværdigheder Provsten Hr. Jens Fussings Overværelse, da han visiterede i samme (Hvorsleuf) Kirke og Præsten sammested var nærværende, er befundet i Brøstfældighed inden og uden Kirken som følger: Inden i Kirken er Prædikestolen brøstfældig og mangler en Fod at staa paa og Bunden inden udi er en Fyld nedtraaden af. En Del af Kirkestolene kunne behøves at gøres til Rette baade paa Sæder og Rygstykker«.

Indvendig i kirken, i våbenhuset og på tårnet enkelte mangler. Så fortsætter protokollen: »For Kirkegaarden er *ingen Port eller Laager*. Kirkegaardsmuren mange Steder nedfalden. Men saasom Kirken nu staaer under god Reparation, som er begyndt med og ikke kand alt forfærdiges før Vinteren, hvad der er gaaet Fald paa, saa haabes at det bliver klargjort til førstkommende Sommer 1716.

Dette vedstås

C C S R (= Christen Christensen Rhode), Hvorsleuf.

N I S (= Niels Jensen), Hvorsleuf.

N P S H (= Niels Pedersen), Hvorsleufgaard.

J N S (= Jens Nielsen) Amstrup.

Til Vitterlighed: S. J. Clementin (= sognepræsten)«.

Gerning kirke »iligemaade siunet af underskrefne fire Dannemænd . . .« – »Inden i Kirken er Stolene meget spolerede og i Stykker paa Sæde og *Rygstang*. Trappen op

til Prædikestolen staar for rank og er vanskelig at gaa op og ned paa . . . Loftet under Klokken, hvorpaa *Degnen skal staa at ringe*, fattes et halt Tylt stærke Ege Fjæle. Porten og Laagerne for Kirkegaarden er brøstfældige.

Dette vedstaas:

S. N. D. (= Søren Nielsen, Danstrup), se under sognepræst Buchholz.

J J S (= Jens Jensen, Gerning).

S. J. H. (= Søren Jensen, Hesselbjerg), se under sognepræst Buchholz.

Erik Hansson, Borris.«

Man mærker sig, at kun én kan skrive sit navn helt ud – at degnen ringer med klokken – og at Hvorslev kirke synes mere medtaget end Gerning, skønt det er samme ejer, nemlig Frijsenborg.

Over for synet 1715 skal nu anføres et *syn fra 1862*:

Hvorslev kirke: »Ved denne Kirke, hvis Chor blev restaureret 1860, bliver at udføre 1866 (= inden 1866) 1) nye Jernvinduer i Kirke og Taarn, 2) nye Stole, 3) nyt Flisegulv, 4) Taget paa Chor og Kirke forbedres i Konstruktion.«

Gerning kirke: at udføre (inden) 1867, blev 1869: »Ved denne Kirke, der i 1852 blev betydelig forbedret, bliver at udføre 1) nye *Vinduer* i Kirke, Chor og Taarn (Jernvinduer), 2) nyt Flisegulv over det hele, 3) et nyt Knæfald, Granitkvadrene i Sydmur ommuret, Stolestader omlavet eller delvis fornyet, *Altertavle* med Billede kasseret, et nyt med Kristusfigur 1869«.

I 1909 fik Gerning kirke tilbudt et *harmonium* som minde over afdøde ungarl i Gerning Kristen Niels Cilius Kristensen (Mågården). 16. oktober skrev pastor Nørding til arkitekt Kielsgaard om tilladelse til opstilling af dette. Arkitekten svarede: Når det drejer sig om harmonium, skal der intet pulpitur og derfor ingen tilladelse. Så ændredes planerne til et *rigtigt orgel* på pulpitur. 11. november sendte sognerådet, efter forespørgsel, en skrivelse, at man intet havde imod at bestride de udgifter, der følger med vedligeholdelsen, eventuelt reparation af orglet. Det blev da købt hos Zachariassen, Århus, opstillet omkring 1910–11, lærer Madsen ansat som organist. Vi skolebørn i ældste klasse overværede lærer Madsens første prøve med orglet.

1904 sendte 34 beboere, med navns underskrift, fra Gerning sogn brev til godsinspektør Tilemand med anmodning om forbedring af stolestaderne, »da Sædet er ubehageligt og trættende for voksne Folk«. Svaret findes ikke. Lidt senere sendte 24 beboere fra Gerning sogn en skrivelse til provst Koch med anmodning om »Udvidelse af Kirkegaarden med den Jord, som i Forvejen tilhører Kirkegaarden« (mod nord?).

Fra 15. november 1904 foreligger et brev fra pastor Mielche til grevskabet på Gerning menighedsråds vegne, 1) om kirkeklokken må blive anbragt som tidligere, for at dens lyd kunne høres bedre ud over sognet, 2) (fra Hvorslev menighedsråd) om kakkellovnen måtte flyttes fra koret længere ned i kirken for varmens skyld. Godsinspektørens svarede: det er lydhullerne, der er for små, og kakkellovnen kan ikke flyttes, men hvis en ny »Varmeindretning engang skal anskaffes, kan vi konferere med Ministeriet om en mere hensigtsmæssig Placering, af Hensyn til Kalkmalerierne«.

Endelig skal tilføjes efter Gerning menighedsprotokol angående kirkens overgang til selveje følgende tilførsel til protokollen:

»Pr. 1. juli 1921 at regne overtager Gerning Menighedsraad Kirke, Kirkegaard, Inventar og Arkiv til *Selveje* – til Bestyrelse efter de i Lov 1/10–1915 givne Bestemmelser på Vilkaar:

1) Hele Kirketiendens Afløsningssum 29271 Kr. + 800 Kr. (i Stiftsmidlerne) henlægges til Vedligeholdelse og Drift.

2) Den hidtidige Kirkeejer Grev Friis overtager alle Udgifter, Brandpenge, Ex-penser, Brød og Vin indtil 30/6-1921.

3) Omkostningerne ved denne Forretning afholdes af det offentlige.

Tilstede: Provst Larsen, Thorning – Grevens Repræsentant, Godsforvalter Qvist-Pedersen – Arkitekt Kiilsgaard – Sognepræst Nørding – Niels Vestergaard, Tind – Anders Døssing, Danstrup – Fru Andrea Ditlevsen, Gerning – Mette Rohde, Borritsø«.

Om *Hvorslev kirkes årlige indkomster* skal endnu anføres efter herredsbogen 1661: »Rug 5 Ørte (Ørte = Ørtug = 10 Skæpper), Byg 5 Ørte (Ørte = Ørtug = 12 Skæpper), Havre 4 Ørte (Ørte = Ørtug = 20 Skæpper). Af en Ager, som Rasmus Christensen bruger, paa Hvorslev: Byg 3 Skp. Af noget Jord paa Hvorslev, som Thomas Just bruger: Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte. Af et Stykke Eng, kaldet *Spaang*: 3 Skilling. Af et Stykke Eng, kaldet *Skødeng*: 12 Skilling. Af en Ager, Degnen bruger: 2 Skilling.

Udgifter til: Domprovsten: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Vin af Rug 1 Ørte, Brød af Byg 1 Ørte, Randers Hospital 1 Ørte Smør.

Visse Indkomster aarlig derfor = Rug 3 Ørte, Byg 4 Ørte, Havre 4 Ørte, Penge 1½ Mark 6 Sk.«.

☆ ☆ ☆

Jeg kan ikke få mig selv til at slutte det korte afsnit om kirken med disse trivielle småting og småtal, heller ikke med pastor Borgens bemærkning i stiftsbogen 1830: »Baade Hvorslev og Gerning Kirker tilhører Grevskabet Frijsenborg, hvis Besidder har jus proponendi, og er begge godt vedligeholdne. Deres Tilliggende er Tienden. Ingen mig bekendt *særdeles Mærkværdighed* finder Sted i Pastoratet med Hensyn til nogen *videnskabelig* Deel (desværre)«.

Derimod slutter jeg med en hyldest til kirken som huset for Guds ords forkyn-delse, for dåb og nadver, for menighedens lovsang og bekendelse:

*Der hented de bod for de tungeste savn
og styrke til vandringens møje,
der fanged de freden i Jesu navn,
da mødig de lukked sit øje.*

*Dengang vi som spæde blev vugget på skød,
Gud Fader os der satte stævne,
og over de rislende vande lød
de ord, som gi'r, hvad de nævne.*

*Og der kan det vokse, det himmelske frø,
og trives som vandbækkens pile –
ja, der vil jeg leve, og der vil jeg dø,
og derfra så ringes til hvile.*

(A. Reitan 1866)

Menighedsråd

I sammenhæng hermed skal gengives nogle uddrag af Hvorslev menighedsrådsprotokol, approberet 13/6-1904, d.v.s. efter den nye lov om oprettelse af menighedsråd. Det første valg foregik i forsamlingshuset (Hvorslev?) 18. december 1903. Kun 10 stemmer blev afgivet. Ved senere valg steg stemmetallene jævnt: 1912 afgaves 28 stemmer på 3 lister – 1916 61 stemmer på 2 lister – 1922 143 stemmer på 3 lister.

Sognepræst Mielche refererer menighedsrådsmøderne, det første 28. marts 1904 i præstegården. De 4 medlemmer var: A. Hansen, J. Jensen, Kr. Sørensen, A. Lange. »Vi talde om Muligheden af et Orgels Anskaffelse og blev enige om at ville forhøre os om Stemningen herfor og optage Sagen til videre Forhandling i næste Møde«.

Ved det næste møde 27. juni refereres: »Vi antog, der var god Stemning blandt Beboerne for Indsamling til et Orgels Anskaffelse, men ønskede at holde et almindeligt Menighedsråd efter Høsten« (demokratisk altså!).

Andre emner til forhandling: Uddeling af kirkeblokken ca. 30 kr. – støtte til forbud mod salg og udskænkning af spiritus fra lørdag kl. 6 til mandag morgen kl. 6 – at få kakkelovnen i kirken flyttet til bedre plads – at avlingen og præstegården burde sælges – at højtidsoffer og accidenter burde afløses . . . – afstemning om ny biskop i Århus, alle stemte på biskop Sørensen.

Det sidste møde, hvor Mielche var med, holdtes 18. december 1905.

21. marts 1906 holdt Hvorslev-Gerning menighedsråd samlet møde om *besættelse af præsteembedet*. Gerning menighedsråds medlemmer var: lærer Ottesen, Jens Laurson (Danstrup), Kr. Kristensen, Kristen Madsen. Dette var den første gennemgang af ansøgningerne.

21. maj foretoges indstillingen: Nr. 1 J. K. Buus, tjenstledig kapellan, nr. 2 N. Jensen, kaldskapellan, Ebeltoft, nr. 3 B. Blicher, ordineret medhjælper, Tved.

Nr. 2, N. Jensen (Nørding), blev som bekendt kaldet og var her indtil 1932. Menighedsrådsprotokollen fra 1906 til 1920 er påfaldende intetsigende. Der omtales næsten kun uddeling af kirkeblokkens (få) penge til jul.

1924 dukker spørgsmålet om *kvinders adgang* til at søge præsteembede under samme vilkår som mænd op. Rådet var delt: 2 for, 1 imod, 5 stemmer ikke eller fraværende. Derimod, når det gjaldt kvinders adgang til at søge visse embeder, hvor de måske kunne siges at have visse kvalifikationer fremfor mænd: 5 for, 0 imod, 3 stemmer ikke eller fraværende.

Næste vigtige spørgsmål på dagsordenen 28. juli 1925 var *udstyknings af præstegårdsmarken* undtagen ca. 24 tdr. land + Skødengen, ca. 6 tdr. land. Dette vedtoges. Desuden vedtoges enstemmigt, at de nordre bygninger: forpagterbolig, hestestald, svinestald bør nedrives, brøstfældige som de er, og ny forpagterbolig bør indrettes i den østlige del af den meget store kørelade (lade og kostald bygget 1901 og 1903). – Møddingen flyttes fra midt i gården til udenfor vest for gården. Dette var byggeudvalget for begge råd enige om, det bestod af: Hvorslev repræsenteret af: N. Nørding, J. Mogensen, P. Mondrup. Gerning repræsenteret af: Niels Vestergaard, Anders Døssing. Ved licitation 22/3-1926 blev byggesummen i alt til 16.810 kr.

Ved mødet 1928 konstaterede rådet, at *udvidelsen af kirkegården* (Hvorslev?) var omtrent færdig og ville koste 12.067,50 kr., og at man ville arrangere *møde for gamle* i kirke og præstegård med pastor Ronæs, Bjerringbro, som taler.

Om *Hvorslev præstegård* har vi den første udførlige beskrivelse i *herredsbogen 1690 ved sognepræst J. Chr. Clementin*. Man tør nok regne med, at gården allerede fra katolsk tid var beliggende på samme sted nær kirken, men vi har ingen vidnesbyrd derom, hverken i sten eller skrift. Clementins beskrivelse lyder i uddrag: »Præstegaarden i Huosleuff er fri for Landgilde og andre Afgifter undtagen 1 Slet Daler (= 2/3 Daler) aarlig, kræves og ydes som Gæsteri til de'Rhoede«. Hvem denne mand med det udanske navn er vides ikke bestemt, han siges at have været en rigmand fra Lybæk, som endog skal have ejet Vestergaard i Tind. Hvorfor der skulle ydes ham afgift for gæsteri skyldes, at kong Frederik III havde lånt penge af ham, nemlig 70.572 rdl., afviklet ca. 1670, idet de'Rhoedes arvinger afhændede det ham overdragne jordegods til grev Mogens Frijs, også i Hvorslev-Gerning. At præstegården var fri for landgilde (til Frijsenborg?) var en ret almindelig regel dengang, sandsynligst anset som en del af præstens løn. I Stiftsbogen 1830 berettes: »Grevskabet Frijsenborg er *ene Lodsejer* i Hvorslev Sogn (Gerning?) undtagen 4 Skp. 1 Fj. Hartkorn, som Kirkesanger Amdisen i Hvorslev ejer . . . Hele Pastoratets Hartkorn, ialt 328 Tdr. 6 Skp. 1 Alb. 2½ Fj., altsammen, *Præstegaarden undtagen*, er *ufrit og tiendepligtig*«. Overgangen til selveje var med andre ord ikke sket endnu i 1830. Vestergaard, Tind, blev selvejende 1855.

Clementin fortæller om præstegårdens udseende eller ydre indretning:

»Dens Kapacitet i Grunden bestaar af 4 Huse:

- 1) En Isterrad med Sallshuset: 22 Bindinger. Vender Øster og Vester.
- 2) Stald- og Fæhuset. 24 Bindinger. Vender i Synder og Nord. Østen for en Abildhave.
- 3) Lade-Huset. 22 Bindinger, vender i Øster og Vester, derhos et Vognskjul.
- 4) Et andet Fæhus Vester i Gaarden, vender i Synder og Nord, 20 Bindinger med Porten til Indkørslen.

Alle med Tag eller Langhalm og er en Del ved Magt, en Del brøstfældige og behøver snart Hjælp. Vesten for det vestre Fæhus en liden Kaalhave. Norden for Ister-raden en Køkkenhave.«

Gårdens takst efter matrikelen var 8 tdr. 5 skp. 2 fj. 1 alb.

Om *annexgården i Gerning* siges: »Bygningen i sig selv er meget forfaldne, ef-terdi der er ingen Skov enten til Byen eller Gaarden, og de gamle Folk, som den bebor, er udskattede, saa de næppelig kan holde Gaarden ved lige. Men Grevskabets Besidder *tilegner sig Fæsterrettighederne* til Gaarden og haver ogsaa Landgilde af Gaarden, paa hvad Grund ved jeg ikke«. Sådan lyder provst Borgens noget bitre ord i stiftsbogen 1830, ikke uden grund. Havde det være 100 år tidligere, havde grevskabets behandling af annexgården og dens retmæssige tiende-»ejer«, sognepræsten, været mere forståelig. Her er en lille brist i grevens adelskab.

Om *præstegårdens skæbne og nybyggerier* har der i afsnittet om præsterne været tale, nybyggerier skete i slutningen af 1700-tallet og i 1845, hvor der i overgangen fra pastor Hennebergs til Flensborgs tid blev bygget en »god Egebindingsværks-gaard«. Den stod til 1911. Byggeriet voldte knebne lokaler for konfirmander og præstefamilie.

Skolehistorie i Hvorslev-Gerning

De første svage spor af ordnet skoleundervisning var knyttet til *degneembedet* (degn = diakon). Allerede i den katolske tid var degnen præstens medhjælper i kirken. Ved reformationen skete der den ændring, at det blev pålagt degnen at undervise ungdommen i katekismen. *Pietismen* øgede klart interessen for undervisning, især i den hensigt, at børn selv kunne læse den hellige skrift. Det mærkes i kong Frederik IV's iver for rytterskoler, endnu mere hos den klart pietistiske Christian VI, som 1739 forordnede følgende skolelov: »Alle Skolebørn i det danske Monarki (= Danmark, Norge, Holsten) skal gaa i Skole og lære Kristendom, Regning i 4 Species (= regningsarter), Dansk og Skrivning. I samtlige Sogne skal opføres Skoler med Bolig til Læreren plus en Jordlod og visse Pengeindkomster«. Disse kongeorde blev kun langsomt efterfulgt.

I Vellev har man et smukt minde om kongens iver. På en bjælke eller planke fra den gamle skole fandt man denne indskrift: »Tak, sjette Christian, ædle danske Konge! – Tak, Greve Christian for Skolen til de unge: Du Himlens høje Drot til dette Værk har bragt, at første Grundvold er til Vellev Skole lagt. Kom flittigt, Børneflokk, kom, Bondedreng og Pige, her Eders Lærer skal Himlens Sandhed sige. Gud signe selv det Værk, giv her velsignet Frugt, de unge vokse maa i Guds frygt, Dyd og Tugt«. Unægtelig et smukt motto over en skole, tilmed i rim!

Byer i nærheden af købstæder fik de såkaldte *løbe-degne*, d.v.s. disciple fra latin-skolerne. Bosiddende degne kaldtes da *sæde-degne*.

Degnens løn var meget beskeden. Ved lov af 1683 (Christian V) fastsattes lønnen til en trediedel af præstens korntiende samt forskellige naturalier og accidenser (= visse usikre indtægter). Lønnen varierede fra sogn til sogn, især med naturalier og accidenser. Det samme gjaldt boligen. Ved skoleloven af 1814, mærkeligt nok året efter statsbankerotten, ophævedes degneembederne, nu blev det til skolelærere og kirkesangere. Ofte brugte man ordet skoleholder til forskel fra degnen.

Når der nu skal fortælles lidt om degne i Hvorslev-Gerning, gælder dels, at de tidligste var *sognedegne*, d.v.s. degne for både Hvorslev og Gerning. Hvordan de så ellers kunne besørge begge sogne! Dels at degnens funktion var at hjælpe præsten ved gudstjenesten og de kirkelige handlinger, så også at være ringer (se 1715, aktstykke om kirkesyn), samt at undervise børn og unge i den kristne børnelærdom (katekisation) og desuden lidt læsning, skrivning og regning. Hans løn var en simpel bolig plus jord til et par køer, nogle får og lam. Eftersom Hvorslev-Gerning ligger langt fra en købstad, må sognedegnen antages at have været sædedegn. Ærligt talt, degnen har haft travlt – for en ussel løn!

Den første degn nævnes meget tidligt, vist nok nærmest ved et tilfælde, han nævnes nemlig i Viborg Landstings Dombog 1642, hed *Jens Jørgensen* og menes at have fungeret fra ca. 1620. Hans efterfølger var nok hans søn, idet han hed *Jørgen Jensen*, degn indtil 1678. Nr. 3 hed *Christen Nielsen Vistrup*, degn i Hvorslev-Gerning 1678–84, *student*, altså en halvstuderet »røver«, student fra Viborg, gift med Maren Jensdatter Pind, som senere blev gift med eftermanden. Om navnet Vistrup angiver en forbindelse med byen Vidstrup er muligt, men usikkert ifølge sagens natur. Den ringe forbindelse mellem landsdelene og manglende mulighed for embedsopslag m. m. taler for en lokal kendt mand.

Nr. 4 var *Christen Pedersen Brasch*, født i enevældens år 1660, søn af sognepræsten i Kousted-Råsted, Peder Jensen Brasch, som meget vel kan have været søn af eller slægtning af Hvorslev-Gerning sognepræsten Chr. Jensen Brasch (i Hvorslev 1640–57), i så fald igen en mand med lokal forbindelse. Degnen var gift med en søster til den daværende sognepræst i Hvorslev, provst Thomas Jensen (Hosløf), hun hed Kirsten Jensdatter. Han var sognedegn i 32 år, 1684–1716. En anden version siger, at hans mor var søster til sognepræsten i Hvorslev, årstallene gør dette sidste mere sandsynligt.

I denne degns tid, 1690, fik præsterne ordre til at afgive udførlig indberetning til biskoppen om alt kirken vedrørende i sognet, derfor også alt om degneembedet. Dette sidste er skrevet med degnens egen hånd i den såkaldte *Herredsbog* 1690. Da her gives den tidligste orientering om degneembedets økonomiske forhold, skal det gives i sin helhed:

1) *Decimantes* (= tiendeydere) findes som foreskrevet staar af 40 heele og halffue Gaarde ganske item Huse og Inderster (indsiddere). Af huer heel Gaard, naar den er ved Magt, kand der bekommis Rug 1 Skp., Biug 1 Skp., men af otte Gaarde bekommis af huer 2 Skp. Biug, off hvilke, om det alt kunde bekommis, kunde være tilsammen Rug 3 Tdr. 4 Skp., Biug 4 Tdr. 6 Skp.

2) *Reditus festuales* (offer og accidenser). Offer til de trej store Fæster och Høj-tider udgjorde tilsammen 4 Rdl. Ingen Sct. Hans Rente er nogen Tiid bekommit, Juele Rente er efter Sædvane giffuet aff huer Heelgaard, 4 smaae Brød och een halff Slaugtegaas. Paaske Rente och aff huer Heelgaard 4 smaae Brød och een Snes Eg, aff en halff Gaard kaldet saa meget (som) et Boel 4 Paartem (dele).

3) *Odificent* (bolig). Degnebolig er her *ingen* af i nogen Maade.

4) *Beneficia* eller nogen Tillæg til Degnekald findes aldeles ingen, men Quægtienden om Aaret opborges (oppebæres) och bliffuer deelt, plejer Degnen efter Sædvane at bekomme af huer Sogn 1 Lam.

5) *Gravamina* (embedsbyrder). Ingen Enge (= enke) findes her, hvortil Pension penseres. Pension til nogen Købstadscholle har dette Degnekald været fri for och er endnu.

Begge Sognes Messe Klædder at holde Reene och Kircherne at mæje (= pynte med majgrønt) och feje er aff mig stedse holden vedlige, men derfor intet bekomt, siden jeg kom her.

Decimanternes formindskelse skeer, for (= thi) mange formedelst Armod i disse Beseedtlige (dårlige) Tider maa forlade deres Bollig, og derfor sker Degnen ikke ringe Afkortning i Aarsgaven, hvorfor Offeret er saa ringe, er derfor alt for Mange gaar Degneschollen forbi, thi Mange har snar lidet selff. Dend Bollig, jeg bor i, er Greff Nicolaj Friis's, hvorfor jeg svarer Skatter og Landgilde. Dette at være Rigtig antegnet Viinder (vidner) jeg underskreffne

Christen Pedersen Brasch.

Det er et trist billede både af degnens vilkår og af sognenes armod. Hvor gik de hen, de armodige stakler, der måtte forlade deres gård eller hus? Man kan også levende forestille sig det ydmygende for degnen at være så afhængig af bøndernes naturalier. Hvis disse udeblev, hvad så? Pengeløn var så knap, at den vanskeligt kunne bøde på hullerne i afleveringen. Præsterne havde dog deres egen i reglen gode præstegårdsavling at ty til, dersom offer og accidenser svigtede. Degneembedet var med

andre ord om ikke et sulteembede, så i hvert fald et magert, og ekstra arbejde (jvf. gravamina) skaffede ikke ekstrafortjeneste.

Efter Herredsbogen 1660 var der noget »Toffte Jord«, efter Dronningborg amts matr. kirkejord hartk. 4 skp. 1½ alb., ejet af greven, måske tillagt degnen, som måske var fri for kirke-, præste- og konge- (oprindelig bispe-) tiende.

Man har en beskrivelse af *degneboligen i Velle* og tør måske antage, at grevens hus i Hvorslev til degnen har lignet den: »1 Isterrad 9 Bindinger, 1 Ladhus 7 Bindinger, 1 gammelt *jordgraffen* Fæhus 8 Bindinger, 1 Tørveskur 3 Bindinger«. En binding var næppe over 2 alen bred, stuehuset ikke over 5–8 alen bred. Altså meget snævre forhold. *Jordgraffen* er uklart og taler dog klart nok.

I kong Christian VI's tid rettedes der fra stiftsøvrigheden jvf. kongens *forordning* 1739 – det spørgsmål til sognepræsterne, om der fandtes fast funderede skoler i sognene, og om sognedegnene havde fornøden duelighed og kundskaber. Det tilfaldt sognepræst, provst *Buchholtz* (1731–63) at besvare det spørgsmål, der vedrørte *degne* *Amdi Severin Jensen* (se senere), han gør det med ros og ris, diplomatisk vil nogle sige:

»Min Degn Amdi Severin er ikke Student, men en meget skikkelig her velegnet Mand, der fører et exemplarisk skikkeligt, ærbart og gudeligt Levned, er ej hengiven til nogen Slags Liderlighed, har forrettet sit Degneembede upåklageligt, men alle de rekvirerede Stykker, som kgl. Majestæts allernådigste Forordning tillægger en bekvem Skoleholder, kan man ej vente at finde hos ham, thi han er selv skikkelig oplært, og saa er han af Naturen meget blufærdig og har ej dona docendi (= evner til at undervise, pædagogiske evner) uden saavidt han vel kan lære Ungdommen at læse, skrive og regne, hvilket han hidindtil med Flid har forrettet og altid foregaar den (ungdommen) med et gudeligt Exempel. Kan han da gerne tillades og maa uforbælgelig (uførtøvet) have en god Medhjælp i Skolevæsenet, hvilket jeg skal gøre al Flid for at opsøge og for min Øvrighed fremstille, da jeg for Degnens Flid med de Unge at oplære altid tør garantere. Dersom den høje Øvrighed det approberer, kan det gerne forblive ved da for et Aarstid siden allerunderdanigst indsendte Repartition (fordeling), at baade *Hvorslev* og *Gerning Sogn* begge kan hjælpes med een Skole, thi de længst beboende kan ej have over 1½ Fjerdings Vej og de fleste Børn ingen Fjerdingsvej til Hvorslev By, hvor Skolen formentlig bliver indrettet. – Hidindtil har her ingen *fri Degnebolig* været, men Hans Højgræflig Exellent Grev Friis har nu skænket (?) *Degne* *iboende Hus* som skikkelig bebyggt og ligger ved Kirken til heretter at være *fri Degnebolig* (dog fæstehus) og naadigst lovet at bygge hertil en skikkelig Skolestue, som nødvendig behøves, thi der bliver *over 60 Børn* i begge Sogne«.

Så mange var provstens heller ikke særlig bekvemme ord. De bekræfter imidlertid den forrige degn, Brasch's skildring af de rent praktiske forhold i degneembedet. Billedet af Amdi Severin Jensen står trods alle venlige omsvøb ret klart: Et nobelt, retskaffent menneske, en halv-dårlig skoleholder! Underligt nok, at præstesønnen fra Langå hverken var student eller på anden måde udstyret med teoretiske kvalifikationer.

Længe før denne indberetning havde sognepræst Søren Jacobsen Clementin i 1716 sendt en skrivelse (se under præster) gennem sin provst, Jens Fussing, til biskoppen om *skoleforholdene i Hvorslev-Gerning*, den fortjener at gentages her i uddrag: »Udi Hvorslev Sogn og By har Degnen hidtil holdt Skole, men ingen Skole er ellers indrettet i Sognet. Udi Gjerning Sogn har ingen Skole været, men (*forældre*), som har Børn, have holdt en *Skolemester tilsammen*, mest om Vinteren, at lære deres Børn«.

Gerning skole ca. 1911, to(?) klasser i lærer Rasmussens have.

En klasse ca. 1913 i lærer Rasmussens skolestue.

Eksamensdag i Gerning skole ca. 1917. Skolekommissionsmedlemmerne er Jens Laursen og Søren Smed samt pastor Nørding.

Det er såre prisværdigt af de Gerning og Tind m. m. mænd at have lavet *privat skole!* Skolemesteren har vel været af ringe kvalitet, og undervisningen må være sket rundt i hjemmene, hvor de havde en nogenlunde rummelig stue, men det var da bedre end ingenting.

Præsten fortsætter med at foreslå *en skole i hver af de to byer*, med andre ord mere fremsynet end provst Buchholtz 23 år senere, der mente, at én skole for begge sogne kunne være nok! I 1716 siger Clementin, at en skole i *hvert* sogn »var alt nok«, og så giver han samme motivering som Buchholtz, blot med et andet udgangspunkt, at afstandene ikke er uoverkommelige. Slutningen af skrivelsen er knudret og delvis uforståelig: »Naar Skolerne blifver bygte, vilde vel (= skulle vel) Skolemesteren have noget at leve af(!), foruden den Løn, som han nyder af Disciplene, hvilket Kongen og *Proprietairerne* med Myndighed kunde paaligge Bønderne . . .«. Man må nok spørge, hvem de proprietærer er, og hvilken særlig myndighed de skulle have. Præsten ender sin skrivelse med, at forældre uden børn bør betale på lige fod med forældre med børn, fordi dette er et »gudeligt og opbyggeligt Værk«. Hans slutreplik: »Thi Kiærlighed er kold«, synes enten meningsløs eller upassende anbragt.

1735 fremkom i øvrigt det tidligste forslag om at bygge skole i Hvorslev, gældende for begge sogne vel at mærke. Men der skulle gå 6 år, inden forslaget realiseredes. *1741 er dermed et mærkeår*, vel værd at mindes i sognenes historie. Skolen byggedes vist nok på landsbyens Grandjord (= fællesjord) eller, som det hedder et sted med et besynderligt udtryk, »*paa Kirkens Fortov*«. Blot en enkelt lille stue til skolemesteren privat, skønt han jo var gift, og så et knebent skolelokale med en ovn af »brændte Lerpotter«. Hvis der virkelig var 60 børn, som Buchholtz hævdede, fra begge sognene, må de have siddet som sild i tønde. Vedligeholdelsen af skolen skulle betales af bymændenes vidpenge (= bøder).

Rytterskolerne fra 1721 dannede nok forbillede og var dog vist noget rummeligere end de fleste andre. – Ny skole i Hvorslev opførtes 1874.

Vi fortsætter med degnene, idet vi allerede har foregrebet nogle af navnene.

Nr. 5 var sandsynligvis søn af nr. 3, han hed nemlig *Niels Christensen Vistrup*, født 1683 og degn i Hvorslev-Gerning 1716–21.

Nr. 6 var den allerede flere gange omtalte *Amdi Severin Jensen*. Ham kender vi både fra slægtsbogen og fra dokumenter i landsarkivet.

Det første glimt af ham får vi i en *skrivelse fra ham af 8. februar 1721* ret snart efter formandens død eller afsked. Skrivelsen er sendt fra Langå præstegård, hvor hans far var præst, til kongen og lyder i al sin svulstighed, som skik var: »Stormægtigste Høybaarne Fyrste og Monarch, Allernaadigste Arve-Herre og Konge. Som den Højvelbaarne Greve Christian Frijs, *Patron* til Hvorslev og Gjærning Kirker, haver antaget og kaldet mig underskrevne til at være *Sognedegn* for bemeldte Kirker i den forrige, afdøde Christen Nielsens Sted, saasom ingen Student for dets Ringheds Skyld der kan Subsistere, bønfaller (jeg) allerunderdanigst om at faa bevilget Degnekaldet. Amdi Severin Jensen«.

Nedenunder står: »Bevilget 27. November 1722. *Friederich / F. Rostgaard*«.

Denne skrivelse er god at få forstand af: degneembedet er et *kirkeligt embede*, det er så ringe, at ingen student vil søge det, greven har indstillingsret, kaldsretten er hos kongen – den forrige afdøde degn hed Christen Nielsen, skriver Amdi Jensen, hvordan det rimer sig med den »officielle« degneliste, som her ellers er fulgt, ses ikke, Christen Nielsen *kunne* lyde som en søn af Niels Christensen (Vistrup), i så fald må far eller/søn være døde hurtigt efter hinanden.

Amdi Jensen var gift to gange, første gang med formandens enke, Birthe eller Birgitte Nielsdatter (Beering), fra Skibelund mølle (1698–1734), 2 sønner og 1 datter, den ene, *Jens*, blev sogne­degn i Vellev 1748–1800 (døbt 1725), den anden søn, *Niels*, født 1728, nævnes ved provst Buchholtz's død 1763 som »konstitueret Degn« i Hvorslev, han havde i flere år været faderens medhjælper, men af en ukendt grund ikke opnået kaldelse, det er ham, der har optegnet provstens dødsfald med den tilføje­lse: »Hvorved det her indføres af mig Niels Amdisen«. Desværre mangler nogle blade i kirkebogen her. Niels Amdisen blev gift 14. november 1764 med en enke fra Thostrupskovhus i Vellev, men døde ca. 3 uger senere 5. december 1764.

Faderen, Amdi S. Jensen, havde først været forvalter på Haxholm i en ganske tidlig alder, idet han var født 1697. Nu sogne­degn 24 år gammel. Vi husker den karakteristik, hans sognepræst gav ham 1739 dels som menneske, dels som degn og skoleholder. Da hans første kone var død 1734, giftede han sig anden gang, nu med den ca. 20-årige *Øllegaard Sorensdatter Sølvsten* (død 1786). I dette ægteskab var der 9 børn, hvoraf to slet ikke er omtalt i den dårligt førte kirkebog. Nr. 8 af børnene var *Henrik Amdisen*, der blev sogne­degn i Hvorslev-Gerning ca. 1779–1813.

Navnet Amdi har man spekuleret en del over. Sognepræsten i Hvorslev-Gerning 1729–31 hed Amdi (latiniseret til Amanæus) Knudsen Blichfeld. Var der en slægts- og navneforbindelse med ham? En har ment at kunne spore navnets oprindelse til Syd-Djursland eller Thy. Amdi S. Jensens far var Jens Ankersen, præst i Langå 1693–1748, hans mor var datter af formanden i Langå, Amdi Pallesen, hun lå i sengen i 10 år. Hans *farfar* var Anker Pedersen, købmand i Randers, hans *oldefar*, Peder Ankersen, købmand, rådmand, borgmester i Randers, hans *tipoldefar*, Anker Poulsen, byfoged, rådmand, hospitalsforstander i Randers. Altså en slægt med mange gode, kendte navne.

Den næste sogne­degn var ikke sønnen Henrik, men *Niels Barfod*, fra ca. 1763 til 1793. Han giftede sig med Amdi Jensens anden kone, akkurat som præster ofte måtte gifte sig med formandens enke for forsørgelsens skyld. I dette tilfælde havde enken 9 børn. Det hedder sig, at Niels Barfod skulle være provstesøn fra Norge. Vort eneste kendskab til ham stammer fra det notat i Gerning kirkebog fra 23. februar 1777, hvor sognepræst Friis-Møller beretter om overrækkelse af en legatbibel til fæstehusmand Jens Olesen, Danstrup, i overværelse af bl. a. »Degnen Sgr. Niels Barfod« Sgr. er en fornem, fransk form for herre og er brugt kun denne ene gang i Hvorslev-Gerning dokumenter. Om det så kun er høflighedsform i Friis-Møllers pen eller en lidt syrlig hentydning til en villet fornemhed hos degnen får stå hen.

Nu træder Amdi Jensens søn, *Henrik Amdisen*, ind i billedet. Som ottende barn skal han være født 1756. Man må gætte, at hans fødselsår er nogenlunde rigtigt angivet, thi 15. juni 1779 foreligger en ansøgning fra sognepræst Friis-Møller om støtte til »det unge Menneske Hendrich Amdisen, Søn af den for­dum ? Sogne­degn til Hvorslev-Gerning Menigheder Amdi Jensen, idet han agter at uddanne sig under *Ny Testamentes Husholdning* enten som Skoleholder eller Sogne­degn, han behøver næst guddommeligt Forsyn gode og kristelige Menneskers Hjælp og Bistand«.

Dette er en lige så smuk som ejendommelig skrivelse. »Under *Ny Testamentes Husholdning*« er et enestående udtryk, men skal vel være udtryk for guds­frygt. Hvad svaret blev, om Henrik fik kristelige meneskers hjælp og bistand, kendes ikke, men at han i den store søskendeflok ikke kunne vente hjælp fra sin mor, der nu var gift med Niels Barfod, er indlysende.

Hvilken uddannelse Henrik end har fået, så fik han degnekald efter Barfod og var *sogne­degn for Hvorslev-Gerning 1793–1813*, på en måde den sidste sogne­degn, idet

som nævnt dette embede blev ophævet med skoleloven af 1814. Gerning sogn havde haft skoleholdere fra slutningen af 1700-tallet, men degneembedet var fælles til 1813 eller 1814. I 1812 betegner Henrik Amdisen sig i hvert fald som »Degn i Hvorslev-Gerning Menigheder«. Han var gift med Karen Mogensdatter og havde tre børn, deriblandt *Amdi*, der efterfulgte faderen i Hvorslev (alene). Henrik Amdisen erhvervede sig hus eller gård i Hvorslev, vistnok i fæste.

Fra 22. november 1811 foreligger en ansøgning fra »Degn og Skolelærer Hendrik Amdisen« om tilladelse til, at sønnen Amdi Amdisen må blive indsat som substitut i embedet. En anbefaling fra sognepræst Sørensen (Borrids?) og provst Suhr, Søften, medfølger. Sønnen er *seminarist*, den første seminarieuddannede i Hvorslev, udgået fra seminariet i Borris med karakter: meget godt! Præstens anbefaling tilføjer: »Det vilde vist bidrage meget til Skoleungdommens Oplysning i Hvorslev Sogn«.

Faderen var vist nok svækket – af alder eller sygdom – og trængte derfor til hjælp i skolen, men sandsynligt lige så meget i de kirkelige funktioner, idet sognepræsten, Tholstrup, afskediget 1812, i sine sidste år til tider var utilregnelig og altid vanskeligt, glemsom og lidt glad for gilder (jvf. under præster), hvorfor degnen havde en besværlig opgave i at være ved hans side med råd og dåd.

Fra en *bispevisitats ca. 1810* foreligger en indberetning fra skolelærer Henrich Amdisen, 56 år, 25 års lærergerning: »I Hvorslev i alt 44 skolepligtige Børn i Alderen 6–16 Aar. De brugelige (= brugte) læse Bøger er Luthers Catechismus og Lærebogen (biskop Balles?), 2 Bibler, ingen Fundats«. Det lyder rent utroligt småt. »Der var 36 *confirmerede unge* fra 16 til 40(!) Aar, dem nemlig, som skal fremstille sig i Kirken ved Bispevisitats. Skolelønnen af Sognet er 8 Rdl. 3 Sk., Legat 8 Rdl. 3 Sk., Græsland 3 Tdr., Ildebrændsel 14 Læs Tørv«.

Til sammenligning tjener Velle, hvor broderen Amdi Severin Jensen var degn på 27. år, med en smuk skrift: »Confirmerede unge 45 Mandkøn, 47 Qvindekøn, ialt 92. Skolepligtige ialt 74«, jvf. senere Gerning.

Fra 1812 har vi en udførlig oversigt over degnens hele indkomst fra begge sogne: »Rug 6 Tdr. 4½ Sk., Byg 6 Tdr. 3 Skp., Brød 12 Lispund + 15 Pund alene fra Gjerning + 1 Lispund og 1 hel fra Hvorslevgaard, 14 + ½ + ¼ saltet Gæs fra begge Menigheder, Ost, rettere Mælk fra begge Sogne, Æg 32 Snese, Højtidsoffer c. 27 Rdl., Accidenser c. 30 Rdl., Legat 8 + 4 Rdl fra Frijsenborg, Halm, Hør, Brænde, Skoleløn 6 + 8 Rdl. 3 Sk., Tørv 13 Læs + 10 Læs Brænde, 3 Tdr. Land efter Opmaaling, Lyspenge fra Frijsenborg. Herfra gaar kgl. Skatter, i 1812 1 Rdl. 3 Sk. i Consumption (ekstra skat) samt 1 Rdl. i Formueskat(!)«.

Amdisen betegner sig i denne redegørelse som *gårdmand* og er såvidt i økonomi, at han betaler formueskat.

Sønnen, *Amdi Henrik Amdisen*, fik lov at efterfølge faderen som degn i Hvorslev. Han var født 1792, død 1867, virkede i den lange tid 1813–58, var gift med Maria Dorthea Drachmann fra Katvad mølle og havde et hus eller en mindre gård i fæste, se jordebog 1815. Her bør tilføjes, at *fra dette degnepar er udgået 2 grene af slægten*, der bor dels i Hvorslev (Chr. Amdisen), dels i Hvorslev og Tind, nemlig Jens Amdi Jensen og Sofie Andersen født Amdi Jensen. Hvorslev-grenen stammer fra degn Amdisens søn *Christian Vilstrup Amdisen*, som 1848 giftede sig med *Kirsten Madsdatter fra Velle*, som »medbragte« en sjælden fin anbefaling, skrevet på hendes dåbsattest, fra den kendte Velle-præst Ole Flensborg, broder til Johan Flensborg i Hvorslev. De to overtog faderens fæstegård og købte den ca. 1860. Deres søn var Amdi Henrik Christiansen, senere Amdisen, død 1945. Af hans børn var Chr. Amdisen en af de kendte og for sognene indflydelsesrige mænd.

Rækken af førstelærere og kirkesangere i Hvorslev ser således ud:

- 1) Amdi H. Amdisen, 1813–58, død 1867.
- 2) J. C. (Brandt) Pedersen, 1858–69, fra Hvorslev til Vorup.
- 3) C. G. Johnsen, 1869–96 (se under sognepræst Jacobsen).
- 4) K. Kristoffersen, 1896–1903, kom fra Vidstrup, flyttede til Hansted ved Horsens.
- 5) A. Hansen, 1903–07, herfra til Vanthore.
- 6) R. A. Harving, 1907–50 (fik F.M. i sølv for virke uden for skolen).
- 7) Kr. Bertelsen, 1950–54.
- 8) Knud Bak (1954–58).
- 9) Niels Østergaard (1958–59).
- 10) A. Chr. Bagger (1960–71).

Vi vender os nu til *Gerning*.

I 1803 opførtes, trods tidernes ugunst og uro rundt om, den første skole i Gerning, den var selvfølgelig i bindingsværk og lille, meget beskeden, 4½ fag til skoleholderen, 1 fag til ovn og entre, 3 fag til skolestue, 4½ fag til udhus, jordlod 19½ tdr. ld. (dette sidste lyder utroligt, se nedenfor). Denne skole fik 1856 en hovedreparation samt 3 fag tilføjet i grundmur, for i alt 881 rdl. 5 mark. Sådan var det *til* 1870.

Rækken af skoleholdere eller lærere og kirkesangere (fra ca. 1814) er:

1) *Kristen Jensen Fischer*, født 1765, fra hvilket år ansat vides ikke, men til 1803, hvor han døde. Han var *indsidder*, d.v.s. han måtte leje en bolig. Han var gift med Johanne Madsen. Efter hans død giftede hun sig med Jens Bach, Gerning.

2) Den følgende skoleholder fra 1803, som blev kirkesanger ca. 1814, vil vi møde i mange skrivelser. Hans slægt blev en af egnens kendte slægter, der skød friske skud ved århundredskiftet. Han hed *Niels Rasmussen* og skal være født i Pannerup, Trige sogn ved Århus, 1767, søn af Rasmus Hansen. N. Rasmussen var gift med Kirsten Olesdatter, datter af Oluf Madsen, født i Amstrup 1769. Han døde 1839, hans kone 1852 i enkesædet i Gerning. Niels Rasmussen blev døbt i Trige kirke 3. søndag efter Trinitatis 1767, båret af Boel Sørensdatter, faddere: Niels Lauritsen, Jørgen Hansen, Anne Houlbergs, Boel Madsdatter. Desværre findes familien ikke i folketællingslisten for Trige (Pannerup) 1787, den må åbenbart være flyttet siden 1767.

Hvordan Niels Rasmussen har fundet den lange vej til Gerning og fået embede der vil vanskeligt kunne opklares, måske er det sket gennem en forbindelse med Frijsenborg.

En datter, Karen, døbt 1808, træffes som skrædderpige 1845 hos moderen i enkesædet, men blev 1850 gift med Niels Sørensen. En søn, Ole Nielsen (Skuel-Wolle), fik en ejendom på Årholm mark. Hans søn var »Snedker Rasmus«, brugsuddeler og snedker i Gerning, *dennes* to sønner var grosserer Ole Nielsen og stadsskoleinspektør N. C. Nielsen.

Vi møder Niels Rasmussen tidligst i en indberetning, som han, »Skolelærer i Gerning Skole Bolig 29. September 1811«, affatter i anledning af bispevisitats (jvf. Hvorslev) med en udførlig oversigt over alle skolens forhold:

»I Gerning Skole er en Bibel, de brugelige Lærebøger er Lære-Bogen og Catechismus. Skolelærerens Navn er Niels Rasmussen, af Alder 46 Aar, har været ansat ved Skolen i 9 Aar. Skolen har ingen Fundats.

Skolelærerens Løn af Sognet 20 Rdl., af det Højgrevelige Herskab 10 Rdl, til Græsning er udlagt af Sognet 6 Tdr. Land, Ildebrændsel er 30 Læs Tørv. Børn: 26 Drengene i Alder 8–15 Aar, 24 Piger i Alder 7–15 Aar. Ovennævnte Ungdom er Skolen pligtig og søger den – undtagen Borridsøes Byes Børn, som udebliver formedelst Vejens Længde«.

De to præster Clementin og Buchholtz's forsikring om afstandenens rimelighed holdt altså ikke stik for Borridsø's vedkommende, forståeligt nok. Desuden begyndte man at tale om en skole i *Vidstrup*. – Desværre opgiver Niels Rasmussen ikke noget om, hvilken uddannelse han havde, seminarist var han ikke, ellers ville vi have fået det at vide.

Han indberetter videre for hvert barn, hvilken bog han (hun) læser i, »Catechismus« eller »Lærebog«. Derefter følger en fortegnelse over den »Confirmerede Ungdom« (til katekisation for biskoppen), som opholder sig i Gerning sogn på det tidspunkt i alderen fra 16 til 40 år, fra sognets 8 byer: i Tind 10 unge, i Gerning 11, Danstrup 4, Hesselbjerg 3, Stærkjær 4, Borridsø 10, Borridsølund 2.

En virkelig god orientering i skolens, ungdommens og lærerens vilkår!

Næste gang, vi møder Niels Rasmusen, er i en skrivelse fra sognepræst Borgen i Hvorslev, 11. juni 1816: »Da Planerne for Hvorslev og Gerning (mærk et og) Skoler nu er approberede (efter skoleloven 1814), og Skolelæreren for Gerning Skole ifølge samme tillige skal være *Kirkesanger* for bemeldte Sognekirke, saa giver jeg mig den Frihed underdanigst at spørge, om bemeldte Skolelærer skal have nyt Kaldsbrev (thi det gamle er skrevet paa slet Papir), Collats, tages i Ed og indsættes ordentlig i Kirken«.

Det ser imidlertid ikke ud til, at Borgen har fået klart svar på denne henvendelse, for 24. juni 1817 hedder det i en ny ansøgning: »at den hidtil værende Skolelærer Niels Rasmussen i Gerning, ogsaa Kirkesanger, og Seminarist Søren Nielsen Skougaard, antaget som Lærer ved *nyoprettet Skoledistrikt i Vidstrup* (sic!), maa udbede sig Kollats«. Så må den sag være blevet klaret. En skrivelse kunne vel have gjort det. Sagen om Vidstrup skole havde adskillige fødselsveer, derom senere.

I Niels Rasmussens tid forefaldt nogle konflikter omkring skolen, som han ikke var årsag til, men som hører med i tidens billede.

1815 skrev sognepræst Borgen til amtsprovst Secher i Århus: »Konge-Korntiende af Gjerning By tilhører Aarhus lærde Skole, og i Tiendekontrakten med Bønderne skal det være paalagt disse at betale alle Skatter og Byrder af bemeldte Korntiende, følgelig ogsaa da de 1½ Sk. Sølv til Skolekassen, ifølge Forordningen om Almueskolerne 29. Juli 1814 § 66, Stk. 4. – *Beboerne i Borridsølund og Borridsø nægter* under Henviisning til en Skole i Vidstrup, som dog endnu ikke er oprettet. Præsten har ikke kunnet inddrive Pengene og beder nu om Udpantning, idet Amtmanden i Viborg, Blom, ikke vil inddrive de 1½ Sk.«.

Småting! Borgen har enten været en striks sogneforstander eller pertentlig ordensmand. Borridsø-folkene hørte jo endnu til Gerning skole og var vel derfor retsløse i den sag – om 1½ sk.!

Ejeren af Danstrupbundgård, *Soetmann*, »kgl. Majestæts Birkeskriver« kaldes han i flere udskiftningsforretninger m. m., søn af den forrige ejer, skolepatron i Gerning, har 17. juli 1817 et *promemoria* (d.v.s. »til erindring, praktisk forstået: et andragende). Som patron for Gerning skole ansøger han om en ordning angående ovennævnte penge til skolekassen. Dette er altså ikke gået i orden siden 1815. Hvordan det endte ses ikke, det var også kun 1½ sk.! Soetmann har mere at besvære sig over, nemlig nogle uregelmæssigheder, som nok kunne berøre skolemesteren til hverdag.

Soetmann anklager 3 mænd i Danstrup, der har betalt (vist nok nægtet at betale) 3 rbd. for leje til skovning. »Ligesaa en Gaardmand i Stærkjær, der har nægtet at hjemkøre 1 Læs Brænde til Skolen, hvorfor (jeg) har lejet en Vogn og betalt 1 Rbd. Og Niels Thøgersen, Gjærning, nægtet at istandsætte sin Part af Hegnet om Skolens Hauge«.

Patronen har haft sit hyre med bønderne. Niels Thøgersens navn ses andetsteds blandt Gernings gårdmænd.

Tilbage til skolemesteren selv. 1812 beretter han om embedets indkomster. Naturalier og højtidsoffer får han ingen af, måske fordi han ikke er degn. Da han efter 1814 blev kirkesanger, er dette misforhold muligvis rettet. Hans pengeindtægt så således ud:

»20 Rdl. Skoleløn, fordelt paa hele Skoledistriktet. 4 Rdl. fra det Bredenfeldske Legat. 10 Rdl. som gave fra Frijsenborg. 30 Læs Tørv og 6 Læs Træ fra Grevskabets Have. 6 Tdr. Græsland fordelt på Gjærning, Tind og Danstrup. (Græsland vil nok sige uopdyrket overdrev. De spredte lodder blev først samlet ved udskiftningen 1828. De 19 tdr. land (nævnt tidligere) må nok gælde senere, eventuelt 1828). Ingen kgl. Skatter«.

Igen noget besvær med *brænde*. Skoleforstanderne både i Hvorslev og Gærning har til cancelliet klaget over, at Frijsenborg ikke leverer det brænde, som var aftalt og lovet 1816. Dette er en af de få gange, der klages over greven. Cancelliet svarer i grevens favør, berettiget eller ej:

»1) at da det ommeldte af Greven i Aaret 1816 givne Tilsagn, efter hvad han har oplyst, var grundet paa Forslag om, at Skoledistriktets Beboere af egne Moser skulde levere Tørv for de 3 Favne Brænde til hver Skole, men der siden er affordret ham Grevskabets Andel af de fulde 6 Favne Brænde til hver Skole, saa kan han formentlig ej derved være bundet.

2) at Godsejeren, naar Brændselet er udvist nærmest muligt ved Skolerne, forsvareligt og tilstrækkeligt, ikke som Godsejer staar til Ansvar for Behandlingen samt at iøvrigt Skoleforstanderne haver at modtage Udvisningen efter vedkommende Skolekommissions Anvisning«.

Greven synes at have rent mel i posen. Det er bare underligt, om skoleforstanderne klager uden grund. Der findes en skolekommission nu, men uden rigtig kontakt med skoleforstanderne.

I sine sidste år blev Niels Rasmussen svag, han magtede ikke arbejdet og bad om en hjælpelærer. Skønt Borgen gav ham en ubetinget god anbefaling 19. juli 1827, kom der ubehagelige følger. Niels Rasmussens ansøgning var dateret 19. juli, Borgens ledsagende skrivelse var af 21. juli. Ansøgningen om tilladelse til at lade en *seminarist* bestyre skolen får Borgen til at bekræfte »efter sin Overbevisning og Følelse, at Lærerens Fremstilling er den rene Sandhed, og at der sker ham Uret, hvis han enten skal afsættes eller tvinges til at resignere, saameget mere som han med Flid og Troskab efter Evne har undervist Børnene, og hans moralske Forhold stedse har været og er anstændig og godt«.

Et smukt skudsmål til Niels Rasmussen på falderebet.

Sagen blev hurtigt behandlet. 9. august samme år, 1827, svarede amtsskoledirektionen, koldt og forretningsmæssigt: »At han (N. R.) formedelst Alderdom og Svagheit er uskikket til at forrette sit Kald, er af ham selv i hans Indstilling pleno tilstaaet – derfor at Direktionen er forpligtet til at gjøre Indmeldelse herom til Cancelliet. Dette blev ham af Undertegnede (provsten) ved Visitats sagt ifølge Embedsmyndighed. Hvad den Person, som han egenmyndigen har antaget som Medhjælp

angaar, da kunde medundertegnede ej tillade, at en saadan, uden Amtsskoledirektionens Vilje og Vidende antaget Person, blandede sig i Embedsanliggender ved Visitatsen – og da han dristede sig til at gjøre det, bortvistes han. Rasmussen sker derfor ikke, som Provst Borgen behager at kalde Uret, thi den, der handler mod de allernaadigste Lovbud, sker ej Uret. At Manden, hvis Børn alle forlængst er opdragne og voxne, ej med noget Skjønnende kan beklage sig over haard Medfart, vil Deres Højærværdighed overbevises om, naar det herved meddeles, at der tilstodes ham af Direktionen, at han fik *Hus-værelse i Wistrups* nye og udbyggede Skole, som herefter ifølge Planen kun skal være Skolehus . . .«

Det synes da at fremgå af det foregående, at Rasmussens forseelse kun har bestået i, at han uden direktionens vidende og sanktion har antaget en seminarist til medhjælp, og at denne »person« har optrådt lidt udæskende ved provstevisitats. Men der blev gjort kort proces.

Så hurtigt som 4. september bevilgede cancelliet Rasmussen *afsked med pension*, nemlig: »fri Bolig + aarlig 2 Tdr. Rug og 9 Tdr. Byg in natura samt af Skolelærerhjelpekassen 5 Tdr. Byg efter Kapitelstaxt«.

Skolekommissionen har åbenbart følt, at det var en dårlig behandling at »forvise« en gammel, syg og veltjent lærer til Vidstrup. Derfor vedtog kommissionen at bygge et *enkesæde* for ham – og for eventuelle tilkommende enker (se senere). Niels Rasmussen levede trods sin sygdom til 1840. Hans enke fik tilstået pension således: »6 Skp. Rug, 10 Skp. Byg in natura + 11 Skp. efter Kap.taxt + 10 Rbd. af Skolelærerhjelpekassen«. Dette blev bekræftet 17. marts 1840 af biskop Øllgaard, Viborg.

Den tredje lærer og kirkesanger i Gerning blev gårdmandssønnen fra Hvorslev, *Søren Nielsen Schougaard*, født 1795, lærer 1828–58, søn af Niels Sørensen, Hvorslevgård, af Karmark-slægten, hans morfar var Søren Amdisen, Vellevgård. Han var den første seminarieuddannede lærer i Gerning, i en alder af 22 år, 1817, antaget som lærer ved »et nyoprettet Skoledistrikt i Vidstrup«, jvf. sognepræst Borgens ansøgning om kollats. Efter Niels Rasmussens afsked blev Schougaard forflyttet til Gerning, velsagtens et lidt mere indbringende embede.

Her virkede han til sin død 1858, i de sidste år ved hjælp af en hjælperlærer, O. A. V. Vissing, med »Direktionens Vilje og Vidende«. Schougaards officielle skudsmål lyder kort og godt: »Han var en mere end almindelig dygtig og nidkær lærer«. Biskop Brammer (1845–81) bekræfter efter visitats 30. juni 1847 dette skudsmål: »Skolelæreren i Gjerning S. N. Schougaard er ligeledes brav og flittig. Hans Skole, skjønt talrigere end Hvorslev, havde gjort nok saa god Fremgang, hvilket vel tildeels kan tilskrives hans bedre Læregaver«. Ved samme lejlighed oplyser biskoppen, at Vidstrup skole står vakant, endvidere at »Skolelæreren i Hvorslev, A. J. Amdisen, just ikke har kateketiske Evner, men gør sig Flid og holder Skolen i upaaklagelig Stand«.

1852 holder biskoppen igen visitats i begge skoler og giver følgende karakteristik: »*Hvorslev* Skole med 36 Børn i øverste, 23 i nederste Klasse undervises af en gammel Mand Amdisen med nogenlunde tilfredsstillende Fremgang. Med Pigernes Religionskundskaber i nederste Klasse var jeg bedst fornøjet. – *Vidstrup* Skole med en ung Lærer *Brønnum* gør store Fremskridt, han lægger især Vind paa Sang og Skrivning. – Med *Gerning* Skole var jeg imidlertid bedst tilfreds. Den har 30 Børn i øverste, 33 i nederste Klasse under *Schougaard*, en aldrende Mand, som forstaar at holde Børnene i Aande og vænne dem til Flid. Han lærer *Geografi*. Ogsaa med Udfaldet af *dansk Stil* var jeg fornøjet«.

Geografi synes at være et ret nyt fag, dansk stil muligvis også!

Lærer Schougaards skudsmål er godt, og biskoppens ord derom får bekræftelse af sognets folk: »Han var dygtig, punktlig og førte Skoleprotokollen, bl. a. med daglig Karaktergivning, trolig gennem hele sin Lærertid«. Desværre var der også noget andet at sige, nemlig at han var af så hidsig temperament, at han i visse situationer ikke kunne beherske sig. Selv sønnen, togfører Schougaard, har fortalt det, men føjede et nyt træk til faderens dygtighed, nemlig at han både var en vældig slider og en *dygtig landmand*. Han opdyrkede skolelodden fra rå hede (jvf. tidligere udtryk: græsland) og *mergede* den.

En mand i sognet har fortalt et eksempel på Schougaards hidsighed: En broder til vedkommende tjente hos læreren, men fik en dag så læsterlig klø, at han lå syg i 6 uger og døde! Mon dog ikke drengen har haft en sygdom i sig, som så har fået udbrud ved slagene? Han blev begravet 2. juledag. Den dag var der så mange til begravelse i Gerning kirke, som der aldrig havde været set før, men Schougaard gik op bag altret og grød! Siden var han knækket. Hidsigheden havde altså også sin modsætning – i gråden!

Et træk mere: I 1848, da tyskerne drog igennem sognet, gik både lærer og skolebørn og ventede dem i stor spænding. Da kom en af hans egne sønner og fortalte, at nu kom de oppe ved Gullev krat! »Saa maa I gaa hjem, Børn«, sagde Schougaard. Bagefter viste det sig, at det var falsk alarm, læreren blev meget vred, men drengen gemte sig, for han vidste, hvad der vankede.

2 år før Schougaards død, altså 1856, fik Gerning skole en – sikkert tiltrængt hovedreparation. Det må vist nok have været en ubehagelig omgang for den svækkede og gamle lærer. Han døde 1858 og blev begravet på Gerning kirkegård. Familiært fortsatte han i sognet, idet datteren Christine Marie (født 1823) blev kone i Kirkegården og mor til den i min barndom og ungdom ranke, kendte Niels Kirkegaard.

Nu fulgte *Lars Georg Madsen* fra 1858 til sin død 1869. Hans kone Anna Cathrine var fra Gullev, datter af lærer Jens Bertelsen, hvis kone Karen var søster til sognefoged Axel Frederiksen, Tind. Slægtskabet i Gullev var nok årsag til, at lærer Madsen i så sen alder, ca. 50 år, søgte til Gerning. Han var født i Bjørnsholm, Himmerland, og har så på en eller anden måde fået forbindelse med Gullev, eventuelt gennem Ranum seminarium. Hans officielle skudsmål fra de 11 år i Gerning lød: »En forholdsvis dygtig, men efter Tidens Sædvane noget *streng* Lærer«. En forbeholden ros! Når strengheden var stor selv efter tiden, var det nok slemt. Folk sagde om Madsen, at han var en dårlig lærer, måske bl. a. på grund af hans strenghed. I hans tid var der en utrolig masse forsømmelser og næsten lige så mange mere eller mindre tomme forklaringer: sne, uføre, regnvejr, skolens kalkning og udluftning, lærerens sygdom o.s.v.

Natten til 6. februar 1868 blæste en *vældig storm* og rev taget af skolebygningen. Der skete ingen ulykker, men halm, spær og pinde fløj videnom, og særlig galt gik det med en stor dyng avner, der var lagt op på skolens loft. Midt i det hele kunne man se lærer Madsen, sådan fortæller gamle folk, gå og vride sine hænder og klage: »Åh, mine gode havreavner, mine gode havreavner«.

Det var lærer Madsen, der ophørte med den daglige karaktergivning i protokollen.

Lærer Madsen holdt op med sin lærergerning september 1869. En vikar Jacobsen holdt da skole, til den nye lærer begyndte til februar 1870. Skolen var en del i uorden på grund af de ovennævnte forsømmelser og lærerens sygdom. Vikaren havde en dag anbragt en dreng oven på den store bilæggerovn som straf. Da bankede det på døren. Jacobsen fik i hurtig fart drengen ned, og ind trådte den nye lærer Ottesen!

Parti fra Hvorslev

Parti fra Hvorslev

Hvorslevs gamle smedie 1895.

Parti fra Hvorslev ca. 1900.

Niels Ottesen var lærer og kirkesanger i Gerning 1870–1908, samfulde 38 år. Ottesens ansigt kan ses på sognekortet. For mit vedkommende er det også tegnet i erindringen både fra skolen, fra kirken og fra privatbesøg i mit hjem: et ret lille, fintskåret ansigt, brillerne undertiden langt ude på næsen, ofte drejende på sin guldring, tyndt hår, dog ikke helt skaldet. Han var utvivlsomt en mand af fast karakter og af en vis dygtighed, han nød stor respekt i sognet, ikke bare på sit embedes vegne, og var i midtpunktet for sognets, i hvert fald skoledistriktets liv i fest og sorg, søndag og hverdag, kendt med familierne og indlevet med dem gennem mere end et slægtled.

Lærer Ottesens data er: født i Ørsted 1844, dimitteret som 20-årig i krigsåret 1864 fra det nærliggende seminarium i Lyngby, Djursland, derefter hjælpelærer i Vellev 2 år og i Svostrup 3 år, gift april 1871, bevilget afsked fra Gerning skole fra oktober 1908, men døde allerede 3. juni og begravet på Gerning kirkegård. Madam Ottesen, som hun kaldtes, hed Marie Kirstine Thomsen. Hun må have taget del i menighedens anliggender, også hedningemissionen med dens møder og basar. Engang, som før nævnt, vist nok i 80'erne, kunne hendes navn ses i en annonce i Viborg-avisen sammen med Sidsel Cathrine i Tind i et opråb om støtte til en basar for hedningemissionen.

På linie hermed skal der også mindes om lærer Ottesens funktion som ordfører for deltagerne i pastor Jacobsens bibeltimer og om hans medlemskab i menighedsrådet ved præstevalget 1906. Lærerpæret synes at have været personligt engageret. Ottesens religionsundervisning satte sig sikkert spor, fordi han underviste med ærbødighed for stoffet. Hans færden og sang i kirken bidrog sit til at skabe rigtig gudstjeneste. Sognet skylder ham tak og et godt eftermæle. Landsogne vil under storkommuners og centralskolars æra komme til at savne en lærers personlighed i sin midte. Det er en stor pris, landsogne således må betale for et fremskridt i undervisningen, bare det ikke skal blive et menneskeligt, kulturelt og kirkeligt tilbageskridt!

Lærer Ottesens skudsmål rundt i sognet er formuleret således af hans efterfølger: »Han var en meget dygtig, nidkær og samvittighedsfuld lærer, præget af sin tid. Lektierne skulle læres udenad, kunne eleverne dem ikke, vankede der. Særlig i de første år sad spanskrøret løst, senere mildnedes han, har flere sagt. Også uden for skolen var lærer Ottesen meget ivrig og virksom. Han drev selv sin jordlod med en karls hjælp og drev den dygtigt. Han var sjælen i arbejdet, da forsamlingshuset blev bygget (1896) og var i spidsen for det folkelige oplysningsarbejde i sognet næsten til sin død gennem foredragsforening og aftenscole. I flere år var han formand i sparekassen, en kort tid også i sygekassen, i flere år leder af brugsforeningen. – Det, der gav Ottesen den store indflydelse, var ikke just nogen betydelig begavelse, men en jernvilje og et næsten uudtømmeligt fond af energi. Egentlig elsket eller afholdt kan man næppe kalde ham, men han var i høj grad agtet og respekteret. Han døde af nyresygdom. Han havde sikret sig sognerådets løfte om at nybygge enkesædet bag skolen. Her boede hans enke til sin død 1922«.

Dette skudsmål følger flere nye træk til, ikke mindst hans virke uden for skolen.

Desværre kender vi ikke det miljø i Ørsted og det kgl. seminarium i Lyngby, som har været med til at forme denne mand. Derimod ved vi noget om hans første lærested, Vellev, hvor han begyndte i 1864. Det var nemlig hos den meget kendte, næsten berømte lærer *Hans Chr. Pedersen*, bedst kendt som »den kloge degn« i Vellev jvf. Viborg Amts Årbog 1971: Den kloge Degn i Vellev. – Klogskaben triumferede

måske mere i landbruget end i skolen, men mest kendt er han, fordi han havde en sjette sans for at helbrede og sætte brækkede ben sammen, hvor læger måtte give op.

Lærer Pedersen krævede en nærmest militær justits i timerne, hvert barn på sin plads, ingen svinkeærinder, hver bog og hvert penneskaft på sin plads, ve den, der forsødede sig. Lærer Pedersen havde været samtidig med Kristin Kold på Snedsted seminarium i Thy 1836, men større modsætninger end de to kammerater kan vanskeligt tænkes, den ene ubøjelig streng i disciplinen, den anden, Kold, pioner for den levende, frie, personlige undervisning. Som eksempel på lærer Pedersens pedantiske disciplin og derfor også hans krav til hjælpelærerne fortælles, at da vikar P. Wintther en dag i en geografitime lod børnene gøre det for Vellev skole usædvanlige og for chefen rent utilladelige, nemlig at forlade deres pladser og samles i en flok foran landkortet, opdagede lærer Pedersen det på sin daglige »spiontur«, og for denne formastelige uorden *for* han ind i klassen som en »Hurrenvind« og gav den stakkels vikar en ordentlig opsang.

Nu spørger man i sit stille sind: Har Ottesen lært strenghed af lærer Pedersen? Måske den kan forklares ved tidens ånd eller en medfødt del af temperamentet, den kan muligvis også have nogen forklaring ved smitte fra Vellev.

Her standser dette afsnit om lærerne, fordi det er ekstra vanskeligt at være objektiv i sin vurdering af den nyere tids historie, den, man selv er et led af. Det ville ellers være fristende at riste efterfølgeren, den rigt begavede *Rasmus Gerhard Hans Rasmussen* (1908–28) en minderune. Han bar sine svage sider udvendig og led selv under det. Men for børn og unge med vågent sind og åbent øje lukkede han et vindue op til en større verden. Han var en kulturpersonlighed, som måske skulle have været anbragt på en større hylde i livet, men som også under beskedne, lokale sognegrænser satte sig spor.

GERNING SKOLE

Rækken af skolebyggeri i Gerning ser således ud:

- 1) Privat undervisning i hjemmene, ca. 1715.
- 2) 1741 den første skole i Hvorslev, hvortil Gernings børn (de store?) gik.
- 3) Den første skole i Gerning 1803, »en forsvarlig god Skolebygning opført af det højgrevelige Herskab«.
- 4) Inventaret repareret og forøget 1817.
- 5) 1834 reparation af gulve, vinduer, døre, borde, bænke m. m.
- 6) 1856 hovedreparation af det gamle bindingsværkshus med 4½ fag til lærerbolig, 1 fag til ovn og gang, 3 fag til skolestue, 4½ fag til udhus, 19¾ tdr. land – nu føjedes 3 fag grundmur til, kostede 881 rdl. Denne kombinerede skole og beboelse samt udhus lå, hvor den nuværende skolebygning ligger.
- 7) 1870 opførtes det gamle, eller rettere nuværende beboelseshus, oprindeligt med skolelokale, hvor senere andenlærerboligen indrettedes. Denne bygning indviedes 3. september 1872.
- 8) 1900 (eller 1901?) opførtes den nuværende skolebygning, idet man nu måtte have en andenlærer, som så fik bolig i den tidligere skolestue.
- 9) Således indtil centralskolen i Ulstrup byggedes 1952.

Dernæst rækken af lærere:

- 1) Kristen Jensen Fischer, til 1803 (født 1765).
- 2) Niels Rasmussen 1803–28 (født 1767).
- 3) Søren Nielsen Schougaard 1828–58 (født i Hvorslev 1795), første seminarist.
- 4) Lars Georg Madsen 1858–69.
- 5) Niels Ottesen 1869(70)–1908 (født 1844 i Ørsted).
- 6) Rasmus Gerhard Hans Rasmussen 1908–28 (født 1880 i Birkende).
- 7) Kjeld Vinther Enevoldsen 1929–1969 (født i Ravnkilde).

Andenlærere:

- 1) Peter Johannes Sørensen 1901–02.
Embedet derefter opslået ledigt 4 gange, den første trak sig tilbage.
- 2) Hans Møller Nielsen 1902–06.
- 3) Thorvald Jensen 1906–08.
- 4) Martin Poulsen Madsen 1908–16.
- 5) Mary Kathrine Johansen (gift Henriksen) 1917–21.
- 6) Ellen Pedersen 1922–24.
- 7) Laura Margrethe Markussen 1924.
- 8) Dagmar A. Andersen 1925–29.
- 9) Kirstine Ovesen Nygaard 1929–44.
- 10) Anna Liin 1944–46.
- 11) Ruth Truesen Koch (1947–49).
Skiftende vikarer.
- 12) Helga Marie Knudsen 1950–?

VIDSTRUP SKOLE:

Omkring 1815 begynder planerne om en skole. Borridsø og Vidstrup nægter i overgangstiden at betale til de andre skoler, og da skolen i Vidstrup realiseres 1819, blusser en uenighed op om, hvem der skal betale, og hvem ikke. 1917 flyttedes skolen til en nybygget bygning i Borridsø. – Lærernes række:

- 1) Søren Nielsen Schougaard til 1828, derefter til Gerning.
- 2) ?
- 3) C. Brønnum 1848–57.
- 4) A. E. Gam 1858–60.
- 5) C. Madsen 1860–88.
- 6) K. Kristoffersen 1889–96, derefter til Hvorslev.
- 7) A. Hansen 1897–1903, derefter til Hvorslev.
- 8) J. I. E. Mailand 1903–08.
- 9) H. Østergaard 1908–13.
- 10) K. Jensen 1913–19, de sidste 2 år i Borridsø, derefter Nordby.
- 11) O. M. Olesen 1920–1962.
- 12) Anna-Lise Aagaard, overflyttet til Ulstrup 1971, da Borridsø skole nedlagdes.

ULSTRUP SKOLE

Bygget 1890. – Lærernes række:

- 1) H. C. Nielsen 1890–93.
- 2) A. C. Lange 1894–1932 (død 1937).
- 3) T. Laigaard 1933–

Skiftende lærere.

- 4) K. Enevoldsen Jensen 1945–
Præliminærkursus her 1953–60.

Under den nye skolelov

1814 er et mærkeår i skolens historie. Trods bankerotten 1813 tog Frederik VI's regering allerede året efter det dristige skridt at anordne *ny skolelov* med alle de omkostninger, det ville medføre.

Den ældste *skolekommissionsprotokol* for Hvorslev-Gerning (fælles) er fra 14. august 1815. Noget af det første, man efter den nye anordning af 29. juli 1814 foretog sig, var at vælge 3 *skoleforstandere*, det blev for Hvorslev: gårdfæster Hans Sørensen, Hvorslev, skolepatron, samt gårdfæster Niels Sørensen, Hvorslev, og gårdfæster Henrik Pedersen, Amstrup. Desuden var sognepræst Borgen selvskrevet medlem. De to først valgte blev 1819 udskiftet med Ilsø, Hagenstrup mølle, og Henrik Jensen. Patronen for hvert skoledistrikt skal have skolekassen og føre regnskab. Skolepatronen for Gerning var i samme tidsrum *Soetmann*, Danstrupbundgård.

Protokollen er ført med minutøs nøjagtighed og i begyndelsen stor udførlighed, ofte småting: eksamen, udskrivning, fritagelse for skolegang på grund af fattigdom og trang, juleferie, lærerens ferie og fridage. Om det sidste hedder det så smukt i protokollen: »Kommissionen tror ikke at handle imod Hans Majestæts Vilje ved at tilstaa en Skolelærer, der trolig opfylder sine Pligter, en Frihed, som enhver Statens Borger nyder, og en for Sindet i dette trællebundne Arbejde nødvendig Hvile og Vederkvælgelse . . .«

Da møller Ilsø 1820 var blevet patron, udbrød der en lille krig mellem ham og de øvrige medlemmer, idet han beskyldte den afgæede regnskabsfører for at have afleveret kasse og regnskab i uorden. Skønt kommissionen imødegik hans anklage punkt for punkt med vanlig grundighed, var Ilsø meget vred og ville ikke indgå forlig. Flere mænd blev tilkaldt, det hjalp heller ikke. Kort efter fratrådte Ilsø, og *Diderik Nielsen*, Hvorslev, valgtes i stedet, men da han synes at have været svag i skrivekunsten og regnekunsten, valgtes man lærer Amdisen, Hvorslev, til at føre regnskabet og skolekassen.

1821 forhandlede man om, »hvorledes Apparaterne til *gymnastiske Øvelser*« i Gerning skole bedst kunne anskaffes og anbringes. Snedker Chr. Sørensen, Hvorslev, blev bestilt til at levere det »befalede Træværk« til alle 3 skoler, som »udfordres til den *mest indskrænkede* Undervisning . . .« Endvidere modtog man fra *Peder Simonsen*, Stærkær, 11 rdl. 44 m. (i sedler), som han havde fået fra stiftsammanden, Viborg, for det nedtagne bly af kirkens tag (se tidligere).

7 underskrifter.

1823 den befalede *efterårseksamen*. Det blev bestemt, at *begge klasser skulle følge skolen hver dag i ugen fra 3. november til forårseksamen*. Læreren mente nemlig at kunne bestride begge klasser, især når han måtte benytte »den indbyrdes Undervisning«. Forsømmelserne var moderate, og da »*Tiderne var trykkende*«, ville kommissionen ikke forøge byrderne ved at pålægge mulkter.

1825 stod *lærerløningerne* på dagsordenen. Følgende bestemtes:

1) Skolelæreren i Hvorslev skulle have Nannest hos beboerne i Hvorslev, Amstrup, Hagenstrup mølle, Hvorslevgård og Aldrup og til gengæld afkortes for rug og byg, nyt tillæg: 2 tdr. 5½ skp. rug, 6 tdr. 5½ skp. byg, desuden får han gammel skoleløn, offer, accidenser hos samme beboere samt 8 rbd. sølv af det Blichfeldske legat, derfor afkortes i det hele 8 tdr. byg m. m.

Vidstrup: Hæver Nannest og gammel skoleløn fra: *Thostrup* (hvis børn foreløbig gik til Vidstrup), Borridsø og *Tind*. Noget mindre end Hvorslev.

Gerning: Hæver Nannest fra Gerning, Danstrup, Stærkær og Hesselbjerg, kun en ubetydelighed mindre end Hvorslev. Skoleløn hos samme + offer og accidenser, det sidste også fra *Tind*.

»Efter Beregningen kan Udgiften blive 9 M. Sølv pr. Td. Hartkorn baade til Lærerne og Skolereparationer«.

10 underskrifter.

1826 behandles et ondsindet rygte, at læreren (N. Rasmussen) skulle have mishandlet en dreng, søn af husmand Klinge. Kommissionen undersøgte sagen og resolverede, at læreren skulle være fri for tiltale, eftersom drengen – og forældrene – havde udvist grov forsømmelse m. m. Høstferien måtte begynde 30. juli.

1827, 29. december, samlet i Gerning skole »i Anledning af den fratrædende Kirkesanger og Skolelærer *Niels Rasmussens Entledigelse*«. Først en overenskomst mellem ham og den nye lærer Schougaard og kommissionen om visse regler for fordeling af løn og for aflevering af avling, meget udførligt beskrevet.

1. marts 1828 fortsatte forhandling om flere ting vedrørende lærerskiftet og desuden *N. Rasmussens bolig* efter afskeden samt pension. Direktionen havde foreslået, at han indtil videre kunne bo i Vidstrup ledige skole. Kommissionen fandt dette for ringe, og efter ny skrivelse fra amtsskoleinspektionen 11/3 forhandlede man om opførelse af *enkesæde* for N. Rasmussens og eventuelle senere lærerenker fra hele sognet – i Gerning. Det voldte nogen fortrydelse og uenighed at finde frem til en ligelig fordeling af udgiften, idet f. eks. Hvorslev følte sig forurettet ved at skulle betale til Gerning. Endelig fandt man en løsning, og da denne var baseret på befolkningens eget arbejde med kørsel, tillæg af halm m. m., lyng også, efter en ligelig fordeling mellem byerne, gik sagen i orden.

17 underskrifter.

Enkesædet blev bygget i al tarvelighed, sådan som også vort slægtled husker det. I tider, hvor der ingen enker var, blev det lejet ud. Hvorslev fik senere sit eget. Det i Gerning kasseredes i Ottensens tid og afløstes af det nye 1920.

Endelig skal refereres fra protokollen, hvordan skolekommissionen 1836 besvarede en cancelliskrivelse til alle præster med forespørgsel om »Almueskolevæsenets Forfatning og dets Fremgang fra 1814«. I svaret gengives regnskabet over skolebygninger og reparationer i tiden 1814–36:

Hvorslev ialt 394 Rdl. Vidstrup ialt 308 Rdl. Gjerning ialt 171 Rdl. Ialt Udgift for alle skoler 973 Rdl. 1 M. 15 Sk.

Økonomi og Frijsenborg

Noget af det ældste i så henseende er en indberetning fra sognepræst Henrich Buchholz, Hvorslev, 1. august 1733 til »Deres Velærværdighed Hr. Jens Høst, provst over Houlbjerg Herred: Specification paa de fattige udi Gierning Sogn, Bidstrup Gods: 2 Mænd i Gierning, 2 i Tind, Jens Bødker og Jens Knudsen, hver 1 Skp. Rug, 2 Skp. Biug og 4 Skill. Desuden en fattig Kone i Gierning By«. »Intet at besvære mig over (betalende) uden en Mand i Tind, som henhører til Haxholm Birk«.

Da grevskabet *Frijsenborg* kom til at gribe så stærkt ind i Hvorslev-Gernings historie, skal der her gengives nogle træk til belysning af godsets udvikling.

Mogens Friis er den første, der træder frem i historiens lys her. Han var født 1623 som søn af Niels Friis til Faurskov, 1½ mil nordøst for Jernit. Slægtens våben var et rødt egern. Sønnen fik en grundig oplæring, bl. a. hos Holger Rosenkrantz den lærde og på udenlandsrejser. Som ung, hjemkommen adelsmand kom han i kong Christian IV's tjeneste og var f. eks. med ved de sørgelige fredsforhandlinger i Brømsebro 1645. Han blev gift med kansler Chr. Thomesens datter og avancerede snart til tops, blev efter enevældens indførelse 1660 udnævnt 1661 til Rentemester (= finansminister) og begyndte at samle et storgods. Da svenskerne efter 1661 som erstatning for at få Bornholm måtte afstå jordegods i Danmark, udnyttede Mogens Friis situationen og erhvervede Hagsholm, Boller (Kirsten Munks gård efter bruddet med Christian IV), Lyngballegård m. fl. – under Griffenfeldts bevågenhed og bistand. Han blev en af de første riddere af Dannebrog, 25. maj 1671 ophøjedes han i *grevestanden* ved kgl. dokument – af pergament med metal-segl og kapsel – fra kong Christian V, og året efter, 6. april 1672, *udstedte kongen Erectionspatent* (= oprettelsespatent for grevskabet). Ved mageskifte og køb øgedes godset hurtigt (f. eks. 1725, 1734, 1746 og 1764). Men allerede 4. august 1662 *udstedte Otto Powisch* til Jernit et såkaldt »Følgebrev« på gods eller gårde i Houlbjerg herred, sandsynligvis begyndelsen til indfiltreringen i Hvorslev-Gerning.

Dette »Følgebrev« er derfor værd at kende i sin helhed:

»Skadesløss-Breff. – Hilsen med Gud vor Herre. – Saa vide maa I, samtlige *mine Bønder og Tjenere* boendes udi (bl. a.) Welløw, Hosleff og Gierning Sogne . . . til Erlig, velbyrdig Mand, Mogens Friis til Faurskov, kgl. Majestæts Raad, Rentemester, Assessor udi Cammer Collegio og *Befalingsmand over Helgoland*, haver soldt og afhændet de Gaarde, Gaardspladser, Boel, Huse, I samtligen paaboer, med ald dets tilliggende Grund og Ejendomb, intet undtagen, – at I derfor retter Eders Lydighed herefter at svare Hannem, som Eders rette *Husbond* i alle Ting, gjørendes og gefoendes(?) hannem og ingen anden ald den Rettighed I mig hidtil Dages haver været pligtig, saa ogsaa af Eders Landgilder forfaldne ere – siden Philip Jacobi Dag sidst forleden, hvorefter I Eder haver at Rette.

Gud befalet. København 4. August 1662.

Otto Powisch.«

Denne Otto Powisch var ved giftermål med Anne Cathrine Parsberg, datter af Oluf Parsberg og hustru Karen Kruse (jvf. forbogstaver på Hvorslev prædikestol) kommet i besiddelse af Jernit, som oprindelig lå, hvor nu Frijsenborg ligger. På grund af forarmelse solgte han 1662 gårde og 1665 Jernit til Mogens Friis, der døde i København 1675 (sarkofagen anbragt i Trinitatis kirke).

Her følger en liste over køb af gårde m. m., slag i slag:

1666 skøde fra Frederik III på konge- og korntiende.

1691 skøde på Hagenstrup mølle.

1678 og 1718 skøde på bondegården »Aldrup« i Hvorslev sogn.

1724 skøde fra amtmand Silio Møller på en gård i Danstrup (bundgård?).

1731 kgl. confirmation angående nogle kirkers annektering (Hvorslev-Gerning?).

1734 skøde på Annexgården i Gerning (Kirkegården).

1744 skøde på gods i Gerning sogn fra Andreas Vinding, Bidstrup.

1746 skøde på Hvorslev provstekorn.

1762 skøde på gods i Gerning, Danstrup og Tind fra H. Th. Rosborg, Friisholt.

1776 skøde på konge- og kvægtiende bl. a. i Hvorslev, Gerning og Velleve sogne.

1795 auktionsskøde på selvejergården Hvorslevgård.

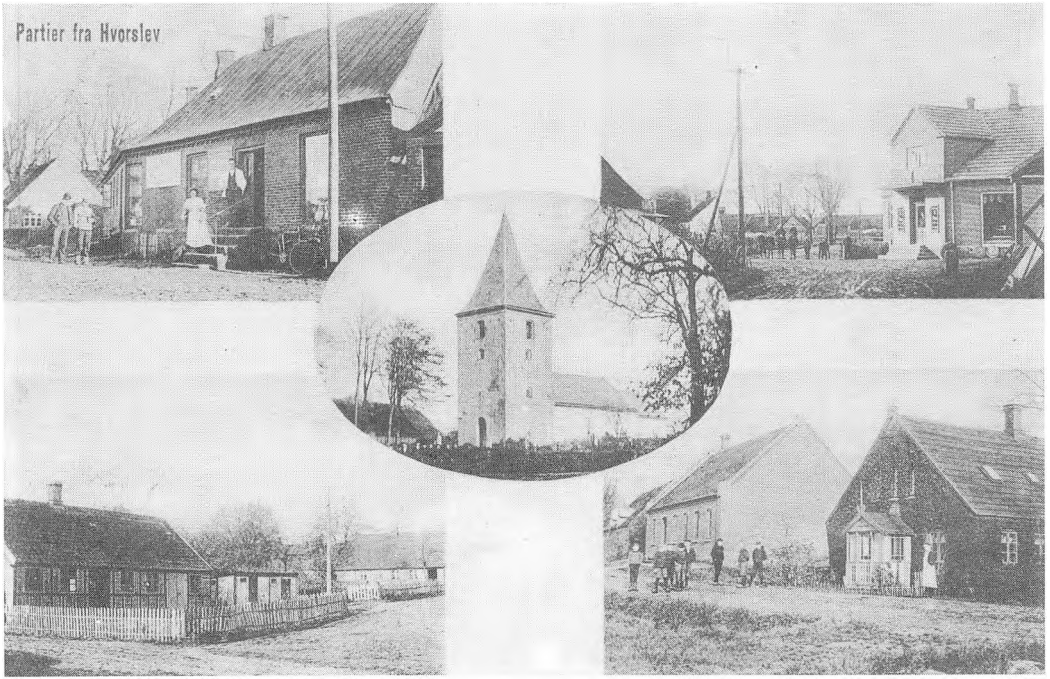
Skødet af 8. april 1724 på en gård i Danstrup lyder: »Jeg Silio Møller til Lønbjerggaard, Amtmand udi Skivehus, på (min) Svigermoder Etatsraad Bartholins efterlevende, efter given Fuldmagt, soldt og skødet til Hans Excellence o.s.v. Grev Chr. Friis, den min Svigermoder tilhørende Bondegaard beliggende udi Dronningborg Amt, Hovelbjerg Herred, Danstrup By, beboes af *Jens Jensen*, og skylder efter Landmål Matr. 7 Tdr. 4 Skp. 2½ Alb. Hartkorn og giver i Landgilde en Ørtug (= ca. 40 øre) Rug, 1 Ørtug Byg, 1 Ørtug Havre, 1½ Ørtug Malt + noget Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Svin . . .«

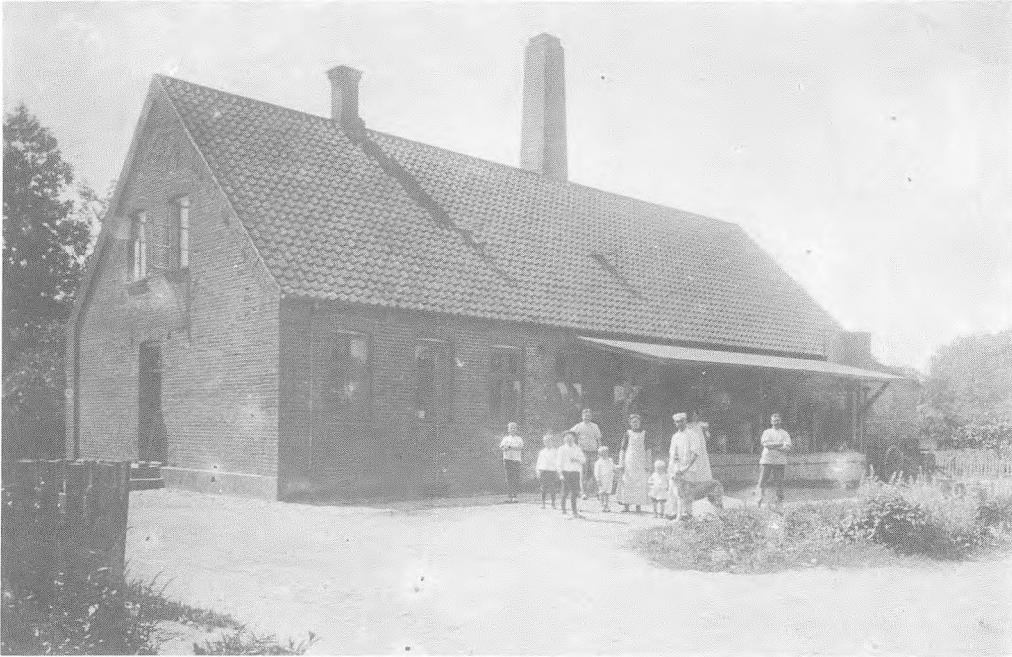
Skødet 1762 fra Rosborg, Friisholt, til grev Friis, Frijsenborg:

- a) En Bondegaard i Gierning Sogn og By, *Peder Iversen*, Hartk. 6 Tdr. 6 Skp. 3 Fj. 1 Alb., aarlig Landgilde i Penge 2 Rdl. 5 Sk., 1 Td. Rug, 4 Tdr. 7 Skp. Byg, 3 Tdr. 6 Skp. Havre, ½ Fjerding Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns. For det halve Hoveri-Arbejde i Penge 4 Rdl., men for det øvrige forrettes Hoveri af ½ Gaard.
- b) *Joseph Sørensen* ibidem Hartk. 6 Tdr. 7 Skp. 1 Fj. 1 Alb., aarlig Landgilde i Penge 2 Rdl, 5 Sk., 1 Td. 7 Skp. Rug, ellers som ovenfor.
- c) Husmand *Thomas Justesens Enke*, bebor et halvt Hus i Gerning beliggende paa Gaards Grund, som *Peder Iversen* har i Fæste.
- d) *Danstrup By Mads Andersen* Hartk. 5 Tdr. 4 Skp. 1 Fj. 2 Alb., aarlig Landgilde lidt mindre end Gerning Gaarde.
Anders Pedersen – som Mads A.
Søren Jensen – som Mads A.
Jørgen Jensen – som Mads A.
- e) *Tind*, paa Byens Mark, *Gullev Kirke* tilhørende Kirkejord Hartk. 5 Skp. 2 Fj. 1 Alb. + Enge Hartk. 1 Skp. 2 Fj. 1 Alb., som under Fæste paa Livstid er overladt
Jens Jensen Braad paa Haxholm Gods med aarlig Afgift og Landgilde i Penge 4 Rdl. 4 Sk.

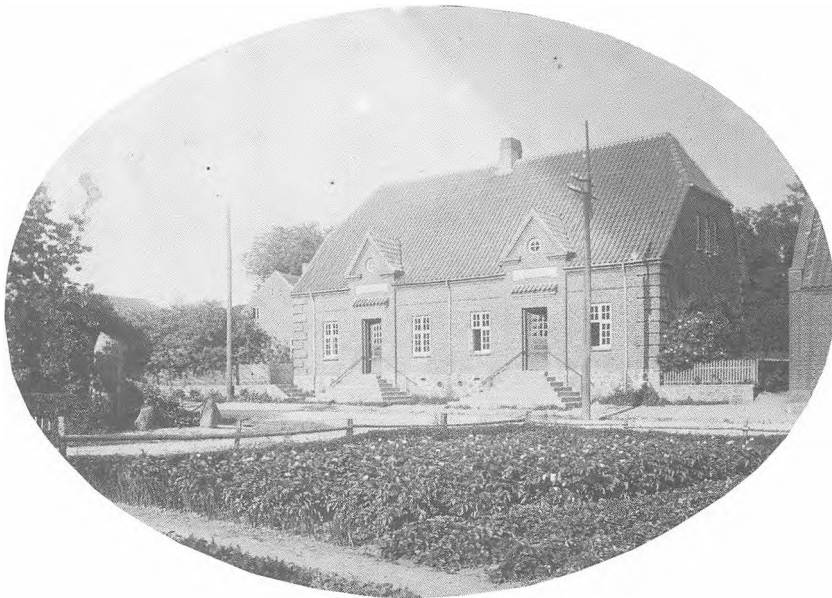
I landsarkivet findes også Frijsenborgs *jordebøger*, her skal gengives:

Hvorslev mejeri 1905.

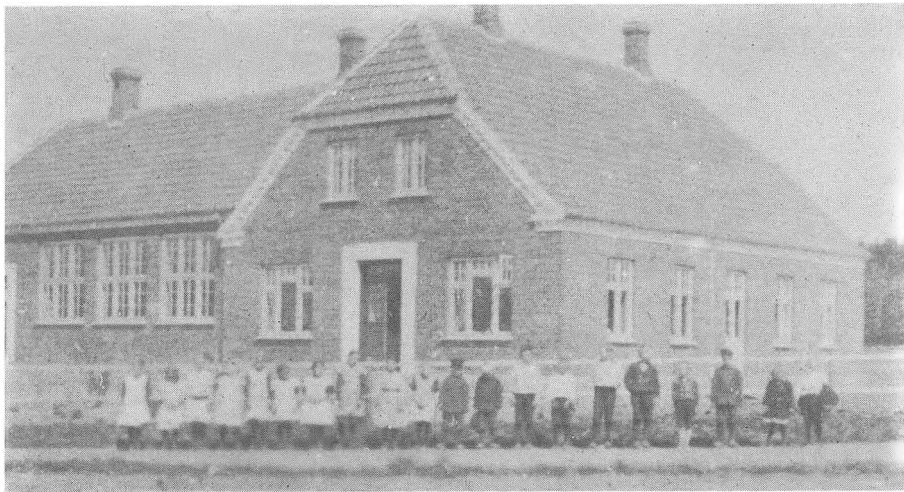
Hvorslev forsamlingshus.

»Kapellaniet« i Hvorslev ca. 1890.

Ulstrupbro skole

Borridsø skole

1) 1698 *Hoslef By*:

Præstegården, hr. Jacob Christensen (Clementin), fri for skat, ny matr. 8 tdr. 3 skp. 2 fj., af skoven 2 skp, 1½ fj.

Derefter 15 gårde og en bylod.

Hoslefgaard, Peder Iversen, selvejer (se ovenfor a), 13-6-2-2.

Danstrup by: 9 gårde + kirkejord + Niels Christensen, Kiellinghøl, selvejer, 9-5-2-2½.

Widstrup: 2 store gårde, den største, *Peder Jensen, selvejer*, 10-3-1-2. + en kirkeeng under Aldrup kaldet *Spang*, som *Niels Pedersen Karmark* haver i fæste, se senere.

Gierning: En tiendejord på Danstrup mark, tilhører Hoslef kirke, som Christen Pedersen i *Kirkeladen* haver i fæste, 5 skp. 2 alb.

Tind: Jens Jensen, fisker (?), et hus »hvortil en Deel Skov Jord« på Nøddelund mark, 0-5-1-2.

Thind Skov, Greven tilhørende, taxeret 0-0-2-2½.

Borritzøe: 8 gårde, almindelig størrelse, den største 9-5-3-1½.

Stærkjær: Poul Bruuns enke og Søren ? 21-2-0-2.

Hesselbjerg 1 gård 9-2-0-1.

I alt hartk., Hoslef: 123-4-1-1 + skov- og mølleskyld 4-1-3-2 (præstegården fri) (kirketiende i alt 18 rdl. 6 sk.).

Gerning: 88-7-1-1.

2) 1736: Hagenstrup mølle, ager og eng (svarer) 2 rdl. 2-3., mølleskyld 3 rdl. 1-2.

Jens Jornsens svarer årlig 14 rdl. = croner (fra 1618 = 1½ daler, senere to trediedele daler = 4 mark, fortrængt af speciedaler og kurantmønt) eller »i steden 15 Rdl. Courant og 2 Skp. Rug samt Møllen at vedligeholde«. Møllens landgilde er ellers: »Meel 17 Tdr. 4 Skp., Rug 0 Tdr. 2 Skp.«.

Aldrugård: Efter justitsråd Seerups skøde 17/9-1717 og gammel adkomstskøde og brevskaber nu under forpagtning. Landgilde: rug, byg, havre, smør, malt, svin.

Husmand Christen Rasmussen.

Gierning: Annexbonden *Søren Las Jensen* for »Herlighed og Hoveri« svarer årlig 10 rdl. 4 sk. Efter købekontrakt 30. juni 1733 og skøde 5. april 1734 landgilde svares til præsten.

Danstrup: 1 gård, *Jens Jensen*, landgilde og hoveri 22 rdl. Hartk. 7-4-0-2½.

3 husmænd: Christen Bondes enke, Michel Nielsen, Jens Jacobsen.

Tind: *Søren Westergaard*, hartk. 6-3-3-2½, for landgilde 9 rdl. 2-13, for arbejdspenge 8-0-0.

Christian og Christoffer Bachendorf (trompeter), landgilde 9 rdl. 2-13 + arbejdspenge 8-0-0.

Flere ting er *bemærkelsesværdige* i denne jordebog:

1) At ikke flere navne på fæstere nævnes, hverken i Tind eller Gerning m. m., på trods f. eks. af »følg brevet« fra Otto Powisch 1662. Efter dette måtte man antage, at en betragtelig del af Gerning, såvel som Hvorslev sogne var annekteret af Frijsenborg.

2) At hoveri kun nævnes en enkelt gang, nemlig for Danstrup(bund)gården.

3) At her optræder en *Søren Westergaard*, der ligesom vor slægt har fået (taget) navn efter den vestre gård. Gerning ældste kirkebog fortæller om en *Christen Westergaard*, Tind, som 1705 fik en søn døbt Christen, 1707 en søn Niels, 1710 en datter Karen, 1712 en søn *Søren* og 1715 igen en søn Christen (den første med det navn er vel død), efter at faderen var død 1715. Straks efter faderens død blev barnet født. Man må vel så antage, at sønnen *Søren*, født 1712, har overtaget gården for 1736. Vestergård synes altså at have været *fæstegård* for 1736. Det skal dog bemærkes, at faderen, Christen Westergaard, i kirkebogen ikke nævnes som fæstegårdmand – om dette er afgørende er tvivlsomt.

4) At der findes en jordebog mere fra 1736, måske en slags tillæg eller lignende, det meste er i hvert fald af supplerende art og skal derfor med her:

Huoslef Sogn:

Huoslefgaard: Hartk. 13-4-2-1. Selvejer Niels Pedersen og Søren Pedersen, landgilde 6 rdl. 5-1 + ½ td. smør (= 7½ pund) + 6 rdl. arbejdspenge + noget havre, malt og brød. For hoverifrihed 6 rdl. – Alt omsat i penge.

Hagenstrup mølle: Jens Jørnson, i alt landgilde 6 rdl. 4-0 + 1 fjerding smør (= 3 lispund og 12 pund).

Amstrup: 6 gårde, de 4 med noget større landgilde end Hvorslevgård, nemlig ca. 14 rdl.

Vidstrup: En gård kaldet Blichfeldts ejendom (pastor Blichfeld 1729-31), landgilde 3 rdl. 0-2.

Borresøe: 11 gårde + nogle huse.

Danstrup: Søren Nielsen Bunde (se om ligsten, død 1746) (stammer mon Bundgaards-navnet fra ham?), 11 rdl. 2-12 + smør + 2 rdl. arbejdspenge.

Tind: Jens Andersen af en hus 1 rdl. 1-1, arbejdspenge 2 rdl.

Stærkierd: 2 gårde, hver 14 rdl. (landgilde).

Hesselbiere: 1 gård 10 rdl. + 1 fjerding smør + 8 rdl. arbejdspenge.

Kirken: »Under Friisenborre Hoved Grevelig Residentz Taxt henhører jus patronatus til begge Kirker foruden hvis (hvad) derom tilforn er indført«.

Korntidende af *Hvorslev* sogn i alt 89 rdl. 3-3, kvægtiende 3 rdl. 0-0.

Jordskyld: »Præsten i Hv., af en Ager paa Hv. Mark, i 4 smaa Lodder og Kirkebjerg kaldet og en Hus 6 Rdl. 3-13½«.

Gerning: Korntiende i alt 73 rdl. 4-5 + rug 5 tdr. 6½ skp., byg 6 tdr. 6 skp., Havre 7 tdr. 5 skp. Kvægtiende 3 rdl. 0-0-0.

Annexbonden Søren Las Jensen af 1 td. kirkejord 4 skp. havre + af et andet (stykke) kirkejord 1 pund smør.

Friisenborgs totalindkomst (General Summarum) af fæstegårdene:

Penge + naturalier omsat i penge 6483 rdl. 1-6, + frihedshartk. af hovedgård og contribuerende bøndergods + kirkejord 2161 rdl. 0-0, kirketiender 83 rdl, andre indtægter 4014 rdl, i alt 12.752 rdl.

Vi rykker nu frem til 1800-tallet og begynder at finde kendte navne i *Jordebogen 1815*.

Hvorslev: 12 gårde, fæstebreve fra 1790, 1791, 1795, 1799, 1807, 1808, 1810, 1812–14.

Degnen Amdi Hendrik Amdisen, et hus fæste 1813.

Hr. pastor Borgen af nogen jord og skødeeng.

5 husmænd.

Hvorslevgård: 12 Tdr. Hartk., bortfæstet til Hvorslev Bys sidstnævnte 11 Beboere og Degnen for en aarlig Afgift + Skatter (ingen tal). De øvrige 10 Tdr. Hartk. bortfæstet til Jens Aaboe 1807 for aarlig Afgift (ingen tal).

Anmærkning: Den første af denne Bys Mænd (Christen Roed) forretter aarlig 3 Reiser a 4 Miil, de andre hver 2 Reiser a 4 Miil, skove aarlig til Frijsenborg 5 Læs Brænde. Disse 12 Gaarde have forhen forrettet hver ½ Gaards Hoveri til *Aldrup*, hvorfor er anført for hver 8 Rdl. Sølv. De have desuden Jord paa Hvorslevgaards Mark, hvoraf hver foruden Skatterne svare aarlig 19 Rbdl. Sølv.

Hagenstrup mølle: Michel Madsen Ildsøe (fæste) 1805.

Aldrup: 16 tdr. hartk., 3 gårde + skovhuset (Søren Jensen).

Amstrup: 9 gårde + 1 hus.

Vidstrup: 5 gårde + skovskyld.

Gierning: Niels Mogensen, fæstebrev 1809, Jens Jensen 1809, Peder Nielsen 1774, Jens Mogensen 1804, Søren Thøgersen 1795, Søren Josephsen 1795, Peder Pedersen 1794 (årstallene gælder nok fæstebrevenes fornyelse).

Borritzøe: 9 gårde, fæste fra 1780–1813.

Borritzølund ved hr. Munch, fæste 1813.

4 huse.

Danstrup: 6 gårde (nr. 1 Soetmann, Danstrupbundgård?), fæste 1) 1786, 2) 1813.
5 huse.

Tind: *Niels Knudsen*, fæste 12/2–1782 (Vestergård) – Axel Frederiksen (sognefoged) 1808 (Jens Jensens gård) – Peder Pedersen 1805 (Volshøj?) – Søren Nielsens enke 1794 (Hans Kjeldsens gård?) – Rasmus Christensen 1780 (Kristens gård) – Jens Christensen 1803 (P. Mogensens gård) – Jørgen Nielsen 1778 (Jens Christensen) – Peder Laursen 1806 (?).

»De første 7 Gaarde forrette aarlig 3 Reiser a 4 Miil og skover aarlig 5 Læs Brænde til Frijsenborg jvf. Hvorslev. Den sidste, P. L., forretter aarlig 1 Dags arbejde i Frijsenborg Hauge(!)«.

Skov til byen. – Intet om hoveri.

Jordernes udskiftning

Tind kom først, Gerning betænkte sig 3 år og så vel de heldige virkninger af udskiftningen, markarbejdet blev lettere, fordi marken blev samlet, det blev frit, d.v.s. uafhængigt af naboerne, tidligere måtte man forhandle om dets begyndelse og videre frem. At udskiftningen krævede dygtighed og forhandlingsevne fra tilkaldte eksperter og myndigheders side og overvejelser, samtaler og saglige bedømmelser af de tildelte jorder fra gårdmændenes side er ganske klart. Hver færdig afgørelse krævede derfor erklæring fra alle implicerede mænd om tilfredshed, hvad vedkommende dokumenter da også viser. Ved hver udskiftningssag var der en landmåler eller landinspektør, målene måtte jo være korrekte og retfærdige, og boniteten undersøges. Så kom forskellige retslige myndighedspersoner, 2–3 underskrifter fra dem var almindeligt. Soetmann i Danstrupbundgård var »kgl. Majestæts Birkeskriver« og ofte medvirkende i den egenskab, hvorfor han fik et mindre honorar. Landinspektøren hentede de helt fra Århus, Tørslev hed han, kørslen måtte besørges af bymændene eller godset.

Et brev af 8. juli 1831 fra landinspektør Tørslev til distriktsprovst Kjerulf (hvor?) omad kammerråd, inspektør på Frijsenborg Tommesen angående taksation af Gerning bys jorder viser dette: »Ved min Rejse til Gjerning anførte Dag (13. juli) tillader jeg mig at hilse paa Dem paa Frijsenborg mellem 3 og 4 om Eftermiddagen . . . Endvidere anmodes Hr. Cammerraaden om at foranstalte, at en Vogn møder ved min Bopæl i Aarhus Onsdag d. 13. Juli om Formiddagen Kl. 10 for at give mig Befordring samme Dag til Gjerning«.

Udskiftningen var forordnet, ikke netop påbudt, ved forordning 23. april 1781. Altså lod man gå ca. 50 år inden realisationen. Gerning bys jorder blev endelig udskiftet 1832, approberet af stiftsøvrigheden 14. marts 1832, med kort og alle dokumenter indsendt, og 23. marts samme år udfærdiges en beskrivelse af udskiftningen, men allerede 7. september 1831, efter landinspektørens besøg og plan, erklærede 5 lodsejere på marken (Årholm), at de var tilfredse med de tildelte lodder.

Så foreligger et lidt ejendommeligt brev af 17. juli 1832 fra amtmand Ahlefeldt Laurvig, Viborg, til landinspektør Tørslev, Århus, nærmest en næse i form af en henstilling, at denne »for Fremtiden tilkalder Landvæsenkommissionen, naar Taxation foretages«.

I Tind skete alt dette som nævnt 1828 – ifølge godsarkivets udskiftningsforretning 1779–1831–G 341–150. Her findes 2 aktstykker, den ene med 5–6 foliosider, hvor man næsten skal være en indviet for at forstå. Der er tal og bogstaver, ingen ejernavne eller gårdnavne eller konkrete angivelser, som om der forudsættes en kode, jo, der er navne på agre, og da netop en del navne på agre eller marker fra Vestergård forekommer, får man derigennem fastslået, at de navne er meget gamle:

Bakblokken vest for byen (blok = kort ager), Kilsknab, Lærkefald (fald = skrånende mark), Toftsager, Kragblokker – Kraghede, Nedermarks tørvemose – Nedermarksager, Kratrunden, Norden ved, Kirkeskoven o.s.v.

Udskiftningen foregik i overværelse af »2 Stokkemænd« fra Hammel-egnen, et usædvanligt udtryk, det stammer fra de gamle tingsteder, de var indrettet på en mark med 4 tingstokke, som i en firkant lå på stene, hvorpå sad fogden og skriveren samt 8 stokkemænd.

På dette dokument har de 7 gårdmænd sat deres underskrift: Axel Frederiksen (sognefogden), Jens Christensen, Peder Pedersen (med påholden pen), Christen Rasmussen, Hans Sørensen, Jens Sørensen, Christen Nielsen (med påholden pen). Når man sammenligner de navne med navnene fra jordebogen 1815, kan man nogenlunde placere dem ved gårdene. Nedenunder de navne har kirkesanger og skolelærer Schougaard skrevet: »Imod ovennævnte haver intet at erindre for mit Vedkommende«. Han havde nemlig jord både i Tind, Gerning og Danstrup, derfor berørte udskiftningen ham i alle tre byer. Underst på dokumentet står:

»Bekræftet med Navn og Segl efter Justitsprotokollen 28. Maj 1828.

S. Stilling«.

En uge i forvejen, 21. maj, var tre af rettens mænd samlede for at lægge delingsplanen for Tind – efter opmåling ved landmåler L. Melgaard og taksation ved førnævnte landinspektør Tørslev. I den sammenhæng står en bemærkning, som er en bekræftelse på, at den gamle betegnelse »Tregaarde« i Tind virkelig betød en trillingård helt frem til 1828. Bemærkningen i udskiftningsdokumentet lyder: »Landinspektøren foreslog at udflytte tvende Gaarde (til) sønden for Heden paa begge Sider af Vejen til Borritsø, hvortil han fandt (?) Nr. 8 og 4, som beboes af Jens Christensen og Peder Pedersen . . .« Når man sammenligner dette med jordebogen 1815, stemmer det med, at P. Mogensens gård og Volshøj var sammenbygget med Jens Jensens gård og nu blev udflyttet. Om de tre gårde så har haft sammenbyggede lader eller andet fælles, og om diget på de to sider, øst og nord, også er en mindelse om trillinggården, bliver næppe opklaret. Ingen af de kendte dokumenter beretter om fællesskabet, ikke engang indirekte.

Foruden dette først nævnte dokument om udskiftningen i Tind ligger i samme arkivpakke et andet og endnu mere interessant papir med en udførlig beskrivelse af, hvilke jorder hver enkelt gård fik tildelt. For den, der blev kendt med gårdens marker fra barnsben, er beskrivelsen let genkendelig, dog med undtagelse af de forandringer og handeler, der er sket i tidens løb.

Udskiftningsdokumentet begynder med i al højtidelighed – som et rigtigt retsdokument, hvad det da også var – at nævne rettens repræsentanter, først og fremmest *Søren Stilling* i »Dyrhuset«, »Landvæsens- og Forkyndelseskommissær og Birkedommer i Frijsenborg«, i øvrigt således: »27. Maj 1828 blev *Grevskabet* Frijsenborg og Faurskov Birketingsret sat og Betjent af ovenmeldte Dommer og Skriver i Overværelse af *Stokkemænd N. Nielsen og P. Theiler af Hammel*, L. Bundgaard af Tinghuset og M. Lyngbye af Dyrhuset. Endvidere mødte Sognefogderne Jens Madsen, Herskind, og Søren Knudsen, Voldby (der var udpeget to suppleanter), som erklærer: »Taxationen er udført af os efter bedste Skjønnende«.

Betaling 41 Skilling + Gebyrer«.

Udskiftningen anføres derefter gård for gård:

- 1) *Jens Christensen* (P. Mogensens gård): Hartk. 3–2–2.
  - a) Hovedlod norden, vesten og sønden for Kirkeskoven og sydlig for Byen, i denne Lods vestre Side er en Tørvemose, som hører til Gaarden, uden Fællesskab med andre.
  - b) Græsning i Lynglod sydøst for Byen norden Folden (?).
  - c) 2 Stykker Englodder i Tidslund Skov sydligst ved Aaen.

- 2) *Christen Rasmussen* (Kristen Rasmussens gård): Hartk. 3-2-2.
- Hovedlod sønden og sydøstlig for Byen, grænser til Gaardsplads og Have i Byen og til Nr. 1 Huslodderen sydlig.
  - Enggræsning og Lynglod sydøst for Byen nordlig ved Brunbakhede.
  - Eng- og Lynglod østligst paa Terrainet.
I Gaardens Hovedlod er Gammelmose, hvor Gaarden har halv Deel af Tørveskær og Græsning i Fællesskab med Nr. 7. Desuden halv Tørveskær og Græsning i Lønagermose i Fællesskab med Nr. 7.
- 3) *Axel Frederiksen* (Sognefoged) (Jens Jensens gård): Hartk. 3-2-2.
- Hovedlod sønden Byen, grænser til Bygningerne i Byen og mod Sønder til Husmandslodderne.
  - Eng- og Græsnings Lod østen for Byen.
  - Lynglod på Brunbakhede.
  - Lynglod sydøstlig ved Aldrup Jorder.
  - Englod i Tidslund Skov ved Aaen mellem Nr. 1 og 5 Englodder.
2 Moser i Gaardens Hovedlod i ? mose og Knoldmose samt Nedermarks-mose i Hovedlod Nr. 6, for Gaarden halv Tørveskær og Græsning i Fællesskab med Nr. 6.
- 4) *Peder Pedersen* (Wolshøj): Hartk. 3-2-2.
- En samlet Hovedlod sydøstlig for Byen ved Tidslund Skov, og som omgiver Skoven mod Vester, Nord og Nordøst.
  - I denne Lod er Tokkemose, hvis Tørveskær og Græsning er til lige fælles Brug for Gaarden og Nr. 5.
- 5) *Christen Nielsen* (Vestergård): Hartk. 3-2-2.
- Hovedlod Vesten og Sønden for Byen i Forbindelse med Bygningerne i Byen.
  - Eng- og Græsningslod Østen for Byen.
  - Lynglod Sydøst for Byen paa Brunbak.
  - Lynglod med Engkroge paa Trondam ved Aldrup Jorder.
  - Englod i Tidslund Skov ved Aaen mellem Nr. 3 og 6 Englodder.
Desuden det halve af Tørveskær og Græsning i Tokkesmose i Nr. 4 og i Fællesskab med den Gaard.
- 6) *Jens Sørensen* (Jens Christensens gård): Hartk. 3-2-2.
- Græsningslod ved Gaarden og Have nordlig i Byen.
  - Hovedlod sønden Byen, som paa en bred Vej nær Grænser til a) og mod Sønder til Huslodderne.
  - Eng- og Græslod sydøst for Byen.
  - Lynglod Sydøst for Byen på Brunbak.
  - Eng- og Lynglod ved Aldrup Skjel.
  - 2 Stykker Engjorder i Tidslund Skov ved Aaen nordøstligst.
Nedermarks-mose i Hovedlodden og tvende mindre Moser i Hovedlod Nr. 3 tilhører (?) Gaarden en halv Deel af Tørveskær og Græsning i Fællesskab med Nr. 3.
- 7) *Hans Sørensen* (Hans Kjeldsens gård): Hartk. 3-2-2.
- Eng- og Græsnings Agre og Lynglod vesten ved Gaardens Bygninger og Toft i Byen, hvortil hører *Peder Laursens* og *Hyrdehusets* fraflyttede Pladser ved Gaardens Toft.

- b) Hovedlod Sønden til Østen for Byen og Østen ved Nr. 2 Hovedlod, som sydlig grænser til ?-loddet Nr. 1.
- c) Hedelod med noget Agerland paa Brunbak, grænser østlig til Hovedloddet.
- d) Lyng- og Englod ved østre Hjørne af Tidslundskoven.
Af Lønagermose i Gaardens Hovedlod og af Gammelmose i Nr. 2's Hovedlod har Gaarden det halve af Tørveskær og Græsning i Fællesskab med Gaard Nr. 2.
- 8) *Skoleloddet*, Skolelærer og Kirkesanger Schougaard fik Bakblokker vest for Tind By ved Gerning og Gullev Marker, ialt 16520 Al.², Taxt 24.
(Fordi der her er tale om degnejord, altså gejstlig, optræder i den forbindelse både provst og stiftsøvrighed.)
- 9) En samlet Skovfogedlod.
Endelig 4 mindre husbygninger:
- a) *Peder Laursen* (Hans Iversen?) en samlet Huslod Sønder til Vesten for Byen, den vestligste af Huslodderne paa Nedermarksager og Nøddelund Kjær.
- b) x: En samlet Huslod sydlig for Byen paa Nedermarksager og Nøddelund Kjær.
- c) x: En samlet Huslod sønder for Byen, den østre Huslod.
- d) x: do.
- Til Byens fælles Brug hører: Byens Gade med den deri værende Brønd samt den østlig til Gaden grænsende Grusgrav.

Aarhus, 22. August 1828.

M. Tørslev.

Alle mændenes underskrift 4/9-28.

Hyrdehuset må formodes at være Jens Maagaards hus eller huset på østre side af vejen, Hans Iversens. Der var altså inden udskiftningen så megen fælles græsjord, udyrket, overdrev vel, at gårdene lønnede en fælles hyrde. Dermed stammer ordet »fraflyttet« og den idelig tilbagevendende bemærkning i fordelingsplanen: græsning-ager. Efter udskiftningen var der ingen brug for en fælles hyrde, dermed forsvinder dette »embede«. Til gengæld kom der et halv-komisk, på en måde også pinligt efterspil. Det fremgår af et brev, som sognepræsten, Borgen, vel som formand for sogneforstanderskabet, 12. maj 1828 sendte til cammerråd Tommesen, Frijsenborg, hvor han besværer sig over Tind-mændene, at de har solgt hyrdehuset (til en Christen Sørensen for 21 rbd.) og kalder det et »lumsk Kneb«, fordi mændene derved vil undgå, at huset bliver fattighus, og »da det er nødvendigt, at et Fattighus skal bygges i Gerning, og da der for nærværende er Lejlighed til paa en nem Maade at faa et, nemlig Hyrdehuset i Tind . . .« og »Hvorslev Sogn, som selv har et (fattighus), altsaa skal bidrage til at betale Husly for Gerning Sogns fattige, saa giver jeg mig den Frihed at bede Deres Velærværdighed at forebygge ovenmeldte Kjøb i at blive approberet af Hr. Greven, men derimod at Huset skal sælges til Sognet til et Fattighus, og kun hvis Fattighuset ikke faaes paa denne Maade, nødsages jeg til at søge Amtmandens Ordre (?) dertil, da de i Sognet er højst uvillige til at overlade dem Husly, Tind altsaa«.

Det var en skrap salut, tilmed fra sognepræsten. Et lumskt kneb behøver handelen vel ikke at have været, men præsten har muligvis ret i, at Tind ikke har set med milde øjne på at få fattighus i byen. Hvad svaret blev vides ikke, men fattighus blev hyrdehuset dog næppe.

En bemærkning mere i dokumentet er værd at understrege, nemlig, at da de *to gårde fra Tregårde skulle udflyttes*, var der tvivl om, hvordan de to udlodder skulle

fordeles uden uret, man valgte da at afgøre det *ved lodkastning!* Ganske ejendommeligt for efterslægten at vide! Til selve udflytningen, der jo må have været en ret kostbar affære, lovede godset hjælp i form af pligtarbejde og kørsel, og 20 læs gødning fra trillinggården skulle være til deling mellem de to.

Her kommer nu en yderst interessant faktor til at opklare tilstanden i og omkring 1828 – i Gerning sogn. Det visuelle har også i den sag et opklarende ærinde. I landsarkivet findes *mini-kort* af Tind, Gerning og Borridsø med alt, hvad der hører til et bykort af mål, navne, veje, gårdes beliggenhed o.s.v. Et tilsvarende kort findes *ikke* af Hvorslev by. Man spejder med stor nysgerrighed efter, om denne ret fjerne fortid er som nutiden eller forskellig fra den. Kortet frembyder den vanskelighed, at en størrelse på ca. 10 gange 15–18 cm med tal og bogstaver er så bitte små, at en lup ikke i alle tilfælde kan forstørre dem op til at være læselige, det gør tydingen til en besværlig ting, i nogle tilfælde må man give op. Men det meste lader sig tyde, og det er nok til at gøre kortene værdifulde vidner.

Det viser sig, at *Borridsø* har været pioner m. h. t. udskiftning. Kortet siger, at opmålingen skete 1801, *udskiftningen 1802*, idet delingsplanen bærer dato 14. juli 1802, dette er accepteret samme år.

Så følger *Tind 1828*. Hvorfor ventede de så længe med denne yderst praktiske reform? Der hørte både saglig dygtighed og diplomatiske evner til en heldig gennemførelse, men reformen måtte og skulle komme før eller senere.

Tind-kortet er opmålt 1828, afkopieret 1829 og bærer i et hjørne signatur med oplysninger om, hvad og hvem kortet repræsenterer. Så nikker man genkendende til *gårdenes beliggenhed*, også de to udflyttere, de fleste mærkeligt nok med kun 3 længer, til de kendte og ukendte navne på marker, moser, græsningsagre o. l., til – for Vestergårds vedkommende. Sandagre, Bakblokker, Kilsknab, Lærkefald, nedermarksagre, men også Kraghuse og Kraghede, bakken udlagt til skolen, 2–3 gad-agre, Kirkeskov-agre, Wolshøj, Wolshøjs krog, Trondam, Tidslund skov m. m. *Nyt derimod*: Gammel mose, Lergrav mose(?), Wester-gade (til Vestergård og Jens Christensen), Kirkesti fra Årholm langs Tinds østligste, langstrakte, smalle markstykker til Gerning, sidst og ikke mindst *Lou-agre*, som man slet ingen forklaring kan finde på, medmindre epitafiet i Hvorslev kirkes våbenhus over pastor Blichfeld, død 1731, og hustru Kjerstine Jochumsdatter Lov, giver forklaringen, her er i det mindste navnet Lov eller Lou, og præstekonen kan jo have haft tilknytning til egnen, i Vidstrup fandtes en såkaldt Blichfeldt-ejendom, så kunne hans kone ved et ejendomsforhold godt være opkaldt på en Tind-mark. Dog, mere end gætteri bliver det ikke.

Ét savner man, nemlig *møllen i Tind*. Hverken i udskiftningen eller på kortet findes selv det svageste spor af en mølle. Den må derfor være bygget på et senere tidspunkt, se tidligere.

Adskillige gange forekommer navnet *Brunbak* (vore dages Leiebak). Heller ikke det kan lokaliseres, eller findes på kortet. Et par navne på moser er ligeledes ulæselige. *Tokkesmose*, dette sjove navn er ikke at finde eller forklare. *Tidslundskoven* staves med d på kortet, mens f. eks. Trap staver Tislund. Hvad er forklaring på navnet? *Wolshøj* har nogle ment skulle stamme fra Wolfshøj. Tind-kortet staver Wolshøj. Oprindelsen kan være det ene eller det andet, Oleshøj (Wolleshøj) ville være det sandsynligste. *Årholm* kaldte man ofte Orholm, men den gamle stavemåde er Årholm. Og *Trondam*? Skulle det være det gamle ord for eng, som bruges i Inge-manns: Fred hviler . . . , andet vers: . . . på dammen (= engen) fjerne vogter går . . . ? Dam eller eng ville vel nok kunne passe nogenlunde med Trondam? Men den første stavelse er endnu mere dunkel.

Hvorslev gamle præstegård, nedrevet 1911.

T. 20
 Grevskabet Frijsenborgs Guldkontor.
 Den Gjerning, Menighedens med Regner
 og andethjælper som Forsamlingens blev
 anmodet om et forslag til Grev-
 skabet, om at kirkeklokken
 i Gjerning Kirke kunde blive
 ombrygt som tidligere; thi flere
 Bøddere i Fogdet have her-
 værdt sig til Menighedens med
 med Bødderyghed over, at Lyg-
 ten i nyere end tilførs.
 Tiljagende er jeg af Hvorslev

Menighedens blev beordret til
 arbejdet at henvende, om klokke-
 ens i Hvorslev Kirke ikke
 kunde blive flyttet fra Koret
 længere ned i Kirken for
 Uensmaal Skyle.

Hvorslev Præstegård d. 15. Marts
 1908.

Arbejdet
 (Elev. Mielche),
 Fogdepræst Hvorslev,
 Lov og Gjerning.

Hvornær 17/3 1908.

Udmærkede Her Pastor Mielche.

Jeg har af Jere mest arve Serier af
 17/3 1908 skal det ved Lidelighed blive uanset,
 om Gjering Kirkestens kan opføres paa en
 bedre Maade - ja tvivler om; Gjering
 ligger maaske snarere i, at Lige hævnes om
 for smaa.

Hvad angaar Kakkellønnen i Hvorslev Kirke,
 da maaske den forlængt kan staa, her
 da er; skal der angaa angaa en
 ny Kakkelløn eller Uensmaalning, da
 vil jeg være villig til at konferere med
 Ministeriet om denne midlertidige
 opstille paa en passende maalesat
 nemlig med Hensyn til Røddemønstret om

Arbejdet
 Mielche

Af et brev fra pastor Mielche til Frijsenborg om kirkeklokkens og kakkellønnens placering.

	For Maage Kjøper Kjøper Maage Kjøper	For Maage Kjøper Kjøper Maage Kjøper	For Maage Kjøper Kjøper Maage Kjøper	For Maage Kjøper Kjøper Maage Kjøper	For Maage Kjøper Kjøper Maage Kjøper	For Maage Kjøper Kjøper Maage Kjøper
	100	100	100	100	100	100
A. Nilsen	100	100	100	100	100	100
B. Nilsen	100	100	100	100	100	100
C. Nilsen	100	100	100	100	100	100
D. Nilsen	100	100	100	100	100	100
E. Nilsen	100	100	100	100	100	100
F. Nilsen	100	100	100	100	100	100
G. Nilsen	100	100	100	100	100	100
H. Nilsen	100	100	100	100	100	100
I. Nilsen	100	100	100	100	100	100
J. Nilsen	100	100	100	100	100	100
K. Nilsen	100	100	100	100	100	100
L. Nilsen	100	100	100	100	100	100

Uddrag af en opmålings-protokol over Huorslevs jorder fra 1779.

Man undrer sig over, hvordan landinspektøren og andre eksperter har mingeleret så fint og millimeternøje med udmåling, taksation og udskiftning, ja, og forhandling med gårdmændene, at hver gård fik præcis samme hartkorn: 3–2–2. De mange *små eng-, græsnings-, lyng- og moselodder* har vel tjent både til gårdenes praktiske behov og til at udligne små forskelle i hovedloddernes hartkorns ansættelse. I øvrigt må man konstatere, at i 1828 var der endnu adskillige *lynglodder* tilbage i Tind og adskillige uopdyrkede *fællesjorder*.

Udskiftningen er nok indirekte et vidne om, at også Tind-mændene begyndte at løfte hovederne fra fattigdom, trældom under grevskabet (skønt Frijsenborg aldrig var af de værste bondeplagere!) og den ligegyldighed eller energimangel, der let følger af bestandig at få vingerne stækkede. Det hedder sig, at »efter 1840 var der stor Fremgang«, men betød udskiftningen ikke just højere priser på landbrugsvarer, så betød den dog friere vilkår i hverdagens gerning og dermed fremdrift for de mænd, der ikke var kuede af ydre, fremmede kræfter. De nye åndelige rørelser visse steder i landet, særlig Fyn, Sjælland og Sydjylland, pletvis ganske vist, var vist nok ikke nået til Gudenå-egnen.

Gerning-kortet har jeg færre forudsætninger for at vurdere. Heller ikke det sene tidspunkt for udskiftningen – og kortets tilblivelse, 1832, har jeg nogen forklaring på. Navne som: *Revsholm* mod vest og *Klinten* mod nordøst, på Kristen Henriksens mark?, en mose eller lille plet eng ved Mågård, kirken på sin lille firkant, bysamling lidt mere end Tind m. m. standser ens blik. Men det, der springer en i øjnene, er sort på hvidt for, at der virkelig tæt uden for byen mod øst har været et *kapel*, ca. en km østpå, vel 1–200 m nord for den nuværende vej til Hvorslev og for den første statshusejendom, men muligvis tæt op ad en gammel vej, står der på kortet med den sædvanlige miniskrift: *kapel dal bet.*, – ca. 100 m østsydøst derfor: *kapelmose*, et tredje sted i umiddelbar nærhed: *kapel-lokker*. Ét er klart, at der på den tid har været så tydelige spor af et kapel, ruinrester vel, at landmåleren har ment at måtte aftegne det. Man gætter på et lille *åbent Maria-kapel*, som det ses i katolske lande den dag i dag, eller måske et bitte kapel til minde om en eller anden ulykke, eller har Gerning haft en »helgen« gang i sin midte før reformationen? Mærkeligt blot, at sporene har holdt sig så længe. De tre bogstaver: *bet.* lader sig næppe tolke. Skulle de betyde *betalt*, forekommer de ilde anbragt på et kort. En klar aftegnet firkant, et langagtigt rektangel, med et ord i midten, lader sig ikke læse eller tolke. Måske det skal antyde kapellets sted.

I Trap tales der om *Rantzaushøje* øst for Gerning. Kortet bekræfter, hvad lokal-kendte folk forlængst har vidst, at Trap for en gangs skyld tager fejl, det *rigtige navn er Ringse-*, det hentyder sandsynligvis til Rings-ø, idet bakkedraget er omgivet af en dalstrækning i en ring, eventuelt en sænkning fyldt med vand til visse tider.

Det bør også noteres, at den *lille bæk*, som skiller Tind fra Gerning, idet den kommer fra moserne ved Tinds østre skel og løber videre som skel mellem Hesselbjerg og Gullev, og som vel må formodes at have haft mere vand i 1828 end 1928, overhovedet ikke nævnes, skønt det kunne have været et naturligt navn at bruge som skelbetegnelse i visse sammenhænge.

Det vil utvivlsomt interessere mange at følge ejerskifte ved gårdene. Hvem har boet her i vor gård før os – et par hundrede år tilbage, mere måske? Svaret herpå kræver megen lokalkendskab og en del undersøgelser. Uden min broder Sørenns hjælp ville det have været temmelig umuligt. Der eksisterer ingen liste over ejernavnene. Køb og salg, byttehandler og nyt ægteskab efter dødsfald, navneskifte og »øgenavn« gør sagen yderligere indviklet. Oversigten, som nu skal anføres, gør derfor

ikke krav på fuldstændighed og dog på at være temmelig korrekt. En hjælp for tidsrummet ca. 1813–ca. 1930 har brandtaksations- og brandforsikringsprotokollerne i landsarkivet været, men også her er der visse huller og uklarheder. Til taksationen fungerede i begyndelsen af 1800-tallet Oluf Madsen og Søren Amdisen, Hvorslev. Taksationerne foregik 1813, 1840, 1854 og derefter vist nok så tit, som en ejer ønskede det, hvilket selvfølgelig kunne have mange grunde.

Indtil 1854 står der oven over alle byer i begge sogne: »*Denne by tilhører Grevskabet Frijsenborg*«. Betyder det, at overgangen til selveje skete for alle gårdene som for Vestergård, Tind, omkring det år? Endvidere bemærker protokollen, at »Matriklen vides ej«. Også dette gør efterforskningen besværlig. Enkelte gårde har navn, andre ikke. Gårdenes nummer i listen siger ikke meget, det stammer fra en kommuneliste.

1) HVORSLEV

- Nr. 9: *Hvorslevgård*: Niels Sørensen (Karmark), fader til lærer Schougaard – Jens Mathiesen Jensen (skovfoged?) – Peder Møller – Jørgen Møller (1887–1963) – Holger Mikkelsen. Gården lå tidligere på den anden side bakken – op mod byen.
- Nr. 6: Tangagergård: Peder Sørensen (1715–87) – Søren Pedersen (1740–1810) – Peder Sørensen (1767–1846) – Søren Pedersen – Hans Sørensen Pedersen – Peder Hansen (1828–1915) – Kristian Hansen (1875–1957) – Ebbe Hansen.
- Nr. 8: Anders Kristensen (1844–1918) – Hans Kristensen (1885–1970) – Jens Vinderslev.
- Nr. 7: Henrik Jensen Brok (1756–91) – Hans Brok – Rasmus Jensen – Jens Henrik Jensen (1883–1962) – Niels Søgaard.
- Nr. 4: Jens Laursen Rohde – Jens Laursen Jensen – Hans Peder Kristensen (1887–1966) – Henry Bay Kristensen.
- Nr. 5: Søren Sørensen (1872–1914) – Abbild – Peder Madsen – A. Schaltz Andersen.
- Nr. 10: Peder Jensen – Niels Pedersen (1866–1946) – Søren Pedersen – Olaf Schaltz Andersen.
- Nr. 14: Jens Rasmussen Karlsbak – Andreas Mikkelsen – Alfred Jensen (1900–67) – Jens Chr. Søndergaard Jensen.
- Nr. 12: Jens Hansen – Poul Pedersen (1852–1924) – Jens Hansen Pedersen (1892–1969) – Villy Jensen.
- Nr. 13: Mosegård: Jens Brok – Laurs Laursen (Pind) (1871–1921) – Jens Anker Laursen (1910–69) – Laurids Laursen.
- Nr. 2: Kristian Vilstrup Amdisen (1824–86) – sognefoged Amdi Amdisen (1858–1945) – Knud Sonne (1899–1963) – Johan Sonne.
- Nr. 3 F: Jens Laursen Jensen (1827–1908) – Martin Horn (1855–1944) – Jens Amdi (1896–) – Jørgen Sørensen.

Den gamle skole ved nordsiden af legepladsens vestre ende, skole til ca. 1870, den østre ende blev enkesæde, hvis første beboer var enke-madam Amdisen født Drachmann.

Præstegårdsforpagtere: Amdi H. Amdisen – Niels Rohde – P. Rohde – Niels Rohde – Knud Jensen.

Bysmedien ved Tostrupvejen: Købt af smed Søren P. Pedersen.

2) ALDRUP

- Nr. 3: Aldrupgård: Niels Pedersen Karmark (1647–1700, dattersøn af ridefogeden på Karmark, Løvskal, Jens Foged, og søstersøn til sognepræsterne i Langå og Velle: Jens og Niels Jensen Karmark – Søren Povelsen (ca. 1791) – Rasmus Nielsen (opfostrede »Aldrup Munkedal«) – Jens Skytte (1874–1949) – Niels Skytte.
- Nr. 1: Aldrupskovhus: Søren Jensen (1824–76) – Søren Smed Sørensen (1868–1953) – Bernhard Sørensen. – Ældst kendte ejer: Christen Rasmussen (1706–68) – Claus Nielsen – enke Birthe Cathrine ca. 1850. – Stuehus fra 1691, nedbrændt 1891.
- Nr. 2: Martin Vildrik – Flarup Justesen (1885–1968) – Martin Justesen.
- Nr. 3: Peder Knudsen (ca. 1890) – Niels Knudsen – Søren P. Sørensen.

3) VIDSTRUP

- Nr. 1: Vidstruplund: Jacob Jensen Horn (1861–1922) – Henning Jensen (bestyrer for moderen Bodil Marie til 1941) – Thorvald Lauridsen. – Ældste ejer: Christen Christensen Larsen Horn (ca. 1760–70) – Christen Christensen (Horn) ca. 1822 – Jens Christensen ca. 1861. – »Hornsminde« udstykket herfra ca. 1850 til sønnen P. Christensen (Horn) – Karl Pedersen (Horn) – Marinus Pedersen (Horn).

4) AMSTRUP

- Nr. 1: Hagenstrup Mølle: Jens Jornsens 1736 – Michael Madsen Ilsø 1815 – Mads Jensen 1864 – Kristian Johansen – Vilhelm Bøttern – Martin Vilhelm Bøttern (1869–1922) – Anker Bøttern.
- Nr. 4 f: Mikkil Madsen – Hans Leth (1871–1953) – Robert Svendsen – Lærer J. K. Møller – Sigurd Kristensen.
- Nr. 4 e: Jens Pedersen – Søren Jensen Pedersen (1869–1952) – Jens Anker Pedersen.
- Nr. 4 d: Peder Sørensen Madsen (1849–1926) – Martin Ibsen (1880–1938) – Jens Bøgh (1897–1973) – Karl Bøgh.
- Nr. 4 g: Kristen Sørensen Tind (1858–1921) – Søren Jensen Sørensen (1882–1962) – Niels Pedersen.
- Nr. 4 a: Jens Nielsen Frandsen – Jens Frandsen Nielsen (1866–1944) – Snedker Knudsen (1895–1972) – Jens Anker Pedersen).
- Nr. 4 b: Hans Jensen (1673–1727) – Jens Hansen (1716–79) – Laurs Jensen (1757–1813) – Sognefoged Jens Laursen (1803–82) – Sognefoged Laurs Jensen (1841–1900) – Kristian Ibsen (1873–1953) – Holger Ibsen.

5) BORRIDSØ

- Nr. 1: Borridsølund: Birkedommer Groth (til 1780) – Martin Herloff – Godsejer Lots, Sjælland – P. Smed, Asmildkloster – Anders Pedersen – Sølvsten – Marius Sørensen – Anker Bach – Foged – Niels Nielsen – Harald Nielsen.
- Nr. 8: Tindgården: Niels Nielsen (1865–1930) – Søren Tind (1871–1946) – Martin Kristensen – Jens Ravn Sørensen.
- Nr. 5: Skovfoged Peder Larsen (til 1796) – Jens Peder Larsen Pedersen – Just Jensen (1801–83) – Jens Justesen (1838–1904) – Peder Rohde – Rasmus

- Rasmussen (1904–49) – Karen Rasmussen (til 1972) – Hermann Johannesen.
- Nr. 10: Karl Jensen – Søren Poul Jensen (1875–1965) – Kristian Møller Jensen (1904–62) – Johanne Møller Jensen.
- Nr. 2: Borridsøhøjgård: Peder Kristian Pedersen (1854–1931) – Kristian Pedersen – Jens Lassen – Søren Peder Jensen.
- Nr. 3: Baunhøjgård: Chr. Kristensen – Søren Peder Nielsen – Kristen Nielsen (1886–1961) – Arne Nielsen.
- Nr. 4: Therkild Pedersen (1861–1932) – Søren og Thorvald Pedersen.
- Nr. 5: Søren Andersen Sørensen (1874–1936) – Andreas Sørensen.
- Nr. 9: Stougård: Sakarias Nielsen (1840–1904) – Lars Nielsen (1877–1948) – Saga Stougaard Nielsen.
- Nr. 1 E: Lundmark: P. Smed, Asmildkloster – Edelhardt Svendsen (1890–1922) – Salling (se Hesselbjerg og Mågård) – Niels Johansen (1880–1964) – Anton Hansen – Lars Kristensen – Hans Torp.
- Nr. 1 C: Skovridergården: Oprindelig bygget omkring 1890 til en jagtjunker – Skovrider Moldenhawer – Skovfoged Svendsen – Skovfoged A. Sørensen – Egesborg – Anders Tanghus – Duelund Hermandsen (1903–69) – Blach – Bering – Ejner Vestergaard.

6) GERNING

- Nr. 2: Kirkegården: Søren Las Jensen (1736) – Niels Thøgersen (1795) – Sognefoged Jens Nielsen – Niels Kirkegaard (1857–1937) – Søren Kirkegaard (1888–1956) – Ove Kirkegaard.
- Nr. 3: Digsgård: Rasmus Tuesen Sørensen – Kristen Henriksen – Sognefoged Jens Kristensen (1840–1911) – Sognefoged Kristen Henriksen (1883–1952) – Konsulent L. J. Nielsen – Emil Mark – Hans Træholt Frederiksen.
- Nr. 4: Mogens Jensen 1734–) – Jens Mogensen (1774) – Peder Jensen (1810) – Andreas Pedersen Mogensen (1853–1913) – L. K. Jensen (1875–1949) – Henry Jensen.
- Nr. 5: Rosenlund: Anna Sorensdatter – Knud Madsen (1700–65) – Jens Jensen (1741–ca. 1810) – Niels Jørgensen (1786–1854) – Jens Nielsen (1844–1918) – Niels Sølvsten – Anders Peder Pedersen (1872–1958) – Arthur Pedersen.
- Nr. 6: Mågården: Niels Olesen (1710–90) – Sognefoged Ole Nielsen (1751–1808) – Niels Mogensen – Kristen Nielsen – Niels Kristian Kristensen – Jacob Jacobsen – Salling – Peder M. Pedersen (1891–1966) – Kristensen, Grå mølle, Århus.
- Nr. 5 L: Refsholm, bygget 1864: Peder Jørgensen Nielsen (1839–1913) – Thomas Pedersen (1857–1935) – Michael Pagh – Erik Andersen (1877–1958) – Niels Rasmussen (1876–1967) – Arne Rasmussen – Konsulent Niels Peder Johansen – J. K. Johansen.
- Smedien: Fra 1888: Bymændene skiftedes til at være formænd.
- Købmand: Høker Peder Christensen 1866 – Detailhandler Christian Pedersen (Forbrugsforeningsbestyrer 1894) – Rasmus Christensen Vestergaard – L. Chr. Jensen – J. Lyngaa.

7) TIND

- Nr. 2: Østergård: Rasmus Kristensen (1752–1831) – Kristen Rasmussen (1785–1830) – Rasmus Kristensen (1823–1913) – Kristen Kristensen (1867–1929) – Magnus Kristensen – Karsten Kristensen.
- Nr. 3: Axelseje: Sognefoged Axel Frederiksen (1772–1841) – Jens Jensen (1805–88) – Jens Jensen (1841–1907) – Jens Jensen (1870–1925) – Rasmus Kristensen – Jens Jensen Kristensen.
- Nr. 4: Volshøj: Peder Pedersen (1770–1859) – Thomas Pedersen (1806–96) – Niels Sørensen (1842–) – Kristian Pedersen (1878–1955) – Sognefoged Jacob Pedersen.
- Nr. 5: Vestergård: Kristen Vestergaard (i 1715) – Søren Vestergaard (i 1736) – Søren Jensen Hesselbjerg (til 1782) – Niels Knudsen (1758–1831) – Kristen Nielsen (1793–1877) – Kristen Kristensen (1822–73) – Rasmus Kristensen (1840–88) – Niels Kristensen Vestergaard (1862–1931) – Søren Vestergaard – Gunnar Kristensen.
- Nr. 6: Enggård: Jørgen Nielsen (1754–1834) – Jens Sørensen (1828) – Kristen Jensen – Jens Kristensen (1856–1934) – Peder Andersen (1894–1965) – Jens Amdi Andersen.
- Nr. 7: Toftgård: Søren Nielsen – Peder Sørensen – Hans Sørensen (1828) – Poul Jensen – Jens Kristensen Maagaard – Johannes Kristensen – Jens Møller (1904) – N. K. Sølvsten (1906) – Poul Bødker Andersen (1908) – Anders Jensen Andersen (1910) – Hans Kjeldsen (1884–1950) – Søren I. Jensen – Poul E. Larsen.
- Nr. 8: Skovlyst: Kristen Sørensen (1787) – Jens Kristensen (1828) – Mourits Jensen – Sognefoged Anders Nielsen Bøg (1800–55) – Kristen Mouritsen (1823–63) – Thomas Nielsen (1834–1906) – Peder Mogensen Pedersen (1876–1960) – Thomas Pedersen.
- Nr. 7 k: Hyrdehus eller fattighus: Jens Rasmussen Maagaard (1829–1916) – Hans Iversen (1847–1911) – Søren Iversen (1891–1969) – Niels Maagaard Rasmussen – Jens Sørensen (1908–44) – Asta Sørensen.
- Nr. 7 b: Møllen (fra 1869 til 1920): Niels Knudsen – Jens Nielsen – Niels Hansen – H. P. Hansen – Sognefoged Kristen Henriksen – Forpagter Thøger Sørensen – Andreas Karlsen (1887–1965) – Jørgen Kristensen.

Husmandslodderne øst for Tind må være solgt fra gårdene, eftersom der ved udskiftningen 1828 ingen nævnes. Om disse lodder er kun fundet:

Laurs P. Christensen fik forsikret 1882.

Christian Iversens ejendom er fraskilt Chr. Rasmussen 1864.

3e+5d: Anton Andersen – Peder Hjersing.

5 f: Trondam: Kristen Kristensen – Søren Iller – Søren Nielsen.

3 d: Jens Rasmussen – Johannes Jensen.

15 a: Tind fællesjord.

Angående *møllen i Tind* kan til ovenstående liste over ejerne tilføjes, at den første gang ifølge forsikringsprotokollen blev forsikret 3. april 1870. Det stemmer med, at den byggedes 1869. Den betegnes i protokollen som en »hollandsk Mølle«, d.v.s. den drejes ved hatten.

Indtil 1. januar 1962 var møllerne privilegerede – omtrent som kroerne. Det havde været der siden 1660 og gjaldt *alle* møller. Derfor søgtes nærmeste vandmølle,

bl. a. var der en stampemølle i Borridsø. Om dette gjaldt Hagenstrup mølle, eller vandmøllerne måske var uden for den lov og det privilegium ses ikke. Hagenstrup mølle er måske fra middelalderen, se tidligere, men vi møder den ellers i et skøde 1691 samt 1736. Møllerne selv var i ældre tid centralt placerede i sognets bevidsthed, ved gilder f. eks. næst efter præst og degn, hævdes der, vel på grund af deres uundværlighed og derfor folks afhængighed af den. Man spørger i øvrigt, hvor bonden fik sit korn malet før vindmøllernes tid? Man ved, at kong Valdemar Atterdag (1340–75) ivrede for anlæg af vandmøller, »han vilde ikke, at Aaerne skulde løbe i Stranden uden først at have gjort Landet Gavn«.

For at give et billede af en fæstegårds bygninger ca. 1800 gengives her efter taksationsprotokollen en beskrivelse af en jævn bondegård som Vestergård, Tind:

- 1) *Stuehuset* norden i Gaarden, 10 Fag, 9 Alen dyb, Ege Under og Fyr Over Tømmer (under = bindingsværk), klinede Vægge, Straatag, til Stuer, Kamre og Kjøkken, med Lowt (altså ingen gulv), Vinduer og Døre, en Jern-Bilægger-Kakkelovn samt Skorstene og en Bagerovn af Leer, men Skorstenspiberne af brændte Sten: 180 Rdl.
- 2) *Det østre Hus* 10 Fag, 6¾ Alen dyb, Ege Under og Fyr Over Tømmer, klinede Vægge, Straatag, til Kreaturer: 80 Rdl.
- 3) *Det søndre Hus* 10 Fag, 8¾ Alen dyb, Ege Under og Fyr Over Tømmer, klinede Vægge, Straatag, til Lade og Tærskeloe: 200 Rdl.
- 4) *Det vestre Hus* 8 Fag, 7 Alen dyb, Ege Under og Fyr Over Tømmer, klinede Vægge, Straatag, til Vognport og Tørvehus: 60 Rdl.

Til sammenligning ca. 1800 tjener en skifteforretning 1767 i Gerning, nr. 5 Rosenlund: Stuehuset 14 fag, lade 16 fag, fæ- og tørvehus 22 fag, østre hus 15 fag, altså adskilligt større huse trods 40 år tidligere. Forklaringen er, at Rosenlund var en helgård, Vestergård en halvgård.

8) HESSELBJERG

Nr. 1 a: Hesselbjerggård: »Stig Vesteni og Hustru Karen Eskildsdatter af Hesselbjerggaard har skødet paa Viborg Landsting efter deres Skødebrev paa Pergament med 5 Indsegl paa Hesselbjerggaard med Gods til renlivet Mand Broder Bendt, Provst i Tvilum, for en daglig Messe i Sct. Marie Klosterkirke i Tvilum at skulde holdes«.

Søren Jensen – Niels Sørensen – Søren Nielsen – Mikkil Sørensen – Søren Mikkelsen – Kristen Lind – Salling – Kristian Torp (1863–1952) – Peder Torp – Viggo Torp – Anders Jensen – Harry Frederiksen.

Nr. 2: Anders Lading – Jens Mogensen Andersen – Erik Andersen (1877–1958) – Marko Pedersen – Jacob Povelsen (1882–1959) – Knud Pedersen.

9) STÆRKJÆR

Nr. 1: Stærkjærgården: Hans Henrik Hansen – Hans Jørgen Sørensen – Poulsen – Knud Knudsen – Mogens Strunge – Edelhardt Svendsen (1890–1922) – Niels Krarup Knudsen – Kristen Bach Sørensen – Johan Meldgaard.

Nr. 2: Granlygård: Jens Peter Svendsen (1830–1905) – Jacob Albertsen (1868–1947) – Julius Sørensen – Anders Olesen (1899–1971) – C. H. Thorsen.

Nr. 9: (ladegård til hovedgården): Nicolaj Clemmensen – Peder Madsen 1760–1834) – Rasmus Pedersen (1800–82) – Kristen Gravesen (1839–1929) –

Kristian Torp (1863–1952 – gården brændt og flyttet) – Hans Jeppesen
1892–1959) – Laurids Knudsen.

10) DANSTRUP

- Nr. 6: Danstrupbundgård: Etatsråd Bartholins enke – Grev Chr. Friis – Indsieder
Jens Jensen – Søren Nielsen Bunde (død 1746, se gravsten) – Birkeskriver
Soetmann (til 1813) – dennes søn – Laust Meldgaard (1835, stænderdepu-
teret, arvefæster, død 1852) – Mathilde Meldgaard, datter, gift 1853 med
Søren Jensen Ødum (1853–80) – Salomon Larsen, bestyrer (1880–90) –
Enkefru Ødum 1890–94 – Jens Laursen Jensen (fra Amstrup, købte går-
den 1896, 1871–1937) – Laurids Karl (Jensen) Laursen (1897–1970) –
Jens Edelhardt Laursen (1925–1971) – Grete Laursen.
- Nr. 5: Kræmmergården: Thomas Kræmmer – Kristen K. Kræmmer – Peder Kri-
stensen – Kristian Pedersen – Peder Rasmussen (1864–1924) – Anna og
Anton Rasmussen.
- Nr. 4: Brokgården: Niels Hansen – Rasmus Jensen – Hans Brok – Kristen Kristen-
sen (1874–1929) – Jens Rohde – Henry Madsen.
- Nr. 2: Jens Kristian Mogensen – Andreas Mogensen Jensen (1845–1926) – Jens
Kristian Jensen (1889–1966) – Sigfred Rasmussen – Lars Jørgen Nielsen –
Marinus Knudsen – Poul Krog.
- Nr. 3: Peder Hansen – Michael Sørensen (1858–1919) – Anders Døssing (1868–
1968) – Søren Laursen – Peder Kjellerup – Amalie Stampe – Lars Jørgen
Nielsen – Hans Hansen – Johannes Sørensen.

Gulnede papirer

I Hvorslev præstegårds arkiv-skab har sognepræst Lorenzen fundet enkelte gamle protokoller og hefter i folio-format, det ældste fra 1779, de andre fra 1800-tallet, et par desværre udaterede. To emner går som en rød tråd gennem næsten hele bunken, det ene er *jordernes udskiftning*, det andet er *tiendeforpligtelsen*, både korn-, kvæg- og præstetiende.

Da konge- og kirkemagt i middelalderen, ca. 1050–1200, snart listede, snart truede, snart fremtvang tiendepligt som en skatte(re)form til gunst for de to magter, rejste befolkningen sig i protest og modstand, flere gange og på flere steder i landet til voldelig modstand, f. eks. mod Knud den Hellige, der blev dræbt 1086, i reglen dog modstand i en mildere form, men næsten overalt i en forståelig uvillig reaktion.

I 1800-tallet rørte tiendeyderne igen på sig, denne gang for at få tiendepligten afløst af en mere fast og håndterlig pengeskat. Blandt de gulnede papirer i arkivet findes »fredelige« tiendelister til kontrol over betalingen, flere f. eks. fra pastor Flensborgs tid og hånd, hvor navne, ydelsens størrelse og betalingen er krydset af. Der findes også nogle papirer, der fortæller om strid mellem parterne og myndighedernes forsøg på mægling, så bitter strid endog, at der måtte forhandles med hver enkelt tiendeyder. Det endte dog hver gang med mindelig overenskomst. – I alle papirerne finder man da slægtsnavne, så at enhver interesseret kan se sine forfædre i konkrete situationer, på ondt og godt, de får »kød på kroppen« derved og er ikke længere uvirkelige navne.

Det følgende kan springes over af dem, der ikke interesserer sig for enkeltheder eller historie eller slægtsforskning.

1) Det ældste dokument er som nævnt dateret på omslaget: 1779! Med andre ord næsten 200 år gammelt. Alderen er sandelig også kendelig, det er gult eller brunt af ælde, flosset i kanten, mølædt eller mærket af tidens tand, et så sjældent papir, at der nok ikke findes mange mere til. Sproget er da også tilsvarende gammelt, så læsningen kan være besværlig nok. Hvorslev er på omslaget stavet: Huorslew, og på bagsiden af omslaget er skrevet navne på kryds og tværs samt små regnestykker. Skønt heftet har 30–40 sider tæt skrift på svært papir og rummer et utal af navne og enkeltheder, er det nok kun en afskrift. Hvor originalen findes vides ikke.

Indholdet er en *opmåling af Hvorslevs jorder*, store og små agre, hver med navn i lokal dialekt, ofte morsomme, snart uforståelige, snart alligevel med en bestemt betydning, og så grundig gik man frem i opmålingen, at agrene blev bedømt i bonitet i 7 klasser, et kæmpearbejde, og når det forlænges i tanken til hele landet i 1770'erne og 80'erne som en beredelse til udstykingen, forstår man lidt af, hvor travlt og dygtigt de mænd har arbejdet.

Heftet begynder således:

»Opmaalings Forretning

Anno 1779 d. 26. Mary blev foretagen Opmaaling paa Hvorslev Byes Pløynings-Jord . . . henhørende til Grevskabet Frijsenborg paa *Aldrup Gaards Gods* efter det højgrevelige Herskabs Ordre . . . ifølge de kongelige allernaadigste Anordninger om Fællesskabets Ophævelse . . . foranstaltet af Hr. Inspektør Bagge, i Overværelse af

4 af Byens Beboere, P. Nielsen, Christen Povelsen, Niels Johnsen og Rasmus Mikkelsen samt Sogne-Præsten Hr. Møller, desuden tvende fornøftige Synsmænd Jørgen Pedersen fra Haxholm og Just Frandsen fra Vejerslev m. m.«

Så blev jorderne takseret efter bonitet, »saa enhver kunde nyde efter det tillagte Hartkorn i 1.-7. Klasse«. Til sidst skrev alle under, de 4 fra sognet på alle sogneboeres vegne.

Nogle af de karakteristiske *mark-navne* lød: Kiølds – Gåsmederne = gåseengene (jvf. ma eller må = eng – som Mågård) – Huusblokkerne = korte agre ved husene – Vestre Tang og Østre Tang – Flaegled – Anders Lunds Rohde – Sandgrau Blokker og Horsballe Blokker og Kragelunds Blokker og Tingveus Blokker – Smede Kjær – Skomager og Brådenhøj Agre m. m.

Visse *personnavne* kan nævnes: Jens Wæsel, Chr. Mikkelsen, Niels Johnsen (en af de 4), Las Jensen, Rasmus Michelsen, Kield Rasmussen, Therkild Møller (sognepræsten), Jens Madsen, Chr. Poulsen, Søren Pedersen, Christen Rohde, Christen Ollesen . . .

Der findes nøjagtige bestemmelser om *kirkeveje* og *kirkestier*, i alt 19 punkter, f. eks. Hagenstrup mølles kirkesti fra møllevejen til ?

En af *stridighederne om tienden* blussede op mellem pastor Henneberg og beboerne i 1841–42. Man kan vanskeligt undgå at sætte dette i forbindelse med det frihedsrøre, visse steder frihedsoprør, der gik over Europa, også Danmark i 1830'erne og 40'erne, og hos os endte med grundloven 1849. Skønt præstegården havde i alt 168 3130/14000 tdr. land, et meget betydeligt areal, som før udstykningen havde ikke mindre end 37 lodder + en hovedlod med takst lige fra ½ til 19, så har sognepræsten holdt stramt på sin ret.

Beboerne gjorde udspillet i skrivelse af 30. oktober 1841: »Ærbødigst. Underkrevne Jordbrugere i Gjerning Sogn begærer herved, at Amts Tiendcommissionen til næste Foraar vil fastsætte vor *Præstetiende* saaledes, at denne Tiende for Eftertiden kan betales i Tønder og Skjæpper Korn, og at Commissionens Kjendelse om muligt kunde være afsagt inden førstkommende St. Hansdag 1842«. Blandt underskriverne finder man de kendte navne fra alle sognets byer.

Det næste, der skete, var, at en *L. Djørup*, Katballegård pr. Wiborg, 17. maj 1842 indkaldte såvel sognepræsten som hver enkelt beboer (ved kirkestævne 22. maj) til at møde i Danstrupbundgård. I 3 dage forhandlede der så med hver enkelt. Efter forhandlingen fra kl. 9 til kl. 6, altså 9 timer, »blev der *endelig* opnaaet et *mindelig Forlig* (forening) med 2, og med de øvrige Beboere kan der være Haab om samme mindelige Forening . . .«, hvad altså skete efter 3 dage. Men »Kornet skal være godt og vel rengjort, saaledes at det for gode Kjøbmandsvarer kan antages og passere«. Alle skrev under, også greven og præsten. Regning på 51 rdl. 8. juni samme år stadfæstede »Wi, Christian VIII« forliget.

En fæstegård som gårdene i Tind skulle give 13 skp. 2 fj. rug efter kapitelstakst, begyndende med afgrøden 1842.

Den næste sag om tiende foregik 1855. Efter ordre fra »Wi Frederik VII. . .« udgik fra »Frijsenborg-Faurskov Birks Contoir« ordre til forhandling om »*mindelig Forening* (= overenskomst) om et *fast aarligt Vederlag* for den af nogle Jorder i Gjerning Sogn . . . svarende Kirke- og Præstekorn og Qvægtiende samt Konge Qvæg-

tiende. . .«, denne gang samledes man i Hvorslev skole 24/9–1854. »Også alle Tiendeydere i Gjærning Sogn ere tilsagte . . .« Ved kommissionens mægling blev overenskomsten indgået – med ydelser fra 12 skp. rug, 15 havre til mindre tal som 8, 6, 9, 13 og 2. For Gjærning er der 10 navne, Borridsø 6, Rysholt 2, Hesselbjerg 2, Danstrup 12, Tind 11.

Det tilsvarende skete for Hvorslev 21/9–1854.

I *kriagsåret 1864*, tilmed 2 dage efter Dannevirke-rømningen, underskrev pastor Flensborg ifølge Frijsenborg-Faurskov birks forhandlingsprotokol en berigtigelse af *tiendevederlaget til præsteembedet* efter en lov af 1862, efter at fortegnelsen over tiendeydernes andele havde ligget til eftersyn i Gjærning skole, hos høker Søren Bøgh, Hvorslev, og på birkekontoret, uden indsigelse fra nogen. Ud for hvert navn er angivet, hvornår overenskomsten om tienden var indgået. Slutningen indledes med de to højtidelige ord: »*Thi eragtes!*« underskrevet af overauditør *Malling* og derefter indført i skøde- og panteprotokollen.

Sidste gang, de guldne papirer taler om tiende o. l., er fra 1877 – med nogle tilføjelser indtil 1883. I denne liste anføres ikke bare tiendeydernes navne, men konkrete tal, hvor meget de skal betale i penge + nannest (= afgift in natura) + kvægtiende. Vestergård i Tind f. eks. skulle betale: 1877 21,50 kr. + nannest 1,08 kr. + kvægtiende 47 øre, i alt 23,50 kr. – 1879 15,53 kr. – 1881 19,98 kr. – 1883 16,71 kr.

Her optræder f. eks. *møller Nielsen*, Tind, og kollegaen møller Bøttern, Hagenstrup, Ole Rasmussen (Skuel Wolle), Gjærning, Jens Kirkegaard, Gjærning, Laursen, Danstrupbundgård, Herløff, Borridsølund, Chr. Graversen, Stærkjær, Chr. Amdisen, Hvorslev m. fl.

Skæbner og skikkelser

1) En familie-tragedie - uden ende

Selv tørre sognerådsprotokoller kan blive levende og malende. En lille del af en protokol fra Hvorslev-Gerning sogneråd har ved »skæbnens lunefulde spil« overlevet både glemsel, hengemthed på et loft i en kobberkeddel og børns leg med og roden i gamle papirer, som i sin tid var skrevet om ikke just med blod, så dog med sort blæk. Vedkommende protokol har været brugt som journal af pastor Flensborg, formand for sognerådet i 70'erne, og hans efterfølger i formandsstolen, Jens Christensen (Henriksen), d.v.s. daglig notits om ind- og udgående skrivelser til/fra sognerådet. Protokollen er nu »borte med blæsten«, men referat af en enkelt families skæbne gået gennem sognerådets hænder er reddet. Denne skæbne er heldigvis en sjælden undtagelse, men skal gengives her i korte træk, dels fordi den maler en familie i nød og sygdom, i mærkelige forsøg på at skaffe dagligt brød til mange munde og i fantastiske planer om at skabe en ny fremtid, dels fordi det tegner et billede af den tids fattigforsorg, derfor i det hele et tidsbillede, som nok kan bevæge eller interessere i dag.

Omkring 1870 kom der til Gerning sogn en mand fra Fåborg kommune i Sydvestjylland (Varde). Han hed Anders Chr. Knudsen, kaldte sig seminarist og skrive-lærer, måske var det rigtigt, måske ikke. Hvorfor han forlod sin hjemegn og havnede netop her vides heller ikke. Sognerådet her synes i hvert fald ikke at have haft nogen slags forsørgelsespligt for ham. Familien bestod af mand, kone og 6 børn, den ældste 14–15 år. De lejede et par stuer hos gdr. Christen Jensen, Hesselbjerg, og manden forsøgte at skabe sig en levevej som omvandrende skrive-lærer, et håbløst foretagende skulle det vise sig. Vinteren 1871 blev streng for den fremmede familie at komme igennem, fornødenhederne var dyre, fortjenesten ringe, kapitalen nok lig 0. Protokollen siger, det gik så meget tilbage for familien, at manden måtte pantsætte af sine sparsomme ejendele og låne sig frem, så længe nogle ville betro ham noget. Da alle udveje syntes spærrede, henvendte han sig til sognerådet med bøn om øjeblikkelig hjælp og samtidig om et lån, så familien kunne *rejse til Tasmanien*.

Selvfølgelig var det bønsskrift en klemme på sognerådet. De var pisket til at hjælpe i den øjeblikkelige nød, så familien hverken skulle sulte eller fryse. Derfor bevilgede rådet 3 rdl., siger og skriver tre rdl.! Protokollen tilføjer dog, at man var sig bevidst, at denne karrige hjælp snarest måtte efterfølges af mere. Men rådet havde jo den hovedpine, om hjemstedskommunen Fåborg ville refundere dette og flere ud-læg, især om den ville stå bag det store lån til udvandringen, eller om den eventuelt ville kræve familien hjemsendt – med bane til Vejle og diligence resten af vejen.

Ansøgeren anslår prisen for billetten til Tasmanien i juli til 300 rdl. Han tilføjer, en anelse truende: »Bevilges dette ikke, skal vi *straks* have til Klæder til os, især hvad Børnene angaar, da vi er blottede for alt, og Børnene ikke har det anstændige til at møde i Skolen, dertil vil medgaa ca. 50 Rdl. + 100 til at indløse en Panteobligation paa Indboet, ialt 200 Rdl. Men hvis de to Sogneraad bevilger de 300 Rdl. til Udvandringen, renoncerer jeg paa Indboet, og da er I for bestandig af

med os. I Tasmaniens gunstige Klima vil det ikke falde mig vanskelig at komme til Velfærd, og jeg skal lade det være mig en Æres- og Glædessag at afbetale bemeldte Kommuner det laante Beløb med Renter!«

Det satte en karussel i gang, skrivelse efter skrivelse mellem de to sogneråd, snart ja, snart nej, referatet i omtalte protokol fylder 11 tætskrevne foliosider. Fåborg sogneråd var uvillig og kritisk mod familien, de ønskede den hjemsendt, men konen var syg, læge Götzsche frarådede bestemt den transport på dette tidspunkt. Enden på den lange historie, hvor familien var kastebold for de mange forhandlinger, blev, at i 1873 gik begge råd med til at finansiere udvandringen – vel for at blive dem kvit!

I mellemtiden havde Knudsen, sammen med den ældste søn, nu 17 år, forsøgt at drive fiskeri i Limfjorden, sandsynligst et lige så dødfødt foretagende som de tidligere, og ganske rigtigt, også det slog fejl, det kunne ikke engang dække udgifterne til båd og redskaber. Det kom så langt, at Fåborg-rådet krævede politi-forhør og skrev i øvrigt til Gerning-rådet: »Hvad hans højtflyvende Planer om Udvandring til Australien angaar, er man meget nøje kendt med disse *Fluer*, som han i mange Herrens Aar har haft i Hovedet i Stedet for at foretage sig noget godt og nyttigt til Familiens Underhold«.

Hvorslev-Gerning sogneråd kalder det »en temmelig streng Fordring, at en Mand, om han end er nok saa driftig, skulde i denne for Smaafolk saa trange Tid, da alle Fornødenheder er saa kostbare, kunne forsørge en Familie med Kone og 6 Børn blot ved sine Hænders Arbejde, medens vi snarere undrer os over, at han saa længe har kunnet undgaa Understøttelse«. Man aner pastor Flensborgs humane forståelse bag de ord.

6. september 1873 afrejste familien over Randers til København og 10. september med udvandrerskib til New Zealand. Rejsen kostede 341 rdl. 5 mark 6 sk. Ved auktion over deres efterladte sager indkom 12 rdl. 3 mark 4 sk., som fragik rejseomkostningerne. Forinden var der ydet fattighjælp 5 gange dels i naturalier dels i penge, i alt 39 rdl. 3 mark 15½ sk. Pastor Flensborg kvitterede i oktober for modtagelse af dette beløb fra Fåborg, resten senere.

Sagen var slut i Danmark. Hvorledes det gik med »velfærd« i det fremmede vides ikke, desværre. Man er uvilkårligt lidt skeptisk.

2) *En kværlant?*

I 1882 dukkede en anden sag op. Et fattiglem på Borridsø fattiggård sendte 2 sirligt skrevne breve til Hvorslev-Gerning sogneråd med bitre klager over behandlingen og anklager mod især bestyrerinden for grimme og grove misbrug af sin stilling over for lemmerne og for »misbrug af midler« bl. a. ved private gilder. Brevene er både lange og ordrige og truende. Skulle rådet tro klageren, var bestyrerparret et rent heksepar og fattiggården en forgård til helvede.

Sognerådets direkte reaktion kendes ikke. Derimod foreligger en skrivelse fra amtmand Olrik til Frijsenborg-Faurskov birk af 30/10-1884, stilet til sognefoged Jens Nielsen, Gerning, med orientering om, at et af amtsrådets medlemmer har besøgt fattiggården og undersøgt forholdene. »Nu skal jeg tjenstlig anmode Hr. Birke-dommeren om behageligen at ville tilkendegive Andragerne, at Besværingen efter Alt, hvad der er fremkommet, i alt væsentlig maa anses for ubeføjet, og at Amtet derfor ikke finder Anledning til at foretage videre i Sagen. Hvilket Sognefogden anmodes om at meddele Vedkommende«.

Under skrivelsen har sognefogden tilføjet: »Foranstaaende er forkyndt for alle Vedkommende paa Borridsø Fattiggaard 4/11 1884. Jens Nielsen«.

Sagen var slut. Kværlanterne måtte tie. Sognepræst Jacobsen, der døde samme år, var uden tvivl ikke den, der nogensinde pustede til sladderens ild. Han holdt bibellæsninger på fattiggården, men nævner aldrig noget ufordelagtigt.

3) *En videnskabsmand af format og karat*

Det er *Søren Sørensen* fra Danstrup, den eneste fra sognene, så vidt vides, med international berømmelse, en »stjerne« lige fra sin tidligste skolegang hos lærer Schougaard i Gerning til professorstillingen til sidst, en sen, men fuld fortjent anerkendelse.

I Busbjerg-bladet for maj 1967 er der allerede fortalt om ham og hans ejendommelige karriere. Imidlertid er jeg i 1971 kommet i besiddelse af så mange yderligere oplysninger, at de må føjes ind i helhedsbilledet, for at det kan være nogenlunde fuldstændigt. De stammer fra lærer Rasmussen, Gerning. Han har sandsynligst tænkt på at lade sin skildring trykke, men har ikke nået det. Nu må de to skildringer væves ind i hinanden.

Søren Sørensen blev født 23. november i krigsåret 1848 i Danstrup. Hans ugifte moder hed Johanne Mikkelsdatter (1821–1901), vist nok datter af Mikkel Sørensen i Danstrup, som i hvert fald optræder som hendes forlover senere, og søster til bysmed Jens Mikkelsen i Gerning, to år senere smed i Danstrup, samt søster til bysmed Niels Mikkelsen, Borre. Barnefaderen var ungkarl Søren Sørensen, Aidt, altså med samme navn som drengen. Hans forældre blev gift knap et år efter barnets fødsel, 28. oktober 1850. Søren Sørensen anføres i kirkebogen som husmand i Gerning, senere som indsidder, nemlig da søn nr. 2, Mikkel, kom til verden 1851. Kort tid efter flyttede de til Ø. Velling og boede der en årrække, i hvert fald da drengen Søren var i 10 års alderen. Hvor de siden bliver af vides ikke. Men inden Søren blev 10 år, var han sendt til bedstefaderen i Danstrup for at gøre tjeneste som hjorddreng. Dette må nok udlægges som en følge af hjemmets fatigdom, men var måske godt for noget, for bedstefaderen havde ord for at være godt lært.

Vi ved, at Søren gik i Gerning skole hos Schougaard. I skildringen af læreren har denne allerede fået det skudsmål, at han var en dygtig lærer, men med et lunefuldt og hidsigt temperament, så han ved visse anledninger ikke kunne styre sig. Andreas Mogensen i den næstvestligste gård i Danstrup har kunnet fortælle, at en dag, da Schougaard stillede børnene et bestemt spørgsmål, og ingen kunne svare, rejste den lille Søren sig og gjorde smilende rede for sagen. Det krænkede Schougaard, at denne dreng fra Ø. Velling skole skulle brillere frem for hans egen skoles elever, derfor fik han nag til Søren og lod ham mærke det. Så måtte bedstefaderen op og tale alvorligt med læreren. Det hjalp.

Efter en sommer eller lidt mere i Danstrup vendte Søren tilbage til Ø. Velling og havde her Ditlev Monrad *Ravn* til lærer (i Ø. Velling 1841–85, sognerådsformand og kirkesanger). Hvordan Ravn var som lærer vides ikke, men det fortælles, at da Søren var 10 år gammel, erklærede lærer Ravn, at han ikke kunne lære ham mere. Enten er dette en helt utrolig ros for en 10 års purk eller også en lige så utrolig uduelighedsattest for læreren. Det var nok det første. Søren var en begavelse af den slags, der fødes få af i et århundrede, en ny Rasmus Kristian Rask, og det er lærer Ravns store fortjeneste, at han så tidligt kunne vurdere drengens evner og få skaffet udvej for videre uddannelse. Hjemmet kunne slet ikke magte det. Lærer Ravn bragte

derimod Søren i forbindelse med en mæcen, en formående velynder, den kendte børneven og storkøbmand, etatsråd *Hans Puggaard*, København, som tog sig af adskillige fattige drenge. I en tid uden »Ungdommens Uddannelsesfond« var en sådan velynder næsten eneste mulighed for fattige drenge til at komme frem.

Hvordan lærer Ravn bragte forbindelsen i stand vides ikke, men det skete, og så var Søren forsøgt. Man undrer sig blot, at Søren, da han i 1883 skrev sin selvbiografi i anledning af sin doktordisputats, ikke så meget som antyder lærer Ravns og købmand Puggaards velgerninger eller udtrykker taknemmelighed. Selv om de var døde på det tidspunkt, havde det vel været rimeligt.

Ved Puggaards hjælp kom Søren i borgerdydskolen på Christianshavn. Om han boede hos sin velgører, eller denne betalte for ham i et andet hjem, vides ikke. Det føles lidt koldt, at vi intet ved om drengens rent menneskelige kår langt borte fra hjemmet – om han f. eks. fik lov at rejse til Ø. Velling i ferier. Faderen døde først i 1883, moderens skæbne kendes ikke.

Søren blev student 19 år gammel, i 1867, forsinket måske af ydre forhold. Puggaards hjælp holdt ikke op dermed, han hjalp troligt den fattige student, til han tog sin embedseksamen i klassisk filologi 1874, med udmærkelse som til studentereksamen. Oprindeligt havde Søren naturligt nok tænkt sig et brødstudium i naturvidenskaberne, som allerede i borgerdydskolen havde fanget hans interesse. Han fortæller dog selv, at »tilfældige Omstændigheder« vakte interesse for sprog, især de gamle østerlandske. Dette studium var imidlertid ekstra vanskeligt derved, at nogle af disse sprog manglede system og oversigt, så »Enkelthedernes uoverskuelige Mangfoldighed« let kom til at skjule helheden.

Til gengæld fik han her den berømte Madvig til lærer. Lidt efter lidt vendte han sig imidlertid fra latin og græsk til *Sanskrit* = hinduernes (draminernes) gamle indiske sprog, hvori deres religiøse bøger, lovbøger og digterværker er forfattet. Som folkesprog uddøde det sprog ca. 250 f. Kr. Nu fik Søren Sørensen professorerne N. L. Westergaard og C. V. Smith til lærere. Hans speciale blev indisk litteratur, og hans doktorgrad 1883 (året, hvor faderen døde) handlede om et indisk helte-epos: »Om Mahabharatas Stilling i den indiske Litteratur. – Forsøg paa at udskille de ældste Bestanddele«. – At disputatsen var uhyre lærd fremgår bl. a. af, at det viste sig svært at finde kvalificerede opponenter.

Inden disputatsen havde Sørensen måttet skaffe sig lønnende arbejde, især da han 5 år efter embedseksamen (1879) giftede sig – med en lægedatter fra Ærø, Sophie Elisabeth Biering, der fødte ham mange børn, bl. a. den senere kendte og meget afholdte sognepræst ved Taksigelseskirken i København, Arne I. Biering-Sørensen (født 1889). I et par år var Sørensen lærer på Herlufsholm, men København drog ham uimodstælig, han måtte være i nærheden af arkiver, biblioteker og universitetet. Så fandt han på sammen med den kendte lærer R. P. Rasmussen at oprette undervisningsanstalten København, i sin tid en veritabel studentefabrik, her var han kursusbestyrer i 16 år. Efter skoletid dyrkede han sin videnskab til langt ud på natten. Hans flid og slid med lærde værker var så stor, at det undergravede hans helbred.

En af hans elever på »fabrikken« var den senere pastor Nørding, Hvorslev. Han har fortalt om dr. Sørensen: »Han var måske ikke just en fremragende pædagog, men med flid bankede han grammatikken ind i hovedet på eleverne, de kunne ikke undgå at beundre hans arbejdskraft og især hans legendariske hukommelse. De studerendes eksamenspensum kunne han udenad, og samtidig havde han den utrolige

evne, at han på én gang kunne 1) eksaminere en elev, 2) gøre optegnelser til sin store sanskrit-ordbog og 3) snitte i træ og ryge sin uundværlige kridtpibe. En sådan kostede 2 øre, og så stor var hans indflydelse på eleverne, at de uvilkårligt smittedes af ham og mente som han, så også de gladelig røg kridtpibe i timerne«.

Fra Døckers kursus, hvor dr. Sørensen også fik tid til at undervise, fortælles en historie. Han optrådte i reglen i en langskødet, temmelig nusset frakke, dampende på piben, lyttende med det ene øre efter eleven, studerende sit elskede sanskrit. Således var det vante billede, men da han en dag i klassen strøg en tændstik og holdt den til piben, var der ingen tobak. I en lynende fart fik han med den anden hånd fisket tobak op af baglommen, lige akkurat tidsnok inden tændstikken slukkedes. Munterheden bredte sig i klassen, men Sørensen rakte omgående næse ad dem! Det kunne han tillade sig, fordi hans greb om eleverne var så fast.

I sine yngre år var dr. Sørensen religiøst ligegyldig. Gennem frimurerlogen skete der imidlertid en stor ændring. Pastor Nørding har fortalt: »Professor Sørensen var meget religiøs, da jeg lærte ham at kende, han gik i kirke hver søndag, oftest hos den kendte I.M.'s præst J. Steen, og han undså sig ikke for at tilskynde sine elever til at gøre ligeså«. – Måske er her forbindelsen til sønnen, der blev præst og som nævnt en sjælden god præst.

Sørensen glemte ikke sin første barndoms egn og ville gerne tale om Hvorslev-Gerning egnen. En anden af hans elever, *Hans Hansen*, søn af gdr. P. Hansen, Hvorslev, blev ofte udspurgt om egnens forhold. Engang udtalte han endda ønske om, at en af hans elever måtte blive præst i det sogn, i så fald ville vedkommende bestemt få besøg af ham. Skønt N. Jensen Nørding virkelig blev præst i sognet, blev løftet aldrig indfriet, idet Sørensen døde 1902, 4 år før Nørding kom til Hvorslev.

En af Sørensens biografer har skrevet: »Som den første blandt vesterlandske forskere gik han beslutsom og metodisk løs på kolossen i indisk litteratur«. Derfor blev hans disputats da også rost og anerkendt i hele Vesteuropa, den blev kaldt enestående, og om Sørensen brugte man ord som: (han har) ædruelig dømmekraft, årvågen sans, skarpsindighed, er myreflittig samler . . .! altså nogle af sprogets stærkeste ord. Alligevel varede det længe, inden han i sit fædreland høstede frugten af sin lærdom. 1889 fik han guldmedalje af Videnskabernes selskab, 1891 Universitetets guldmedalje, 1900 blev han medlem af førnævnte fine selskab og holdt forelæsninger som privatdocent. Men alt dette gav ingen penge, så han måtte pukke videre. I 1899 fik han dog som en begyndende anerkendelse fra myndighederne en tre-årig bevilling på finansloven, og endelig 1902, da han var 54 år gammel, forslidt, nærmest udslidt, blev han *professor i østerlandsk filologi*. Men ak, 7 måneder efter døde han! og blev begravet på Assistens kirkegård.

Den lille, »uægte« dreng fra Danstrup fra et fattigt hjem, forældrene ret ukendte og forsvundet ud i det ukendte, endte som en virkelig stjerne på dansk og international videnskabs himmel. Ingen i mit slægtled har kendt ham, knap nok hørt om ham, og ingen, sandsynligvis da, har forudsætninger for at læse hans lærde værker, i det højeste hans bidrag om sprog i 1. udgave af Salmonsens store leksikon. Alligevel kan sognet godt overveje, hvordan lille Søren blev til store Søren og være en smule stolt af sit bysbarn.

4) *Den kloge mand på Stærkjærgården*

(fortalt af Søren Aabo Sørensen)

Det er kun lidt, jeg ved om Hans Jørgen Sørensen på Stærkjærgården, hvor han må have været i tidsrummet ca. 1840–60.

Han tog folk i kur mod gigt. Både min far, Niels Kristian Sørensen, og min farfar, Søren Jensen Aabo, der på H. J. Sørensens tid boede i Stærkjær, påstod bestemt, at folk, der var hjælpeløse af gigt, undertiden kom kørende fra gården med vognen fuld af sengeklæder. Efter en kur på 3 uger kunne patienten nemlig gå derfra.

Hvad kuren bestod i, var der næppe nogen, der vidste eller ville fortælle. En meget skrap svedekur hørte der i hvert fald til, nemlig ifølge et »sagn« en bogstavelig begravelse til halsen i møddingen. Desuden hørte der også en portion trolddom til efter den tids opfattelse. Trolderiet bestod blandt andet i, at det stykke linned, som patienten havde på under kuren, blev lagt i en krukke, som så blev gravet ned i jorden uden for gården. Et jorddige, der løb langs vejen nord for gården og mod nord ned til mosen, viste sig at indeholde adskillige krukker. En af min fars brødre, der tjente på gården nogle år efter H. J. Sørensens tid, fandt flere af den slags.

Gården brændte i H. J. Sørensens tid. Han fik den bygget op igen, men det kneb at få landbruget passet. Efterhånden blev det så sløjt, at han måtte gå fra gården og siden som gammel mand gå rundt og tigge føden. Betalingen for et kurophold havde nemlig mest bestået af fødevarer, ikke penge.

På stuehusets loft skal der mange år efter have ligget en større bunke stokke og krykker, som helbredte patienter havde efterladt sig.

Efter en anden version skal gigtkuren blandt andet have bestået i, at når der var bagt brød i gårdens store ovn, blev patienten puttet ind i den varme ovn. Efter kuren blev så patientens linned lagt i en krukke og nedgravet.

H. J. Sørensen tog sine hemmeligheder med sig i graven. Der findes ingen nu, der har kendskab til dem.

Efter en ombygning af Stærkjærgårdens hestestald i 1950'erne foretog man noget planeringsarbejde syd for stalden. Der blev da sløjfet et langt, lavt jorddige. Derved fremkom en lang række af de omtalte krukker. Den bedst bevarede – med synlige tøjstykker – blev skænket til Bjerringbro museum, hvor den opbevares og kan ses.

5) *Kort afsnit af friskolelærer m.m. Amdi Jensens erindringer*

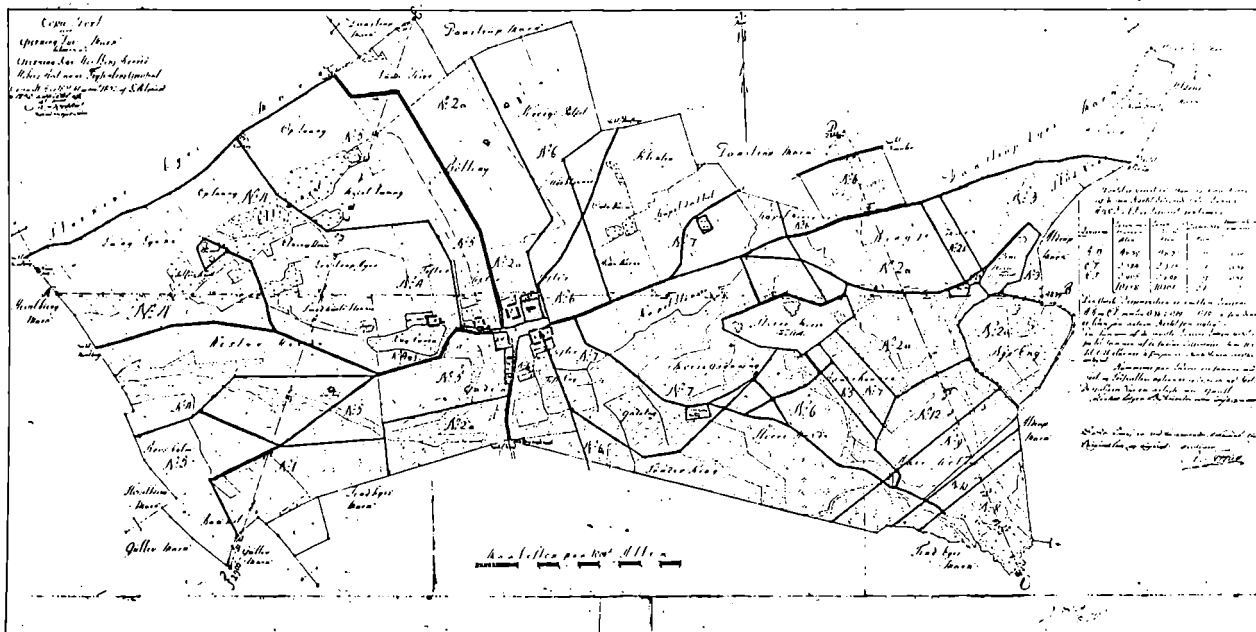
(Amdi J. født 1854 i Hedely, Hvorslev, gift med Marie D. Christensen fra Tind, han var søn af hjulmand, husmand Jens L. Jensen og Ane Sophie Magdalene Amdisen, hun var datter af degn i Hvorslev Amdi H. Amdisen og Maria D. Drachmann. Amdi J. døde 1919 i Silkeborg. Hans retskrivning i det væsentlige bibeholdt.)

»Min første Tjeneste var hos Kristen Frandsen, Hvorslev. Dagen efter min Tiltrædelse skulde jeg ud at røgte den løsgaaende Faareflok, men før jeg begyndte paa den Virksomhed, sagde min Madmor til mig Ord, som jeg aldrig siden har glemt, Ordene lød saadan: »Marken har Øjne og Skoven har Øre, husk det, min Dreng«. Hun vilde dermed sige mig, at hvad man foretager sig i Marken, det ses, og hvad der siges i Skoven, det høres. Jeg havde hørt, at det var en god Madplads, hvilket jeg ogsaa snart blev overbevist om. Der blev ikke vekslet med ret mange Retter, men de var gode og nærende: Grød, Velling, Kartofler, Grønkaal og Pandekager var de almindelige Retter til Middag, – om Morgenen Øllebrød med en Hjumpling Ost til, om Aftenen Grød og Mælk eller Mælkegrød.

Nr.	Navn eller Hjemme Navn	Hant.		Tiendeprotokollens Placering										
		Elev		Lag			Lag			Gavn				
		2d.	3d.	1d.	2d.	3d.	1d.	2d.	3d.	2d.	3d.			
	Læringsvej													
12.	Niels Jørgensen		1	3	2					1				3.
	Kløvbjerg Lg													
2a	Anders Jensen	3	4	2		6	2		3	1		1		1
2b	Jens Peter Andersen		6	2		1	1/2		2			1		3.
1.	Nikolai Jørgensen	1	5	2		6	2					6		2.
4.	Christen Jørgensen & Gølle Læringsvej			1	2									2.
2a	Christen Rasmussen	3	2	2		4	2		7	2		1		2
3a	Jens Jensen	3	4	2	2	3	3		6	3		7		3 1/2
4.	Thomas Pedersen	3	7	2	1/4	4	2		1			1		2.
5a	Christen Christensen	3	1	2	3/4	1	3	3/4						
5b	Casper Nielsen & Gølle		2	1	2		1	1/2						
6a	Christen Jensen	3	2	2	1	4	1		7	2		1		1.
6b	Niels Andersen Gølle		1	1	1/2									1.
6c	Jens Andersen			3	2			3/4		1				1/2
7.	Jens Rasmussen	3	3	1	1/4	4	1/2		7	3		1		3.
8a	Thomas Nielsen	3	1	2		3	2	1/2	7	1/2		1		3 1/2

Uddrag af tiendeprotokol fra pastor Flensborgs tid ca. 1875.

Kort over Gerning by og marker ved udskiftningen 1832 (bemærk kapellet og kilden).

En krukke fra »den kloge mand«s kur på Stærkjærgård.

Nogle Dage efter, at jeg havde tiltraadt min Tjeneste, blev jeg syg. Der var nu ikke Tale om, at jeg maatte ligge ude i det raakolde Herberg eller Karlekammer, som ogsaa var alt andet end hyggeligt. Nogle sammenslaaede Brædder udgjorde Sengestederne, en større, hvor Sønnen og Karlen laa, og en ganske lille, hvor jeg skulde sove, men mellem mig og Køerne var der kun en meget aaben Bræddevæg, hvilket bidrog til, at Køerne pustede deres varme Aande ind paa mig. For at komme ind i Kammeret skulde vi passere bag ved Hestene, og der var kun c. 1½ Alen fra Hestenes Bagparti til Kamret. Det var ret almindeligt, at de flydende Stoffer fra Stalden dannede Oversvømmelse i Kamret, men som sagt, der maatte jeg ikke ligge syg. Jeg blev derfor flyttet ind i den store Alkoveseng i Dagligstuen, som Datteren, en gammel Pige, brugte til Natteleje. Da Sygdommen fortog sig noget, og jeg kunde begynde at spise, kom Konen med en stor Rundenom Rugbrød med tyk Smør paa og en Skaal med kogt Mælk, hvori der var kommen en stor Klump Smør. Jeg tænkte da paa, at det var noget andet, end naar jeg fik et Stykke Smørrebrød hjemme, og jeg lod det smage mig.

Efter gammel Skik var Gaardene bygget meget tæt sammen. I den søndre Del af Byen laa 4 Gaarde, hvoraf de tre laa saa tæt op til hinanden, at der kun var en meget smal Gang mellem dem, den 4. var skilt fra de tre med en meget smal Vej. Den 22. November, altsaa c. 3 Uger efter, at jeg var kommen i Tjeneste hos Kristen Frandsen, som ejede den mellemste af de tre Gaarde, udbød der en Ildløs i den vest for liggende Gaard, hvilket skete lige før vi skulde slippe hjem fra Skole om Middagen. Der blev saa raabt ind ad Skoledøren: de søndre Gaarde brænder. Sønner fra de to Gaarde og jeg benede ad Hjemmet til. De tre tildels sammenbyggede gaarde var der ingen Redning for. Det gjaldt at redde, hvad reddes kunde. Da Dyrene og en Del Indbo var kommen ud, kom jeg i Tanker om mine nye Støvler, som havde Plads i Herberget. Da jeg var sikker paa, at de ikke var komne ud, var mine Beslutninger snart taget. Jeg maatte ind i den brændende Gaard for at redde mine dyrebare Støvler, men ligesom jeg kom til Porten, hvorigennem jeg nødvendigvis maatte, skred Taget lige for mine Fødder. Jeg kunde altsaa ikke frelse Støvlerne. I det samme hørte jeg den gamle Kone klage sig for alt det dejlige Hør, som laa paa Loftet. Jeg siger derfor til en af Præstens Karle, om han ikke vilde følge med op paa Loftet for at redde Hørren. Han fulgte mig. Paa Stuehuset, som endnu ikke var i Brand, var en Kvist ud mod Haven. Da vi kom (op) paa Loftet, slog han Vinduet ud med et Øl-anker, og nu gik det lystigt med at hive Hør ud af Vinduet, men nu nærmede Ilden sig, og Karlen sprang ned og ud af Huset. Jeg raabte til ham, at han skulde tage mig med. Jeg opdagede nemlig, at Loftstrappen var reddet, medens vi var paa Loftet, og lille som jeg var, turde jeg ikke vove Springet ned. Jeg saa min Fader gaa ude i Haven og raabte paa ham, men der var en saa øredøvende Larm, saa han ikke kunde høre mit Raab. En af Præstens Sønner blev endelig opmærksom paa mig, og han sprang ind i det brændende Hus og tog mod mig, da jeg lod mig glide ned fra Loftet. Jeg har mange Gange siden tænkt paa de Ord: »Hvem Herren vil bevare er uden Fare!« Jeg havde nemlig nu to Gange været nær ved at indebrænde. Den sidste af de 4 Gaarde blev trods den korte Afstand reddet, skønt der den Gang ikke fandtes Sprøjter. I den Gaard fik vi Ophold, Kreaturerne kom rundt til forskellige.

Foruden mine Støvler brændte ogsaa en Del af mit Tøj. Paa den Tid var der ikke Tale om, at Tjenestefolk havde forsikret for Brandskade. Byens Ungdom satte en Indsamling i Gang for at komme den brandlidte Ungdom blandt Tjenestefolkene til Hjælp. Af de indsamlede Bidrag fik jeg ogsaa en lille Del, men der gik lang Tid, inden den Sag var i Orden, saa jeg kunde faa mig et Par andre Støvler. Jeg kom bog-

stavelig til at lide, fordi jeg ingen Støvler havde. Det, at Dyrene blev jaget ud paa Markerne, førte til, at en af vore Heste grundet paa den Medfart blev syg. Da der var flere Mil til nærmeste Dyrslæge, var det en vanskelig Opgave at faa fat paa ham, men i Amstrup var der en Mand, som var noget klog paa den Slags Ting. Han agerede af den Grund Dyrslæge for Egnen. Han blev nu hentet, og efter hans Opskrift skulle der anskaffes Medicin fra et Apotek. Det nærmeste var Frijsenborg Apotek, som laa to Mil borte. Da Karlene var travlt beskæftiget paa anden Maade, blev det overdraget mig at gaa til Frijsenborg for at købe det nødvendige. Jeg vilde jo sværgerne have Støvler til den Tur. Jeg fik et Par at laane hos en jævnaldrende Gaardmandssøn. Jeg mærkede nok, at de ikke passede, men tænkte, det gik vel nok. En af de sidste Dage i November begav jeg mig paa Vej efter Frijsenborg. Jeg havde paa dette Tidspunkt kun været i Aidt omtrent en Mil i Retning af Apoteket. Ved Aidt Kirke støder ikke mindre end 5 Veje sammen, saa her var gode Raad dyre, hvordan jeg skulde klare Sagen, men saa mødte jeg en Mand, som jeg spurgte om Vej. Han mente, det vilde blive vanskelig for mig at finde den korteste Vej, og han gav mig det Raad, at jeg kunde følges med ham til Haurum. Derfra havde jeg den lige Landevej til Hammel, det var nok c. ½ Mil længere, men saa var jeg ikke udsat for at gaa vild. Jeg fulgte hans Raad og naaede Bestemmelsesstedet, men da var mine Fødder saa ømme, saa det syntes mig umuligt at naa hjem. Jeg gik samme Vej tilbage igen, men da jeg kom udenfor Hammel, var det mig umuligt at fortsætte med støvlerne paa. Jeg besluttede mig saa til at tage Støvler og Hoser paa Nakken. Det var en kold Tur sidst i November Maaned at rende barbenet de godt 2 Mil i Regn og Søle.

Den næste Tur til Apoteket i Hammel forløb heller ikke uden Modgang. Inden den Begivenhed indtraf, havde jeg faaet et Par Støvler. Da jeg i mit Hjem fortalte, at jeg skulde paa Apoteket, besluttede min Fader at gøre mig Følgeskab til Sall, hvor han hos en derboende Uhrmager vilde købe et Stueuhr, som der trængtes haardt til. Han vilde saa opholde sig i Sall, medens jeg fortsatte Rejsen til Hammel og kom tilbage til Sall. Da jeg havde indleveret den medfølgende Recept, blev der sagt, at det vilde vare en Time. Derved var intet at gøre. I den Tid vilde jeg saa forsyne mig af den medbragte Mad og se mig lidt om i Byen. Efter at have faaet Medicinen udleveret, begav jeg mig paa Hjemvejen. Da jeg naaede omtrent til Sall, opdagede jeg, at jeg var helt vaad ned ad den ene Side. Da jeg skulde til at undersøge Aarsagen, opdagede jeg, at Flasken var sprungen, og at det var Medicinen, som løb ned ad mig. Der var nu intet andet at gøre end at gaa tilbage til Apoteket efter en ny Forsyning. Straks jeg kom ind paa Apoteket og sagde, hvordan det hang sammen, var der en, som begyndte at skænde paa mig og sagde, at jeg havde slaaet Flasken itu med min Kæp, men jeg overbeviste ham om, at jeg havde Flasken i min Brystlomme i min Spirviptrøje(?), det eneste Sted, jeg kunde gemme den. Nu kom Apotekeren selv til, og nu vankede der til den Mand, som havde ekspederet mig, fordi det var kommen for varm i Flasken. For at opmuntre mig gav han mig et Stykke Lakrids. Min Fader kunde jo ikke forstaa, hvor jeg blev af. Endelig kom jeg da, og vi begav os paa Vejen hjem med Uhret. Jeg bar Lodderne. Endnu maaler det Tiden i mit gamle Hjem. Hver Gang, jeg ser det, kommer Minderne om Turen og mange andre Ting frem for mig.

Nu, jeg er ved at fortælle om mine Ture til Frijsenborg, maa jeg med det samme meddele lidt om mine Besøg hos Lægen paa Frijsenborg, Kancelliraad Ditzel, som var vor nærmeste Læge. Det traf sig, at Manden blev syg, men at hente Lægen var der ikke Tale om. Den Slags Ting greb man ikke til, naar man ikke troede, at det var Livet om at gøre. Af flere Grunde vilde Sønnen nødig foretage sig denne Tur til

Lægen. Da jeg var i Besiddelse af et ret godt Mundtøj, blev Sendelsen overdraget mig. Man var af den Mening, at jeg nok kunde forklare Lægen Sagen saadan, at han kunde kurere Manden. Det var nu ingen morsom Tur, da jeg skulde være i Frijsenborg senest Kl. 8 Morgen, hvilket jeg naaede. Venteværelset var fuld af Folk, ikke syge Folk, men saadanne, som havde samme Opgave som jeg. Det er en Selvfølge, at det meste af det, Lægen spurgte om, kendte jeg ikke noget til, men han skrev en Recept, og med den gik jeg paa Apoteket og hjembragte det helbredende Middel. Det er jo noget, som siger sig selv, at Lægen kun kunde udlevere en i alle Maader uskadelig Medicin, saa her var det nærmest Troen og Naturen, som skulde hjælpe. Mange Gange siden har jeg haft lignende Opgaver. En Gang var en saadan mig til-tænkt, men blev besørget af en anden.

Da min Bedstefader laa paa sit Dødsleje, skulde der jo ogsaa Bud til før omtalte Læge, og Bedstefader havde faaet den Idé, at jeg og ingen anden maatte gaa til Lægen. Nu traf det sig saadan, at en anden Mand fra Byen netop skulde til Lægen, og saa blev der sendt Bud med ham, men Bedstefader troede, at det var mig. Jeg kendte imidlertid ikke noget til hverken det ene eller det andet, og inden nogen havde faaet fat paa mig og sat mig ind i Forholdene, traadte jeg pludselig ind til Bedstefader og gav mig straks til at fortælle, at Grev Friis var kørende hertil Byen med 2 Firspand med en Del Jagtherrer. Jeg fortalte væk om de dejlige Heste, han havde for (i Parantes bemærket var det mit Barndomsideal at blive Kusk for Grev Friis og fra den høje Buk med den vældige Pisk styre et Firspand). Bedstefader kunde ikke faa min Rejse til Frijsenborg og min Fortælling til at falde sammen. Men Fader, som var tilstede, mærkede Faren, og jeg kunde se paa hans Ansigt, at der var noget galt, men jeg kunde da ikke forstaa, at jeg ikke maatte tale om Grevens Heste m. m. Fader fik nu Samtalen drejet hen paa noget andet, og min Moder fik mig ud i Køkkenet og forklarede mig Sammenhængen, og Bedstefader gik i Graven i den Tro, at jeg havde været hos Lægen for ham.

Da der om Sommeren efter Branden skulde opføres en helt ny Gaard, var der Travlhed for alle, hvilket førte til, at jeg ogsaa blev Karl. Vi havde en ældre solid Hoppe, som gik under Navnet Vellef-Øget. Nu blev der anskaffet en Mage til hende, og det blev saa overdraget mig med dette Spand at besørge saa godt som al Foraarsarbejdet. Da Haandværkerne saa mig drage af Gaarde paa Ryggen af den tykke Hoppe, – jeg var af min Alder meget lille, – var de paa det rene med, at det aldrig vilde gaa godt, men Manden kendte jo min Køredygtighed fra Hjemmet, hvilket bidrog til, at han ganske rolig overlod mig Hestene. Jeg kan godt huske, at jeg ikke var lidt vigtig af det mig betroede Hverv, før var det kun Stude, som var mig betroet, men nu et Par fede jyske Heste. Denne Travlhed bidrog til, at jeg kun var i Skole et Par Gange, før vi begyndte med Markarbejdet om Foraaret og saa, til Kvæget blev bundet ind, som det hed, og det var sent.

Der var en ualmindelig tør Sommer det Aar, saa Sæden var meget lille. Vi var færdig med Høsten 10. August, og saa blev Kreaturerne sluppen los, og nu havde jeg fast Plads som Vogterdreng til langt ind i December Maaned. Med nogle Stykker Mad i Lommen drev jeg hver Morgen ud i Heden med Kreaturerne, og der blev jeg saa til Aften, enten Vejret var saa eller saa. Maden spiste jeg straks, jeg kom ud i Heden, og mange, mange Gange kom jeg hjem gennemblødt til Skindet, hængte det vaade Tøj ind i Kostalden om Aftenen og tog det saa paa om Morgenen, enten det var tørt eller vaadt.

Vi var flere Drengene, som holdt hinanden ved Selskab. Ved forenede Kræfter byggede vi et Hus, hvor vi kunde opholde os, naar Dyrene vilde lade os have Ro. Huset

var godt indrettet baade med Kakkelovn og alt muligt, den var lavet ved Hjælp af flade Sten og Ler. I den stegte vi Kartoffler eller Æbler. Kartofflerne tog vi, hvor vi kunde faa fat paa dem. Brændselsmateriale var mest tørre Kokasser, som det hed, som blev samlet ind tidlig paa Efteraaret. Det var ret almindelig, at vi fik Besøg af Børn, som var yngre end vi Vogterdreng, og for at faa Lov til at være i Huset hos os, maatte de jo løbe og møde Kreaturerne, naar de vilde komme paa forbudne Steder, blandt andet den grønne Rug. Stegte Kartoffler var jo ogsaa et udmærket Beta-
lingmiddel for et saadant Arbejde. Da mit Barndomshjem laa umiddelbart op til de Hedestrækninger, hvor jeg vogtede, var mine yngre Søskende stadige Gæster, ligesom jeg selv tidligere havde været Gæst. Der er ingen Tvivl om, at Romantikken forsvinder mer og mer fra Landboernes Levevis. Vogterdrengenes Kaar var ublide, men der var ogsaa Romantik over deres Gerning. Det var ikke givet enhver at blive en dygtig Hyrdedreng, men naar man kunde blive det, saa førte det ogsaa med sig en vis Anseelse ikke blot blandt Standsfæller, men ogsaa i Almindelighed. For at være en god Hyr-
dreng hørte først og fremmest, at man havde Omsorg for det betroede. Jeg kunde være sikker paa, saa snart jeg kom i Gaarden med Køerne Middag eller Aften, mødte Konen for at se, om de var tykke og i det hele i god Stand. Det gjaldt(?) ogsaa, at Køerne var dresserede, saa Drengen kunde hjælpe sig selv med Ind- og Udkobling, men der hørte mere til for at komme i Betragtning. Den Dreng, som ikke kunde faa sit Kobbelt Køer til at passere paa en smal Markvej med Sæd paa begge Sider af Vejen uden at forulempe Sæden og saa selv gaa enten langt bag eller ogsaa en hel anden og nærmere Vej og saa møde dem, var ikke regnet som rigtig Hyrdedreng. For at dette kunde lade sig gøre, maatte man have en *Haandko*, som man kunde stole paa, da det var den, som skulde klare Sagen. I de 4 Aar, jeg var Hyrdedreng, var jeg saa heldig at have den samme Haandko, som jeg fuldt ud kunne stole paa. Jeg var af den Grund blandt dem, som der blev regnet med, men jeg kunne aldrig komme op paa Siden af min Nabo Rasmus Væsel, som nu er Gaardmand i Hvorslev. Han var langt dygtigere. Hvad han kunde drive det til med Hensyn til Dressur, vil jeg ikke fortælle, da det vil lyde helt utroligt. For at en Haandko kunde gøre sin Herre Ære, maatte den absolut kunne sætte sig i Respekt hos de andre Køer ved at være dem overlegen i Kræfter. Det var en stor Ære for en Dreng at have Byens stærkeste Haandko. Skønt mange af os var langt fra hinanden, naar vi drev Løsdrift, saa maatte vi, om der var Raad til, dog have vore Haandkøer til at prøve Kræfter. Jeg var ret heldig stillet i den Retning, – der var faa eller ingen, som kunde sætte hende tilbage ved Styrkeprøven. Grundet paa, at jeg var samvittighedsfuld som Hyrdedreng, saa havde jeg det efter Forholdene udmærket godt. Jeg stod kun under Mandens og Kone-
nens Kommando, de øvrige Folk skulde jeg ikke lystre.

Min Flid blev paaskønnet af Konen, som stak mangan en god Bid til mig, særlig Fløde i min Øllebrød om Morgenen, naar jeg kunde passe at komme for sent til Fællesdaven, og det kunde jeg næsten altid. Det er en Selvfølge, at jeg ofte kom hjem blandt andet med mit gamle Tøj, og saa blev jeg eftersat baade i og bag Ørene som i gamle Dage. Jeg turde selvfølgelig intet rigtigt foretage mig uden Faders Tilladelse. Da jeg var bleven konfirmeret, prøvede jeg uden Tilladelse paa at ryge Tobak, men det blev snart opdaget, og Fader tog Piben, som jeg med stor Møje og Besvær havde faaet skrabt Penge sammen til, fra mig – med de Ord, at han nok skulde meddele mig, naar jeg maatte ryge Tobak.

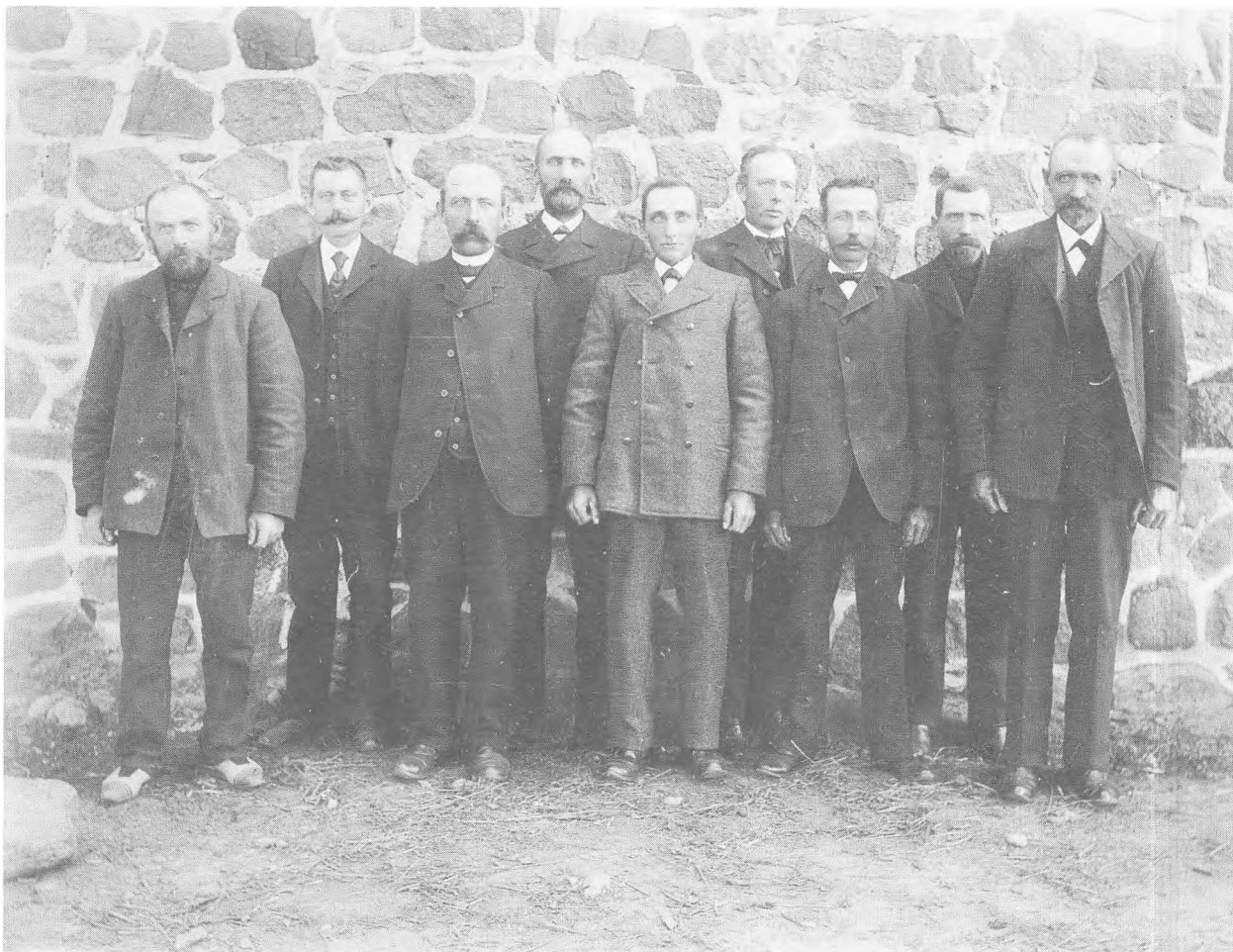
Jeg har før fortalt om Spadsereture til Frijsenborg. Jeg kunde ogsaa nok have Lyst til at fortælle om en Køretur dertil. Grev Friis . . .« (Fortsættelse mangler, men findes muligvis i et andet hefte, som er i familiens eje, i Hvorslev eller Tind.)

Ulstrup borgere på udflugt til Frijsenborg 1902.

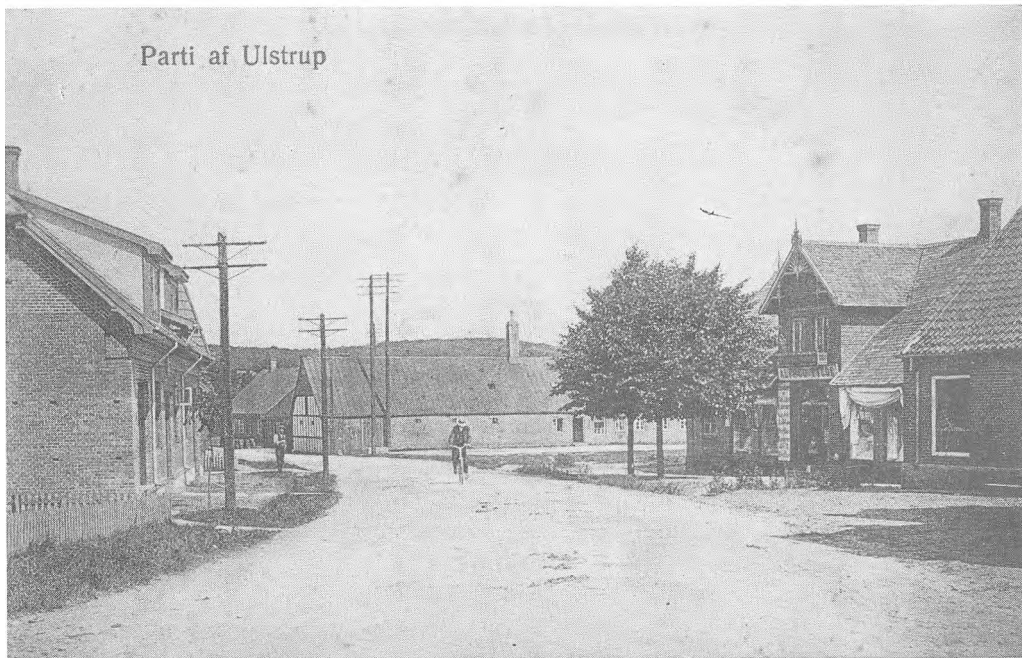
»De gamles bænk« i Ulstrup 1951. Fra venstre: Fhv. landpost E. M. Jensen, fhv. gårdejer i Danstrup J. Chr. Jensen, rentier Olsen, fhv. husmand Harald Jensen, Aldrup, træskomand Harald Rasmussen, Ulstrup, Anders Aarup Christensen, Martin Christensen fra Rønge, fhv. gårdejer Jens Bonde, Danstrup, fhv. banearbejder Chr. Jespersen, fhv. snedker Jens Greve Sørensen.

Hvorslev-Gerning sogneråd uden for Borridsø fattiggård 1905. Forreste række fra venstre: 1) Martin Madsen, Amstrup mark, 2) Karl Horn, Vidstrup, 3) Jens Pedersen Nielsen, Borridsø, 4) Amdi Sørensen, Hvorslev bakker, 5) Hans Iversen, Tind. Bageste række fra venstre: 1) Jens Laursen, Hvorslev, 2) Niels Kirkegaard, Gerning, 3) Thomas Pedersen, Gerning, formand, 4) Niels Pedersen, Hvorslev. – Ved valget 1906, hvor bl. a. Hans Iversen, Tind, gik ud, og Niels Vestergaard, Tind, kom ind, var Th. Pedersen igen formand, men ved valget 1909, det første skriftlige og listevalg for 4 år, gik Th. Pedersen af som formand, og pastor Nørding afløste.

Parti af Ulstrup

Parti af Ulstrup

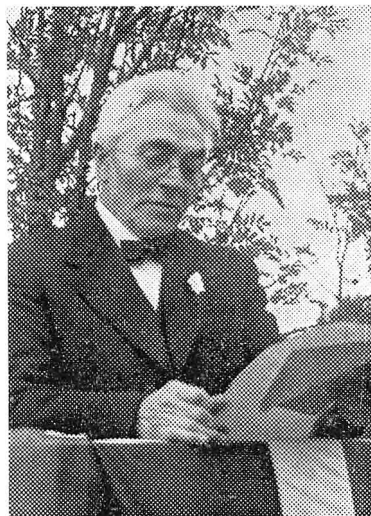
Parti fra Ulstrup før mejeriet blev bygget, pladsen hen imod Ferm.

Unge til frilørdag i Randers 1873

1. række fra venstre: Mariane O. Pedersen, f. 1850, Birthe M. Nielsen, Aldrup, f. 1854(?), Inger M. Nielsen, Aldrup, f. 1856, Maren Jensen, Hvorslev, f. 1854.
2. række fra venstre: Jens Laursen Nielsen, Aldrup, f. 1855, ?, Kristen Lading, Gudenlund, ?.
3. række fra venstre Ole Jensen, Vidstrup, Jens Laursen, Aldrup, Podøj, Søren Pedersen, Peter Haargaard, Vejerslev.

6) *En hjemstavnsdigter - Poul Andersen Poulsen Kjeldbæk*

I skellet mellem Hvorslev og Gerning sogne, i en ret afsides dalsænkning nord for Danstrup, ved foden af Busbjerg, omgivet af bakker, skov og krat lå en ejendom, snart kaldt gård, snart hus, snart boelssted, det sidste er nok det rigtigste. Her boede fra ca. 1870 Christen Poulsen og hans kone Karen Marie Ane Katrine Christensdatter.

De 4 sønner: 1) Andreas Poulsen født 12/4-1870 (muligvis død), 2) *Poul Andersen Poulsen* født 1/3-1873, konfirmeret af Mielche 1887 med karakter for kundskab ug, for opførsel mg, 3) Niels Poulsen født 21/3-1875, død som 12-årig 1888, 4) *Anders Poulsen* født 21/3-1877, konfirmeret 5/4-1891, seminarist fra Jelling 1898, lærer i Vinding og Harboøre, student fra Døcker 1903, cand. theol. 1909, sognepræst Sahl-Gullev 1910-23, Bågø 1923-32, død 20/3-1957.

Søn nr. 2 fik ejendommen overdraget efter forældrene. Han var ikke netop landmand, derimod stærkt haveinteresseret og skabte en særdeles smuk og idyllisk have. Når han skal mindes her, er det alene, fordi han havde et poetisk gemyt og har skrevet mange digte med virkelig lyrik, som godt kan stå for kritiske øjne. Næsten i dem alle er det den skønne natur rundt om ham, bakkerne, Busbjerg, Gudenåen, historiske personer fra egnen, Busbjergstævnerne o.s.v., der var hans motiver og inspiration. Han forblev ugift og følte sig nok undertiden ensom »trods husets hygge med det gamle bindingsværk, det mosgroede tag, de små vinduer m. m.«. I 1918 solgte han da ejendommen og købte sig en mindre ejendom i Hvorslev og i 1939 et lille hus i byen. Det var en stor sorg for de to brødre, at deres barndomshjem brændte juledag 1919 og ikke blev genopbygget.

Da jeg kun har kendt præsten, ikke P. A. Poulsen, lader jeg en anden fortælle:

»Han var et sjældent begavet menneske, en dejlig digter, men ikke taler. Han var udpræget lyriker og stemningsmenneske. Tabet af Nordslesvig kunne få hans stemme til at dirre af sorg og bevægelse. Han følte derfor Genforeningen 1920 som en strålende begivenhed, og han digtede gerne til veteranerne på deres mærkedage

(bl. a. *Elsborg* på Skibelund hede og *skovfoged Jens Mathies* på Hvorslevgård, begge fra 64!). Han var besjælet af viden og kærlighed til historie, litteratur og hjemstavn. Han blev egnens digter og fortæller og besad et kærnefuldt, smukt tonende dansk både i skrift og tale. Blicher stod ham nær, og han havde en mageløs evne til at fortælle om skytten på Aunsbjerg, Æ Bindstouw o.s.v. . . . Få eller ingen på egenen forstod som han at få ungdommen i tale, vi glemte både tid og sted for at lytte, samt at vække sansen for modersmålet med dets dialekter, for digtning og for de henfarne slægter . . . Han kunne vist tit føle sig ensom, ligesom han kunne *gruble* stærkt over tingene. Han glædede sig meget over dannelsen af hjemstavnsforeningen (dannet 16/9–1945). Han færdedes ofte på Busbjerg og skuede herfra i kikkert ud over sin elskede Gudenådal . . . han satte pris på, at »Knoldens« lyngbrune majestæt blev fredet«.

Det er ikke et citat af hans specielle ven, Laurids Karl Laursen på Danstrupbundgård, men kunne godt have været det. At Poulsen ikke altid levede i poesiens luftige højder fremgår af, at han en tid var medlem af sognerådet og formand for kornnævnet, der nok kunne kræve en mand med praktisk sans.

Ved Busbjergstævnet 1948 blev han kaldt op på talerstolen og hyldet. Men i sin stilfærdige beskedenhed, ydmyghed vel, udbrød han bevæget: »Jeg har jo ikke foretaget mig noget særligt. Men jeg siger jer allesammen så mange tak«.

Han døde 1949, og 2 år senere rejstes en 5 tons natur-granitsten for ham ved »den alfare Vej mellem Mødepladsen og Skuespilpladsen, i Overensstemmelse med hans Sind er den enklest mulig, i Dag omgivet af Ænebær og Lyng, Revling og Gyvel«. En slægtning fra Mammen sagde: »Han var en jævn bonde, der fik folk til at lytte . . . Havde hans liv formet sig anderledes, havde han sikkert fået skrevet mere. Han var en grubler . . .«.

Ud af hans utrykte samling digte, der er i hjemstavnsforeningens eje, en del af dem er trykt i Busbjergbladet, skal her citeres to af de mest karakteristiske:

Melodi: Der dukker af Disen . . .
Fra mægtige Banker vi skuer saa vidt
ud over vor Fædrenestavn
med Kirker, der lyser i rødt og i hvidt,
og Hjem, som du slutter i Favn,
med Dalen, hvor Aæn sig bugtende snor
saa smukt som en Sølvstribelagt,
    mens Bankernes Slyng
    med Skov eller Lyng
om Marker og Enge staar Vagt.

Dér virked stiltfærdigt vor Far og vor Mor,
om fattige, jævne maaske,
de baned' dog fremad et lysere Spor,
end selv de engang kunde se.
Her knyttes vi alle saa inderligt fast
ved alt, som i Arven vi fik,
og Mindernes Røst
faar Klang i vort Bryst,
ja, tit som en Kirkemusik.

Og ængstes vi stundom for Vejene frem
for Danmark, vor elskede Stavn,
skal Minderne tale fra Tusinde Hjem
om Haabet trods Skygger og Savn,
skal kalde i Enighed store og smaa
til Bøn og til Dagværk paany,
hvor Kvinde og Mand
skal bære vort Land
i Tro mod et lysende Gry.

(Vers 1, 3 og 5)

Poul A. Poulsens formentlig sidste digt lyder:

Du høje Bakkeknude, i Rækken yderst lagt,
du kuples smukt derude i Lyngens brune Dragt –
der har som Barn jeg leget i Lyng og Flyvesand
og stundom dig besteget endnu som gammel Mand.

Derop er tit jeg tyet i Foraardagens Lys,
naar alt stod friskt, forny't ved Solens varme Kys,
fra dig, du stolte Banke, i Lykke og i Savn,
gled vide Blik og Tanke mod Fædreland og Stavn.

Du Plet er gennem Tiden mig blevet mere kær,
dær synes fjern mig Striden og Himlen mere nær,
dær dvæler jeg saa gerne en Stund i stille Fred,
hvor Fortidsslægter fjerne fandt sidste Hvilested.

Et Hvilested som dette mod Sol og Himmelhvælv,
en Nutidsslægt med Rette sig maatte ønske selv –
selv er jeg blevet gammel, snart standses mine Skridt,
snart brister Livets Hammel, hvor Aarene har slidt.

Gid da jeg kunde lægge mig der i Lyng og Lav
og det som et Tæppe trække omkring mig og min Grav,
mens Lærken ovenover, selv under Vintersky,
mens Alnaturen sover, lovsynger Vaar paany.

En passende afslutning på disse linier om digteren P. A. Poulsen – og på disse kær-
minder om mit fødesogn.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Sognene i oldtid og middelalder	side	5
2. De store gårde	side	11
3. Præster	side	16
4. Kirker og præstegård	side	53
5. Menighedsråd	side	60
6. Skolehistorie i Hvorslev-Gerning	side	62
7. Under den nye skolelov	side	77
8. Økonomi og Frijsenborg	side	79
9. Jordernes udskiftning	side	84
10. Gulnede papirer	side	96
11. Skæbner og skikkelser	side	99

KILDER

- 1) Kirkebøger og Wibergs præstehistorie.
- 2) P. Nedergaard: En Dansk Præste- og Sognehistorie.
- 3) Traps Danmark.
- 4) Protokoller og dagbog i landsarkivet, Viborg.
- 5) Frijsenborgs godsarkiv.
- 6) Hvorslev præstegårds arkiv.
- 7) Papirer fra sogneråd og skolekommission.
- 8) Lærer R. G. H. Rasmussens efterladte, håndskrevne papirer.
- 9) Private papirer, bl. a. fra familien Amdisen, Hvorslev, og lærer G. Horn, Råby.
- 10) Private meddelelser om pastor Mielche, bl. a. fra Hakon Mielche.
- 11) Busbjergbladet.
- 12) Mundtlige meddelelser.

